

7

HÉT

JOSEFSTADTBAN.

ÁTÉLTE ÉS ÍRTA

KEMPELEN GYŐZŐ.

SZEGED.
SZERZŐ SAJÁTJA.
1861.

Nyomatott Burger Zsigmondnál Szegeden.

I.

XIV. Lajos, Latude, naplózásra fanyarodás. Szelíd figyelmeztetés a törvényhozókhoz a személyes szabadság tiszteletben tartásáról. Kíváncsi közönség iránti figyelem. Szegénység őszintesége. írói jutalom. Őszelő 7-ke és péntek. Lapmegöltési vajúdasok. Nő, ki Falk Miksa vezércikkét olvassa és méltányolja. Kis fiú, ki az egyszeregyet tanítójánál jobban tudja. Végzetteljes bérkocsi. Házkutatási sejtelmek. Csalódás. Elfogatás, podgyászolás, hideg vér. Embertelenség paragrafus szerent. Anyám. Sietős az utam nagyon! Cifra dohányzacskó. Nagy Sándor. Szép, de furcsa kívánság. Elválás. Tiszteletreméltó kíséret. Juliska, a pajzán menyasszony. Szegedi vár. Ideiglenes fogság. Üres gyomor étvágy nélkül. Feleségem dagasztotta fehér kenyér. Kazinczypipa. Megnyugvás. Újra bérkocsi és szolgálattevő személyzet szép számmal. Több ismeretlen szegedi utca. Frank úr, félénk emberek. Erős rendőr. Megdöngetett vasúti ór. Gyümölcs nem kell, hanem bor. Éljenző gyerkőcök. Nóm lakásán bellebezve. Én nagyságos ur. X. Julcsa. Költőné ki kötetszámra kínálja verseményeit s tiszteletdíj fejében látogatást követel. Balek helyett csizmadiát fogott. Melyik eset a sok közül? Y. Netti. Meggátolt gyilkosság; annak hőse. D.... csapláros feladta, a csendőr kísütötte. Egy kis boszantás. Nagy készség a beszédre. Ki volt D . . . uram? Egy ember, ki élte felét börtönbe tölté és még is irtózik a szíik nyakravalótól. Rózsa Sándor vitéze, kapcalopó. Csapláros és orgazda egy személyben. Szép csaplárlány helyett maga a gazda. Hátsó ajtó. Csendőri töprenkedés. Mestergerenda. Imakönyv. Múlt századbeli iránylya levél, mely nem szerelmi találkat tartalmaz. A meghívás elfogadtatik. Olyan becsületes ember, ki más juhát és malacát maga is megeszi, mással is megeteti. Értelmes zsvány, rosszabb a policájnál. Tart a földözdetéstől. Zsandár ígélet. Stáción Felekház.

AIV. Lajos életrajzában olvasám, hogy egy bizonyos Latude nevű egyén kihallgatás, megidézés, elítélés nélkül egy szép reggelen a Bastillebe hurcoltatott s csak 35 évig feledék ott, míg végre sikerült egy becsületes szatócs nő segélyével kiszabadulnia.

Így történt, legalább a kihallgatás és Ítélet nélküli elcsukatást illetőleg velem is, a 35 év, bála a jóságos egeknek, nem teljesült rajtam.

Sohasem voltam barátja a naplóírásnak, sőt a naplóírókat is olyanoknak tekintém, kik nem tudják, idejükkel mit tegyenek s csupán ezt meggyilkolandók, töltik a lapokat sovány élményeik vázlatával.

A börtön sokra tanít s midőn e sorok írásához fogtam, nem átalom megvallani, hogy ez esetben is előbb minden helyzetet kelle vala képzelnem s csak azután a naplóírókat, legalább a börtönnaplók szerzőit elítélnem.

Nem a nagy közönségnek írtam e sorokat, higadtabb lélek, rendezettebb eszmék kellene ahhoz; azt óhajtám, hogy családom s legjobb barátaim olvas-

sák egykor a velem történeteket; de épen jó barátim tanácsát követem, midőn fogságom rövid, de legalább lelkileg kínos idejéből leírom az eseményeket úgy, mint törtéjitek.

Azt hiszem, hogy egyrészt a törvényhozók, ha ugyan e gyarló lapokat figyelmükre méltatják, a személyes szabadság megsértésének elvétől visszariadnak, másrészt azok, kiket a jósefstadti rabok sorsa érdekelt, kíváncsiságuk kielégítésére hű forrást találannak benne.

Sokszor játszik az emberrel a sors.

Nem egy ügyemet illetőleg célnál valék, midőn elfogattam.

Nőm és gyermekem elszakasztva tőlem, támasz és kenyér nélkül maradtak.

Nem szégyenlem ennek bevallását; hisz az irodalom napszámosa édes hazánkban, alig egy kettőnek kivételével, szelleme veritékmagvaért töviskoszorút arat, legtöbbször félreértetést, szellemi elismerést ritkán, anyagi jólétet soha.

De nem akarok jajveszékélni.

Elkezdem az események elősorolását ott, hol a szomorú életszak kezdetét vette s folytatom addig, míg a szabadulásnak bár késő órája ütött.

1860. évi őszi 7-én (a hetes tehát csakugyan szerencsétlen szám és hozzá pénteki napon, mi valóban előítéletekre buzdítja az embert) Nagy Sándor barátommal épen azon töprenkedtem, Híradóm telhetetlen hasábjait mivel töltjük meg a jövő számra;

kedves jó feleségem, édes kis gyöngyvirágom, vállamra támaszkodva épen az újon érkezett lapokat kérte s Fáik Miksának egyik korábbi vezércikkét ragasztalá; lelkem kis fiam épen azt akarta bizonyítani szorgalmas tanítójának, hogy 3-szor 3 nem 9, hanem csak 8; — midőn két bérkocsi állt meg ablakom alatt, egyikből egyenruhás rendőrhivatalnok és néhány rendőrszolga, a másiból 4 csendőr lépett ki s jöttek a házba.

A rendőrség már tartott házkutatásokat nálam s én szentül hívém, ezt akarják ismételni.

Mosolyogtam magamban; mert tudtam, hogy semmi tilost nem találnak nálam; valamint szent igaz is, hogy annyira óvatossá tettek minden embert a rendszabálymányozások, miszerént az ártatlan nyomtatványokat sem mertük asztalunkon tartogatni, mihelyt a veszedelmes L i p c s e neve volt rányomva.

Hangos kopogás.

— Szabad.

Egy rendőrhivatalnok lép be az ajtón s kinyilatkoztatja, hogy fölsőbbi parancsra foglya vagyok. Meghagyja, hogy a legszükségesebb ruhaneműt podgyászoltassam, mert egy óra múlva utazom P e s t r e .

Szegény nőm szemébe könnyek tódultak, fiam hangosan sírni kezdett, Sándor barátom kövé változott.

Én, noha vérem elég forró s szívem kelleténél is érzékenyebb, ezúttal egészen hidegvérű maradtam.

Képzelheti a szíves olvasó a sietséget s az azzal

járó zavart, melylyel, ámbár a csak egy hétre való fehérruhát s egyebeket előkeresték, összerakták, s bőrröndömbe tették.

A rendőrhivatalnok tudta, hogy Csehországba utazom s mégis elég embertelen volt egy szóval sem említeni, hogy több és melegebb ruházatot vigyek magammal és vegyek magamra.

Egy rendőrszolgát a szomszédban lakó anyámért küldék, hogy Istenhozzádot mondhassak neki s megkérjem, menne mindjárt Pestre a kormányzónál ügyem gyors elintézését és szabadon bocsáttatásomat szorgalmazandó.

A rendőrhivatalnok 9-kor jött; tíz után már türelmetlenkedni kezdett s tudatta velem hogy:

„Sietős az utam nagyon.“

Fél 11-kor végre elkészültek mindennel, mire, mint balgatagul hívém, egyhéti Pesten tartózkodásom alatt szükségem lehetett.

Elindulásom percében jutott eszembe, hogy dohányzacskóm nincsen; Nagy Sándortól kértem tehát kölcsön azt a szépet, melyet atyja nem régen vásárról hozott neki.

Szegény jó fiú szívesen adta s az ajtóban álltamkor mondá:

„Vajha veled mehetnék én is!“

Ha Josefstadtban meglátogathatott volna, nehezen ismétli baráti szavait.

Nem akarom vázolni az elválás keservét nőmtől, gyermekemtől, anyámtól. Képzelterhet minden érző em-

ber, minő lélekállapotot idézhet elő a zokogó no, síró gyermek, könyező édesanya s egy mélyen megindult jó barát néma fájdalmának szemlélete.

Túlestünk rajta.

A rendőrhivatalnok két csendőrt szólított elő, kik a kapu előtt álló bérkocsiba ültek hozzánk; a kocsis mellé egy polgárruhába öltözött rendőrszolga ült.

Még egy búcsúpillantás kétségbeesett családomra s a kocsi elindult.

A háztulajdonos gyönyörű szép fogadott leánya, Juliska, ki egy hét múlva lakodalmát volt megütendő, pajzán mosolylyal tett szemrehányást, hogy örömnapiján hon nem leendek.

Szegény gyermek velem együtt nem tudta a rám nézve szomorú jövőt.

A bérkocsi a szegedi várban megállt, hol egy hadnagynak adattam át, ki az örtanyára vitt, hol elég tiszteségesen bútorozott szobába vezetett s magamra hagyott.

Befogattatásom okán kezdtem töprenkedni; minden oldalról meghánytam, vettem a dolgot, sehogy sem jutott eszembe olyan tény, mely az ellenem, sőt bárki ellen használt rendszabályt igazolná.

Legényem térített magamhoz töprenkedésemből.

Rövid ebédet hozott, melyhez igen megfogható okoknál fogva nem a legjobb étvágy gyal ültem.

Szegény kedves nőm abból a jó hófehér kenyérből, melyet annyira szerettem azért is, mert saját ke-

zecskeivel dagasztó, akkora darabot küldött, hogy három sáncrab is jóllakhatott volna vele.

Azt hitte a lelkem, majd az útra elviszem magammal; mit azonban nem tettem, mert gyomrom volt az utósó, mire gondolék.

Ebéd után, ha ugyan a lóhalálában benyakalt néhány kanál leves, és egy falat hús ebédnek mondható, elővettem a magammal hozott tajtpipát, az önzéstelen tiszteletnek jelét, mely oly jól esik még a lehetőleg tökélyes halandónak is, nem hogy nékem, gyarló kezdőnek, örömet nem szerzett volna.

Épen Kazinczy Ferenc arcképe van rá vésve. A vésnök nem találta ugyan el a dicsőült ősz szent vonásait; de mégis némi megnyugvást adott a nagy irodalmár és meggyőződése mellett vértanúskodott férfiú képe ideiglenes börtönömben.

Egy óra után, midőn még bodor füstöket eresztgeték kedves pipámból, két csendőr jelent meg az őrtanyán teljes fegyverzetben s rám sem hederítve a mellékörszobába vonultak.

Nemsokára ugyanazon bérkocsi is megjelent az őrtanya előtt, melyen reggel a várba hozattam.

A rendőrbiztos jött rajta és a reggeli polgári rendőrszolga.

Különféle szűk utcákon keresztül, melyeket többévi Szegeden tartózkodásom alatt nem is láttam, végre a vasúthoz értünk.

A velem volt biztos egy II. osztályú kocsiba vezetett, s az egyik csendőrt nálam hagyva a másikkal távozott.

Néhány ismerősömmel találkozóink a vasútnál; egyik kezét fogott velem, ez Frank, F e l m a y e r festőgyártulajdonos könyvvivője volt, a többi annyira megijedt a két csendőrtől, hogy jó napot mondani sem mertek.

Vigasztalásomra mondhatom egyébiránt, hogy úgynevezett jóra való ember nem igen találkozott közöttök.

Végre a másik csendőr is, ki mint kivehetém ama fölött parancsnokolt, miután hadnagyát félóráig hasztalan kereste, beült a kocsiba s mellém telepedve igen barátságos beszélgetésbe elegyedett velem.

Azon kezdé, hogy ő nagyon erős és hogy a tanyai parasztokat rendre üti, veri, botozza amint épen a körülményekhez képest szükségesnek látja.

Elmesélte egy vasúti őrt, kit azzal gyanúsított, hogy lopott juhhúst mér, mily irgalmatlanul összevissza vert, annyira, hogy mozdulni sem tudott.

— Uram Isten — gondolám magamban — ez az ember még engemet is megütleget, ha egy szót mondok, mely kedve ellen volna.

Azonnal tisztéséges távulba vonultam tőle s a vasúti kapus által gyümölcsöt hozaték, melyből kísérimet is megkínáltam.

Egyik sem fogadta el.

Ez hiba — gondolám ismét — azt csak nem hiszik, hogy egy fürt szülővel vagy három barackkal meg akarom vesztegetni őket.

— Isznak-e bort? — kérdezém.

— Ó igen! — volt a felelet.

— Kapus úr, hozzon két üveg bort — mondtam.

A két üveg bor megérkezett és elfogyott, noha én soha bort nem iszom.

A pályaudvarban éljenezések hallatszottak; a hangok annyira vékonyak valának, hogy legfőbb néhány tiszteletemre fogadott gyerkőctől eredhettek.

Szegény nőm a vasúthoz akart kijönni, hogy búcsút vegyen tőlem, de a rendőrség megtiltotta neki.

Ezek folytában nagyot futtyentett a tüzes ló s a vonat megindult.

Útközben többször ittunk egyegy itce bort s az én csendőröm nagyon barátságos lón és beszédének kiapadhatlan folyamában természetesen vitéz tettei elsorolása főszerepet játszott.

Egyszer azt kérde tőlem:

— Ismeri-e nagyságos ur X.....Julcsát?

— Nem vagyok én nagyságos úr, barátom — feleltem — a nagyságos urak akkor és oda utaznak, a mikor és ahová nekik tetszik, nem pedig vitetnek, mint én la! önök által. Egyébiránt, hogy kérdésére feleljek, látásból ismerem X..... Julcsa leányasszonyt. Ki ne ismerné Szegeden. Sőt már beszéltem is vele egyszer, midőn meglátogatott és tudatta velem, hogy ő költő, még pedig nem csak pénzt, hanem gyönyörűséges rímeket is költ. Meg is kért szépen, adnám ki újságomban a nála lévő kis kötetecskét s aztán ha megjelenhetnek, magam hoznám el neki a könyvecskét. A tisztelt lányasszony úgy látszik baleket akart fogni,

pedig csizmadiát fogott; mert a legközelebbi levélkosárban tudattam vele, hogy költeményei borzasztó rosszak és hogy, miután nekem nincs időm látogatásokra, küldjön valakit a kis könyvecskéért. De bocsásson meg — fordultam a csendőrhez — elfeledtem, hogy önnel beszélek. Ezek az irodalmi dolgok nem érdekelhetik önt. Hanem hát mondja meg, mért kérdezé, ismerem-e X..... Julcsát?

— Csak azt akartam kérdezni, hallotta-e azt az esetet, mely vele történt?

— Kedves barátom, én nagyon sok esetet hallottam, még pedig cifránál cifrábbakat, melyek Juliska leányasszonynyal történtek. Nem tudhatom, melyiket gondolja a sok közül.

— Hát Y . . . . Nettiről hallott-e az úr?

— Hallottam, hogy néhány cinkossal meg akarta ölni X . . . . Julcsát, de szándékát meggátolták.

— Azt is megmondták a Tekintetes úrnak, ki gátolta meg a gonosz szándékot.

— Biz azt nem mondták. Annyit hallottam, hogy valami D . . . . nevű ember, kit szintén felszólítottak, a rablógyilkossághoz, följelentette a dolgot és aztán megcsípték az atyafiakat.

— Nem úgy van az uram — vágott szavamba nagy tüzzel a csendőr — nem D . . . . hanem én voltam megakadályozója a rablógyilkoságnak. D . . . . nekem mondta meg, aztán jól kifőztem a tervet és aszerént megcsíptük a gazembereket.

— Hát még is csak D . . . . mondta meg önnek — szólök, hogy egy kissé bosszantsam a csendőrt s hiúságát csekélyebb mértékre hozzam, mint szívesen venni látszék.

— Igen, de mondára, a tervet én főztem ki s ez sokkal nagyobb érdem, mint D . . . . részéről a följelentés.

— Megengedem — felelém csillapítva a mindinkább nekihevülő embert — megengedem. De már most mesélje el az egészet, amint történt. Hallottam már többször és többféleképen, de szem- és fültanu, mint ön, legjobban mondhatja el.

— Elmondom uram — válaszolt nagy készséggel emberem, s mint az ájtatos keresztény hallgatók, midőn papjok azt mondja nekik, „hallgassátok isteni félelemmel!“ két három köhintéssel elbeszéléséhez fogott.

— Hol is kezdjem voltaképen, hogy a lelegejéről induljak ki. Igen, először is azt mondom meg, ki volt az a D . . . ., hogy aztán kitudja belőle az úr, miképen jöttem érintkezésbe vele. D . . . . tehát egyike azon szerencsés embereknek, kik éltek felénél többet a börtönben töltvén, végre valahára azon meggyőződésre jutnak, hogy ámbár az erény útja rögzösebb a bűn ösvényénél, mert az elsők dolgozni kell, a másikon csekély munka után sok élvezet vár, mégis jobb csöndesen a búbos mellett üldögélni, mint az igazság minden szolgájának lát-
 , tára reszketeg kézzel a test azon részéhez kapni, melyre nagyon szűk nyakravalót szab a hóhér. D . . . . teljes életében zsvány volt; hol Rózsa Sándor vezérlobo-

gója alatt küzdött, hol csak nevét használta mesterének és saját zsebére dolgozott, hol ismét egészen függetlenül a D . . . . céget tűzvén ki, holmi apró úgynevezett kapalopásokkal töltötte idejét. Ez a jó ember tehát átlátta, hogy sokkal kényelmesebb mesterség az alattomos csalás a nyílt rablásnál s miután ismét egyszer kiszabadult börtönéből, föltette magában, hogy soha többet nem rabol, sem nem lop, hanem lesz olyan becsületes ember aminő belőle kitelik, s a milyen nagyon sok van a világon és lett belőle — c s a p l á r o s .

— Ebben a minőségben több éve működött már Szeged valamelyik külvárosában, és senki sem mondhatt róla egyéb rosztat, mint azt, mi minden korcsmáros társára mondható, hogy kicsiny itcével rősz bort mér s hogy noha D . . . . uramat is keresztény katliolikus pap keresztelte meg, bora nálánál sokkal keresztényebb és annyi bizonyos, hogy ha a szent atya annyi vizet öntött volna rá csecsemő korában, mennyivel ő egy akó bort megszapóritott, lehetetlen lett volna csak egy napot is börtönben töltenie, mert nem lett volna annyi ideje, hogy az angyalok útjáról a gonoszokéra térjen. Azt is mondják róla, hogy imitt amott megvásárolja régi jó barátjaitól, amit ezek ötön vesznek, de ezt többszöri kutatás után sem tudtuk rásütöni, tehát valószínűleg vagy merő ráfogás, vagy D . . . . uram olyan ügyes gazember, kinek hét megyében sem lehet párját találni,

— Valószínűleg az utósó — mondám következtetőleg.

— Meglehet — folytatá a csendőr — elég hozzá hogy épen, mivel D . . . . uram ilyen kétes viseletű egyén, nekem és másoknak sokszor kelle megfordulnunk csárdájában, nem annyira kémkedés, mint az odavetődő jó madarak megfogása végett.

A múlt év kora tavaszán lehetett, midőn egy este ismét D . . . . csárdájába vetődtem.

— Egy meszely jó bort — kiélték leültömben.

Becsületére legyen mondva D . . . . uramnak, nekem s a magamféle embereknek mindig tiszta, jó borral szolgált, még ezzel közönséges vendégei nem dicsekedhettek.

Feltűnő volt előttem, hogy még máskor mindig a csapiáros szép leánya hozta a bort asztalomra, ezúttal D . . . . maga jött s mielőtt a palackot letenné, halkán sugá fülembe.

— Ha el tetszik menni, a hátsó ajtón tessék kopogni, ott leszek s valamit mondok.

Az igazat megvallva, nem tudtam mire vélni a dolgot, mert épen D . . . . nak legkevesebb oka van ilyen magamféle emberrel bizalmas lábon állni.

Boromat megittam, árát letettem s a többi vendégnek jó éjszakát kívánva a csárdaajtón kimentem.

Az utcára érve, néhány percig megállapodtam s azon törtem fejemet, nem valami gázságot akar-e elkövetni velem D . . . . ; mert olyan emberről, ki több ízben éveket töltött börtönben, jót nem igen szoktunk fölteni.

Mindegy, gondolám végre, ha csúffá akar tenni s

többed magával van, az utcán is utamat állhatja, tőle magától pedig szobájában sem félek.

Ezen épületes gondolattal a ház hátsó ajtójához lépve, halkan kopogtam.

Az első koppanásra ott termett a csapiáros és ujjával csöndet intve, halk hangon kért, követném szobájába, hol fontos mondandója lesz. Követtem lépteit.

A szobába érve, leültetett s a mestergerendáról egy régi imádságos könyvet levéve, valami piszkos levélféle után keresgélt benne.

Hosszas kutatás után ráakadt s roppant fontos képet vágva, mialatt kezembe adta, halkan mondá:

— Olvassa el zsandár uram, s mondja meg mit szól hozzá.

A levél tartalma ez volt:

„Ezen levelem adasson D . . . . uramnak Szögedén. Tudtára adom kigyelmednek, hogy hónapután este én meg Vince Ambrus meg Szekér Józsi X.... Julit kirabójuk. Van nála legalább 20000 forint érték, mind el lehet vinni, csupa pénz meg ezüst humrni. Semmi baj nem lesz, mert az Y . . . . Netti lányasszony, a kinél szógálatba vagyok, jó barátnéja, aztán velünk cimborái. Majd ha emén hozzá látogatóba, aztán belűrű minden ajtót kinyit nekünk. Kigyelmedre, mint tapasztalt jó embörré szükségünk van enné a keresetné. Ha gyünkend, megkapja a maga részit; ha nem gyün, jó lősz hagatni a dologra, másképen mink is beszélünk hummi elveszött malacok meg birkák felü, akik a kigyelmed konyháján mentek a vendégek gyomrába. Még ma küld-

gyön kend vagy írást vagy gyűjön hozzám, hogy tud-
gyuk, lösz-e társ vagy nem.

Tisztölöm kigyelmedet

Szögedön március 20-án 1857.

S..... Istvány, m. k.“

— Mit mond hozzá — kérdé D . . . ., miután a le-
velet elolvastam.

— Lesz-e társ D . . . . gazda? — kérdém
vizsont.

— Már megbocsásson zsandár úr — felelt igen
okosan a volt betyár — ha társ akarnék lenni, bizony
nem mutattam volna ezt a levelet az urnák. Lássá, majd
mondok valamit. En, azt tudja az úr, lemondtam a be-
tyáréletről, csak ily becületes módon élem világomat,
nem is szeretnék többet bajba keveredni. Hát én is csak
azért szóltam az urnák, hogy azt a gazember S t
rajtakaphassa.

— Haragszik kend S.....ra?

— Haragszom biz én, minek fogja rám, hogy or-
gazda vagyok, mikor nem igaz.

— No csak hagyjuk ezt — mondám én foly-
tatá nagy önhittséggel a csendőr mert jól tudtam
hogy az elveszett malacokat és birkákat illetőleg bizony
igaza van S ..... n a k, csak hogy D .... uram oko-
san tud élni a világgal s nem lehet rajta kapni soha. —
Tehát hagyjuk ezt — mondám — hanem most már hall-
gasson rám jól, mert úgy kell mindent tennie, amint
mondom, még ma írjon S..... nak, hogy ha a rablott
jószágból a részt kikapja, társ lesz a rablásban, aztán

tudja meg, mikor történik meg a dolog és engemet értesítsen.

— Nem olyan könnyen megy az uram — felelt élénken D . . . . — ha már egyszer azt mondtam, hogy elmegyek, nem ereszt ki többet körme közül S.....

Értelmes zshivány ám az nagyon, rosszabb a policájnál. Mihelyt megmondom neki, hogy társ leszek vele, mindjárt egyik cinkosát ide kovártélyozza a csárdába s azután amiatt a háztól sem mehetek egy tapodtat is.

— Majd lesz gondom rá, hogy más utón közlekedhessünk — mondám D . . . . nak, — De hát igazán kezünkre akarja adni S t és cimboráit? — kérdém kétkedéssel.

— Amilyen igazán becsületes embernek akarok tartatni ezután.

— Jól van hát. Mától kezdve minden nap délután 5 órakor egy lacibetyár fog idejönni a csárdába, mindig ehez az asztalhoz fog ülni s mindig azt fogja mondani: Adjon D . . . . bácsi abból a tulipiros karcosból, melynek nyolc krajcár itcéje. Evvel az emberrel beszélhet mindent, mert ez a mi emberünk lesz. Érti-e?

— Értem.

— No hát Isten áldja meg, a levelet még ma küldje el S..... nak, vagy még jobb lesz, ha maga elmegy hozzá.

— Nem bánom — felelt D . . . . de mindjárt ravas arccal tévé hozzá — hát én azért a följelentésért mit kapok?

— Azt majd a tekintetes törvényszék mondja meg — feleltem én — azt előre is megígérem, hogy ha S..... t becsületesen megcsípjük, két három malacot vagy birkát, akárhonnan kerül is a konyhára, észre sem veszek.

— Tudja a tekintetes úr — mondá beszélődüliben szenvedő csendőröm — valamivel csak kelle kecsegtetnem, különben bizony meg sem tette volna, amit akartam.

— Felekhász! akt minutn! — kiáltott a vonatvezető — s én két itce bort hozattam embereimnek.

II.

Ne szomorkodj légy víg, nem lesz ez miudig így! — Könnyű magának, Tamás bácsi. Folytatása a rablásnak. Szombat este. Cseléd-szobában az ágy alatt, kamrában a szekrényben, konyhában a tűzhely alatt, szobában az ajtó mögött, mindenütt csendőr. Baj, ha nincs bor. Elhalasztott zsványműtét. Csak bátorság. Végre valahára. Nagy sötétség. Kopogás az ablakon. Netti leányasszony. Piperével fogják a vén leányt, vörös nadrággal a cigányt. Atölelés, Judáscsók. — Keckemet. Üzenet Horváth Dömének. A Híradó menetik. — Az udvaros. Új divatkelmék Pestről. Egy helyett négy tér vissza. Egy sem akar vezér lenni. Jó kés. Selyemzsinór, az is vörös. Theásibrikek mint sánckosarak. A gonosz meggyávézza a gazembereket. A konc reménye is ad bátorságot. D..... uram okos ember a kapu mellett. Kész a hurok csak dobni kell. „Rajta!“ A betyár erősebb a zsandárnál. A szobaaajtótól a konyhaajtóig. Ajtófélfához szegzett kar. Kölcsönös üdvözetek golyókkal. D.... gazda azt hiszi, legüdvösebb „Illa berek, nád a kert!“ Netti leányasszony könyörög. Nem minden öröm őszinte és nem minden gorombaság hasznos. Saját zsinogéval kötözték meg. Krokodilkönyvek. A leányasszony csizmában jár s cernáját nagy konyhakéssel vágja. — Nát keres. Két itce bor. Se Nyizsnyay Gusztáv se Losonczy László. — N e l l i k e a szegedi várban mulat és szerelem zálogát ápolja. Főlebb! még főlebb! — Ne szólj nyelvem, nem fáj fejem! — Csalódás. Julcsa kisasszony vagy fukar vagy az őrmester nem jó ember. Hová megyünk, Pestre vagy Budára? Sompolygó emberek a pesti indóháznál. Pest. Vasúti rendőriroda. Egy darab fogoly, mely röpülni nem tud. Minden málha. Tessék estelizni. Udvarias rendőr. Megyünk tovább. Én is? B r ü n n b e. Vígasztalás a bánatban. Ismeretlen ember. Papírdarab.

Megállás közben egy az I. osztályban utazó úr, kiről tudom, hogy a legbefolyásosabb főurnak egyike, fölszólt hozzám, azzal vigasztalt hogy:

„Ne szomorkodj' légy víg,

Nem lesz ez mindig így.“

— Könnyű magának Tamás bácsi! — gondoltam magamban. — Maga szabadon járkál, míg én a tyukászszekereken vergődő tömött hídhoz hasonló állapotban ringatózom.

Azt kérdezte tőlem, hová visznek; én úgy feleltem neki, mint az egyszeri rektor, hogy tudja Isten, meg a tehen. Ezúttal azonban a tehenet a csendörök képviselték.

A nyolc percből tizenöt is lett. Ezek elmúltával indultunk.

— Nos hát — fordultam a csendőrhez — kinek elbeszélése némileg érdekelni kezdett, mert holmi aprólékosságokat fődözött föl, melyek a titok fátyola rejtett el eddig szemeim elől. — Nos hát mondám — lépre került a jó madár?

— Lépre bizony uram, még pedig hármával, négyével, ha a zsidólányt hozzávesszük.

— Mondja el, hogyan történt? unszolám, hogy végére járjunk a dolognak.

— Hát uram — kezdé nagy lélekzettel emberem — a levelet csütörtökön írta S..... s így a rablás szombatra volt tervezve. A lacibetyárnak öltözött rendőrök is jelentette, hogy szombatra van kitűzve a rablás napja. En elmentem X . . . . Julcsához még pénteken s tudattam vele az egész dolgot, egyúttal helyet is néztem, hová három négy tenyeres talpas csendőrt eldughassak.

— Szombaton este, midőn sötétedni kezdett az idő, különféle irányból én és három markos csendőr nesztelenül X . . . . Julcsa lakására lopóztunk. Hét óra tájban egy embert a cselédszobában helyeztem az ágy alá, egyet a kamrába egy szekrény mögé, egyet a konyhába a tűzhely alá, magam pedig egy jó nagy állószekrénybe bújtam.

— Egész éjen át vártuk a haramiákat, de senki sem érkezett. Legkeservesebb volt, hogy egy ital bort sem adott a lányasszony a szekrénybe, pedig szörnyen jól esett volna.

— Megmondtam neki, hogy ha jót akar, ezentúl adjon innivalót, különben a faképnél hagyjuk, azután védelmezheti maga magát.

— Azért nem hagytuk volna ám ott — veté magyarázólag közbe, mintha már én olyan füles volnék és nem érteném a szép szót.

— Tudom, tudom — mondám — csak folytassa.

— Szombaton éjjel csakugyan nem jöttek, a rendőrkiem reggel jelentette, hogy Y . . . . Netti a színházba ment szeretőjével s azért vasárnapra halasztották a rablást.

— Vasárnap reggeltől estig X . . . . Julcsa cseledszobájában ettünk, ittunk és kártyáztunk. Estefelé szakadni kezdett az őszi eső s hideg szél süvöltött a jól becsinált ablakokon át.

— Az éjjel bizonyosan jönnek — gondolám — s tegnapi helyeinket újra elfoglaltuk.

— A bor is eszébe jutott a kisasszonynak s így némileg türelmesebben várakoztunk.

— Este tíz órakor kopognak az utcaajtón.

— A kisasszony minden tagjában remegve, kérdezi, kinyissa-e az ajtót.

— Ki hát — mondám — az utcán csak nem ölik meg, idebenn meg majd elbánunk velők. Hanem ne mutassa nekik a kisasszony, hogy meg van ijedve) mert akkor aztán gyanakodnak és be sem jönnek.

— X . . . . Julcsa összeszedte minden bátorságát s az utcaajtót kinyitotta.

— Sem Y . . . . Netti sem a zsványok nem voltak, hanem a rendőrkiem, ki jelentette, hogy ma ismét nem jönnek, mert S..... másfelé van elfoglalva, hanem holnap, azaz hétfőn okvetlenül itt lesznek. Egészen elkészítették már a tervet. Y . . . . Netti egyedül fog jönni, hogy a kiasszony legkevesebbé se gyanakodjék s csak később fogja beereszteni cinkosait.

— Mi a cselédszobába mentünk s egyet örül ébren hagyva, lefeküdtünk.

— De hétfőn csak eljöttek — kérdezőm türelmetlenül, mert már unni kezdtem a mulatságot.

— El biz uram, még pedig nagyon jól, épen úgy, amint akartuk. Hétfőn ismét az egész napot a cselédszobában töltöttük s este újra helyeinkre mentünk, ismét ellátva annyi borral, amennyire egynek egynek egész éjjelre szüksége volt.

— Olyan sötét volt künn, hogy ha csak orron nem ütötte egyik ember a másikat, bizonyosan nem látta meg.

— Nyolc óra lehetett, midőn Y.... Netti — ki mint a tekintetes úr bizonyosan hallotta, divatárusnő, azonfelül nagyon kétes hírű leányzó s eszerént X.... Julcsának testi lelki barátnéja volt, az ablakon koccogott s bebocsátást kért.

— Én a szekrényből kisúgtam a kisasszonynak, hogy semmitől se féljen, nagyon barátságos legyen és semmi módon el ne árulja magát.

— A kisasszony kiment és Y.... Nettivei magával tért vissza.

— Amint beléptek, összevissza ölelte, csókolta a kisasszonyt, nem győzte eléggé dicsérni, milyen jól néz ki (pedig van vagy negyvennyolc esztendő a lelkem) s egész kényelmesen neki vetkőzött, mintha legalább is éjfélig akarna itt maradni.

— X.... Julcsa jól tudta tettetni magát, a barátságos szavakat udvarias beszéddel viszonzta, sőt

szemrehányásokat is tett Nettin ek, hogy oly régen volt hozzá szerencséje.

— Kecskemét cén minutn! — kiáltottak a megálló vonat mellett s én kitekintettem, nincs-e valamely ismerősöm az indóháznál.

Senkit sem láttam.

Egy csinos, tetőtől talpig magyarba öltözött fiatal embert szólíték meg:

— Kecskeméten lakik ön?

— Nem.

— De jelenleg ott tartózkodik?

— Igen.

— Ismeri Horváth Dömét?

— Nem.

— De tudja hol lakik?

— Igen.

— Szíveskedjék meglátogatni s üdvözetem mellett tudatni vele, milyen kíséretben utazom Budapestre.

Fiatal barátom nem értette a szép szót, csak mikor egyik szomszédja egy hatalmas oldaldőféssel a tőlem jobbra és balra kikukucskáló két csendőrré figyelmeztette, tudta meg, hogy hányadán vagyunk

— Szívesen elmegyek s megmondom amit ön kívánt — szólt kissé melegebben — de kihez van szerencsém?

— Csak mondja, hogy a Szegedi Híradó m e n e t i k.

Egy síphang, egy óriás fütty s a vonat tovább indult.

— Hol is hagytuk el? — kérdé mintegy a vonat menetével öszhangzólag csendőr vitézem. — Tudom már. X . . . . J u l c s a kérdezte, mért volt oly régen szerencséje a divatárusnőhöz.

— Azért édes szép kiasszony — felelt ez hízelegve, — mert nem akartam addig tiszteletemet tenni, míg az egészen új vállak és ujjak meg nem érkeztek Pestről, hogy megmutathassam mindjárt a kisasszonynak; mert azt akarom, hogy a legelső darabokat ön vegye meg és mindnyájából választhasson. Ha megakarja nézni, mindjárt elhozathatom őket, udvarosom velem jött az ajtóig, csak szólnom kell vele, tíz perc után itt lesz s mindent elhoz magával.

— Nagyon jó lesz — felelt nem egészen elfogulatlan hangon a kisasszony. Egy kissé mégis borsózott a háta, midőn S..... Pistára és társaira gondolt.

— Y . . . . Netti kiszólt az ablakon S..... nak — mert mint már tudja az úr, ez volt udvarosa — hogy hozza el azt a nagy kátulyát, melyet az asztalára kikészített.

— S elment s nem sokára harmadmagával, — két cinkosával és D . . . . sál, kinek, hogy egészen jól és biztosan menjen a dolog, szintén meg kellett jellennie, — tért vissza.

— A kamrában eldugott csendőr hallotta, hogyan unszolták egymást, ki menjen be legelőször.

— Egyik a másikat küldte előre, vezér egyik sem akart lenni.

— S váltig mondta nekik, hogy nincs mitől félniök, hogy a szolgáló a színházba ment s hogy Y . . . . Net ti odabent van s szükség esetére jó kés-sel és selyem zsinórral is ellátta magát.

— Mind hasztalan, egyik sem indult.

— Végre megunta a várakozást Net ti s mintha más ügyben hagyná el a szobát, az udvarra ment.

En ezalatt kissé kinyitván a szekrényt, azt súgtam X . . . . Julesának, menjen az asztal és egyik üvegszekrénye közötti sarokba, hogy egyszerre le ne üthessék.

— A kisasszony, ámbár nagy remegés között szót fogadott s úgy tett, mintha theásibrikeket venne le a szekrényről.

— Míg ez a szobában történt, addig Ne lli a kamrában eldugott csendőr füle hallatára sorra gyávázta és gazemberezte az udvaron felelő zsványokat. Ezután S..... hoz fordulva szolt:

— Kergesd el azokat a gyáva kutyákat, jöjj be, magunk is elvégezzük. Te hozd be a katulyát; én abban a percben midőn belépsz, hátulról nyakába dobom a selyemzsinórt, a többit azután elvégezed. Ezek a gyávák csak pusztuljanak, de nem is kapnak semmit a sok aranyból és ezüstből.

— A ravasz zsidólányt nem csalta számítása. A kivitel egyszerűsége, látszólagos veszélytelensége s az arany és ezüst emlegetése fölviányozta a rablókat s S..... két cinkosaival készeknek ajánlkoztak.

— D . . . . saját kívánatára az utcaajtó mellett

örül rendeltetett, nehogy valaki véletlenül meglepje a jó madarakat.

— Néhány perc múlva csakugyan bejött Netti a szobába s mindjárt utána S..... a csecsebecsékkel.

— Jól láttam, bogy a ravasz zsidólány Julcsa kisasszony háta mögött foglalt állást, a hurkot nyakába vetendő; azt is láttam, midőn zsebéből egy vörös selyemzsinórt vett ki s egyengetni kezdte.

— E percben „Rajta!“ kiáltással kiugrottam és legelőször S..... t nyakon csíptem.

— Én csak jól megtermett gyerek vagyok — mondá öntetszőleg tekintve végig magán a csendőrkáplár — de ez a betyár még nálamnál is erősebb volt annyira, hogy a szoba közepétől a konyhaajtóig vonszolt maga után.

— A konyhában ekkor már világos volt s így egyik csendőrtársam azzal mentett ki S körmei közöl, hogy szuronyával a betyár jobb karját az ajtófélfához szegezte. Kicsiny hiányzott, hogy egyúttal engemet is keresztül nem döfött, ijedtében-e vagy buzgóságában, nem tudom.

— A másik két jó madár visszaugrott a konyhából s az udvarról ránk lőttek a házba.

— Mi sem voltunk röstek, hanem lőttünk a levegőbe, vagy inkább a sötétbe, amint jött s mint később kitűnt, egyiket a rablók közöl eltaláltuk.

— D . . . gazda nagy bölcsen szaladásra vette a

dolgot s többet nem is láttuk a törvényszáki tárgyalásokig, melyeknél mint jólelkii tanú szerepelt.

— S..... t megkötöttük s most N e 11 i lányasszonyra került a sor.

— Amint a szobába léptem, térden állva láttam Julcsa kisasszony előtt; bizonyosan könyörgött neki, hogy ő legkevesebbé sem bűnös, a kisasszony legalább nem nagyon haragosan nézett az előtte térdelő leányzóra.

— Mikor közelebb léptem hozzá, igen jól színlett csudálkozással azt kérde tőlem, hogy hát megfogtuk a gazembereket s reményét fejezte ki, hogy legalább is fölakasztják őket.

— De lányasszony — kiáltottam rá haragosan — ha ezeket fölakasztják, akkor maga is lógni fog; mert maga egy hajszállal sem jobb sőt sokkal rosszabb náluk, hiszen maga biztatta föl őket.

— Nettike olyan szemtelen volt, hogy grombáskodni kezdett velem, úgy, hogy kénytelen voltam egy irgalmatlan pofonnal tudtára adni, kivel van dolga.

— Azután kivettem zsebéből a selyemzsinórt, melyet míg künn valók, ismét eldugott, s kezeit jó keményen megkötöztem vele.

— Most már sírni kezdett.

— Erre levetkőztettem, nem én; hanem a kiaszony és szolgálója, ki nem a színházban, mint a kisasszony Nettivel elhitette, hanem a cselédszobában volt elbúva egyik csendőrrel.

— A zsidólánny talán a nagy sár miatt cipő helyett

csizmát hordott s balcsizmaszárában jó élesre fent konyhakést találtunk.

— Midőn kérdeztem tőle, mit akart ekéssel, azt állította, hogy varrásközben cernáját szokta elvágni vele.

— Nát Keress! evei minutu! — kiáltott a német vonatvezető s én ismét kitekintettem, nincsen-e valamelyik ismerősöm a pályaudvarban, hogy néhány búcsúszót intézhessek hozzá.

Két itce bort is hozattam őreim számára, mert láttam, hogy kivált a szónoklónak nagyon száraz a torka.

Nagy-Körösön senki, még jó dalos barátom Nyizsnyay Gixsztáv sem volt a vasútnál. Megemlékeztem ez állomásnál szeretve tisztelt bátyámról Losonczy Lászlóról, szerettem volna egy biztató szót hallani tőle. Nem két, hanem legalább 10 perc lefolyása után folytattuk az utat.

— Nos azután — hívám föl szomszédomat, — mi lett Nett iől s cimboráiból.

— Nett it hat esztendőre, S..... t tízre, cin-kosait 8—8 évi börtönre ítélte a törvényszék.

— Hol van bezárva Ne 11 i?

— Szegeden a várban. Azóta anya is lett; azt mondják, hogy azalatt, míg a vizsgálati fogság tartatott, esett rajta a szerencsétlenség.

— Talán valamelyik börtönőr nyerte meg tetszését.

— Ónem, főlebb.

— Vagy épen a porkoláb?

— Ó sokkal főlebb.

— Táu csak nem a vizsgálóbíró vagy valamelyik törvényszéki tanácsos, vagy talán épen ügyvédje?

Λ csendőr jelentékenyen hallgatott s ez ilyen hallgatás némelykor igen sokat mond.

— Remélem — szólék, hogy épen valamit mondjak — Julcsa kisasszony kellőleg megjutalmazta az urakat azért, hogy életét megmentették.

— Nem adott biz az senkinek semmi jutalmat.

— De önnek legalább, ki mindennek rendezője volt.

— Nekem többízben ígérte, hogy jelentékeny jutalomban részesítem!, de, hacsak arcomnak néhányszor megsimítását nem tekintem jutalomnak, egyebet nem kaptam tőle.

— Nos, és ön nem simogatta vissza?

— Nem biz én, sokkal szívesebben cirógattam volna meg szolgálóját, ki most is hű szeretője a vele egy szobában őrködő csendőrnek.

— Meg nem foghatom, pedig a kisasszony vagyonnal bír s azt mondják, nem is fukar.

— Ha csak — sűgá egészen hozzám hajolva, hogy társa meg ne hallja — ha csak az őrmesternek nem küldte s az el nem tette.

Olyant biccentettem fejemmel, melyet igenre és nemre is magyarázhatott Szomszédom.

Ilyen alkalmakkor mindig jó úgy viselnünk magunkat, mint Poroszország szokta, melynek minden tettét jóra, roszra egyiránt lehet magyarázni s bárki mint íté felőle, látszólag mindegyiknek igaza van.

Ezt az esetet, mely a tisztelt olvasó előtt is némi

érdekkel bírhat, több rendbeli, de már nem oly vonzó vitéztett elmesélése követte.

Csaknem mindegyiknek az lett a vége, hogy csendőr uram irgalmatlanul elpáholta vagy jól fölpofozta azokat, kiket elfogatott.

Ily épületes társalgás közt Pesthez közeledtünk s én azt kérdeztem kíséromtól, Pesten tesz-e le a rendőrségnél vagy Budára visz a várba.

A jó ember olyan képet csinált, mint ki szívesen szólna, de nem szabad. Végre annyit vettem ki belőle, hogy ő maga sem tudja, bejön-e velem a városba s hogy lesz majd valaki az indóháznál, ki további rendeltetésemet elintézi.

Fél 9-kor Pestre értünk.

Alig állt meg a vonat, néhány polgári öltönyös ember sompolygott azon kocsni mellé, melyben valék s miután egyik a csendőrrel halkán beszélt, az indóházba ment.

Én ki akartam szállani; csendőröm azt mondá, várjunk.

Vagy 10 perc után, mikor az utósók már nagyrészt elmentek, egy rendőrbiztos jött a kocsinhoz, két polgári rendőr kíséretében s engemet a vasútnál lévő rendőrbiztosságra kísértek.

Az átvevő biztos, annak rendje és módja szerint átvett, kiállítván az írásos térítvényt egy darab fogolyról s azzal a csendőrök csendes jóéjszakát kívánva, el-takarodtak.

Én másik két őrt vártam, kik majd a városba ki-

séljenek; de a rendőrbiztos nagy csudálkozással kérdi bőröndömre tekintve:

— Ez minden málhája?

— Igen.

— És melegebb ruhát nem hozott magával?

— Nem; még nincsen tél.

Láttam a bámészkodást rajta, de nem tudtam mire vélni.

— Tetszik vacsorálni? — kérde ugyanoly megelőző udvariassággal.

— Az igaz, hogy éhes vagyok — feleltem — de talán ráérnék majd a városban estelizni.

— Nem megyünk a városba.

— Tehát?

— Harminc perc múlva utazunk tovább.

— Én is?

— Igen. Ön is.

— Hová?

— B r ü n n b e .

— De miért? Minek? Mi célra?

— Utasításom van, hogy Önt egész tisztelettel és udvariassággal B r ü n n b e kísérem s az ottani rendőrségnek átadjam.

— S azután?

— Azután mi fog történni, nem tudom. Hihetőleg oda van Ön néhány hónapra száműzve.

— Száműzve — gondolám magamban — száműzve, kihallgatás, vizsgálat és elítéltetés nélkül, kissé kemény rendszabály. De talán jobb, mint első pilla-

natban hívém. Arra számolók, hogy egy vagy két hétig Budapesten tartanak vizsgálati fogságban s ez mindenestre kellemetlenebb, mint néhány havi szabad tartózkodás Brünben. — Brunn — fűzém tovább gondolatimat — Morvaország fővárosa, lesz benne sok művelt ember, hírlap s egyéb társalmi élcek. Kis feleségem hozzám jön, a hazai lapokba dolgozhatom s így nem is lesz nagyon nehéz a száműzetést elviselnem.

Rendőrbiztosom elment jegyeket váltani s én pecsenyét és gyümölcsöt rendeltem vacsorára.

Ezalatt egy ember, kit soha sem láttam, kinyitotta a rendőriroda ajtaját, egy kis papírdarabot dobott be rajta s e szót súgva: „Olvassa!“ azonnal távozott.

Fölvettem a papírt.

III.

Végzeteljes levél. Kappanpecsenye, savanyú szőlő, éretlen barack, félrothadt körte. Ne tessék fizetni. Csakugyan Brünne? Rendőrbiztos, ki zavarba jönni képes, hanem azért mégis gyanakszik. Óriás. Tisztelt szerkesztő úr! Polgári ruhába burkolt fogdmeg. Jó az a kényelem. Molnár György dalárdája. Esteli a színházcsarnokban. A tisztelt olvasó engedelmével egy kis csókolózás. Álmatlanságom természetes magyarázata. Éjjeli fölvtás. Lúdfalva. Szilvalé. Vasúti vendéglős. Ismerős férfihang. Moós. Jó reggelt testvér! Orvos, pap, bába, rendőrség. Feleljenek mások. A féltés kellemei. Fél, hogy megszököm. 5000 frt. örökség. Négyes kamat. Furcsa az élet. Prsemiszl, Leutumisl vagy Csaszlau. Stadt. Szép remények. Séta nagy sárban nyári csizmával. Emlékezés egy embertelen emberre. A gensemendorfi tavak. Nagykereskedés falun. Szép állat a liba, magát megmossa. Boldog verebek. A rendőrbiztos ízlése. Olyan úrhölgy, ki nagyon beillenék vasasnémetnek. Jó lenne az ellenség előtt. Nagylelkű sógor, álszerénység.

A következő szavak voltak a levélkére írva:

„Ön Jósefstadtba van utasítva. Legyen erős és várjon mielőbb szabadulást.“

Nem tudom, mi súgta lelkemnek, hogy a rendőrbiztos ámit s e két sor írója igazat mond.

Hihetőleg előérzet volt.

Ezalatt bejött az állomási rendőrhivatalnok s mi alatt kappanpecsenyémet, egy fűrt savanyú szőlőt, két

éretlen barackot s egy félrothadt körtét elköltöttem, a világon a legközönségesebb tárgyakról beszélgetett velem.

Amint az engem kísérő biztos a jegyekkel visszaérkezett, valóban édes hangon kérdezte tőlem jól ízlik-e az esteli s hogy nem parancsolok-e bort vagy sört vagy más italt.

Csak nem gondolta hogy este pálinkázni szoktam.

Elsőt csengettek.

Fizetni akartam.

— Ne tessék fáradni — mondá nem épen kedvesen édes hangon a biztos — utasításom van, hogy Önt mindennel ellássam kívánata szerént.

A jegyek színéről láttam, hogy ismét a II. osztályban utazunk s megvallom azon kezdtem töprenkedni, mi oka lehet az államnak, hogy ily kímélőn bánik velem.

Némi önhittséget ébresztett bennem azon fontosság, melyet tetteimnek a kormány tulajdonítani látszik.

A biztos csakugyan kifizette vacsorámat.

Ettől fölkelve, szemközt álltam vele s szivarra gyújtva némi keresettséggel kérdezém tőle:

— Tehát csakugyan B r ü n n b e utazunk?

Meglehet, a morva főváros nevét kiválólag megnyomtam; az én biztosom, dacára hivatalos állásának némi zavarba látszék jönni s azt vettem észre rajta, hogy gyanús pillantásokat vet a vasúti rendőrbiztosra.

Azonnal észrevettem, melyik lyukból fú a gyanúszele s hogy a mindenesetre ártatlan vasúti biztost a

följelenetéstől megmentsem, egy tenyeres talpas óriáshoz intéztem szavaimat, ki polgári rendőr képében az ajtó mögét foglalta el.

— Ugyan kedves barátom, maga úgy sem mozgott még helyéről, mióta itt vagyok, legyen szíves s hozzon nekem néhány szivart az útra.

Tudtam, hogy ez fog a gyanakodó biztoson, azonnal eltűnt szemeiből a gyanú s ismét előbbi udvarias simaságával mondá:

— Igen B r ü n n b e.

— És azután?

— Hogy ott mi fog történni, majd az ottani rendőrfőnök mondja meg Önnek — válaszolt véget vetve kérdezősködésemnek. Ezután egy sarokba szólított s a szivarral visszatérő óriást elélem állítva, ilyen épületes szavakat intézett hozzám:

— Tisztelt szerkesztő úr! (bizony már csaknem elfeledtem, hogy szerkesztő vagyok.) Én nem szeretnék semmiféleképen alkalmatlanságára lenni Önnek. Mi együtt utazunk s azzal vége. Ha Ön netalán megakarna szökni, nézze meg ezt a vaskos urat, ez is velünk jön s annak körmei közül nehéz lesz megszabadulnia.

— Nem fogok megszökni — feleltem kedvetlenül.
— Ha ezen jól megtermett úr nem jön is velünk, biztosítva érezheti magát Ön, sem kedvem, hogy szökés által magamat gyanúsabbá tegyem, sem pénzem, hogy külföldi műutazásokat tegyek.

— Jól van tehát menjünk.

— Induljunk.

A biztos és a polgári óriás kíséretében egy magános kocsiba ültünk.

Mégis nem rász, ha ilyen biztos őrizet alatt utazik az ember; legalább nem kell szomszédja ölébe feküdni útközben, sem szomszédnője nem teszi fejét vállára, hogy fáradalmait kipihenje.

Az utazásomat megelőző estén Molnár György színigazgató dalárdája a városházánál s kaszinónál üdvözlő dalokat énekelt, a fiatalság pedig sokféleképpen tüntetett. Én, mint minden hasonló alkalommal, tudván, hogy a rendőr- és megyefőnök rám szeretnék fogni azt is, ha valamelyik utcagyerek elkiáltja magát a piacon hogy (jaj de) huncut a német! siettem a visszavonulással és a színészekkel a színházcsarnokba mentem esztelizni.

Ez jó éjfélutánig tartott, azután még sokáig beszélgettünk, sőt a t. olvasó engedelmével csókolóztunk is; márt mint én és kis feleségem, nem pedig mi és a színészek, úgy hogy körülbelül 2 óra lehetett éjfél után, midőn álomra hajtottuk fejünket.

Reggel többnyire 6-kor keltem föl, így történt elfogatásora napján is.

Ezt csak azért meséltem el, hogy semmi különöst ne lásson benne, ki e sorokat olvassa, ha mondom, hogy amint a vonat Pestet elhagyta, végigfeküdtem a párnás padokon s aludtam Geuserndorfig.

Kísérőim szemközt foglaltak helyet s mint beszédükből kivehettem fölébredésem egy rövid pillanatában, fölváltották egymást a virasztásban.

Genserndorfot nálunk Lúdfalvának hínák. Azt mondják a határában növelt megszámlálhatlan sokaságú libáktól nyerte nevét.

A szárnyasok vagy a pipikendősök vitték-e a keresztanyai szerepet, nem tudom.

Gensendorfban, aki nem Bécs, hanem Brunn vagy Prága felé megy, egész negyedfél órát várkozik.

Amint kiszóltunk, kávé után néztünk s néhány pernyi várakozás után kaptunk is olyan szilvalevet, minőt csak vasúti kávés adhat vendégeinek, kik sem arra nem érnek rá, hogy a rendőrséget híják segítségül a lenyelésnél, sem veszekedni nincs kedvök, nehogy tán nagyon okadatolt gorombaságaik miatt a vendég-lős letartóztassa őket.

Amint épen a rettenetes kávé és még rettenetesebb süteményféle eltakarításával foglalkozom, egy előttem ismerős férfihang üti meg fületem.

A hang, melynek gazdájára tisztán emlékszem, csak nevét nem tudom még, mosdóvizet kért a pincértől.

Midőn hátratekintek, Moós sógorom, ki Kempelen Gizelát vette nőül, áll előttem.

— Jó reggelt testvér! — mondom neki.

Így szoktuk mindig címezni egymást.

— Jó reggelt — felel ő — mennyire örvendek, hogy találkozunk. Hová utazol.

— Én sehová, hanem utaztatom. Íme bemutatom N. N. rendőrbiztos urat Pestről, kinek védő szár-

nyai alatt állok. Ennek az urnák is lengyel neve van — tevém hozzá az óriásra mutatva — de már elfeledtem. Ez az úr azért jön velünk, hogy megfogjon, ha el akarnék szaladni.

Sógorom nem igen épül jókedvű magyarázatomon s látom rajta, hogy beszélni szeretne, de ezek az urak akadályozzák.

— Ezen urak előtt legkevesebbé se tartózkodjál, — mondám neki — ha valamit szólni akarsz. Eddig az orvos, pap és bába voltak azok, kik előtt mindent beszéltünk; napjainkban a rendőr-hivatalnokok is e sorozatba léptek.

— Azt akartam kérdezni, mit tevél, mért visznek Br ü n n b e , s mi fog ott veled történni?

— Arra, hogy mért, semmit sem felelhetek, azt azok mondják meg, kik elküldöttek. Arra, hogy ott mi történik velem, a biztos úr jobban felelhet, mint én.

Sógorom kérdő pillantást vetett a biztosra, ki mint állítja, évek óta ismeri őt.

A biztos jónak látja észre nem venni a kérdő pillantást, hanem holmi közönséges dolgokról kezdett beszélgetni sógorommal.

Ha jól emlékszem azon korcsma nevét fürkészte elméjében, hol vagy 10 év előtt legelőször találkoztak.

Kávézás után két kísérőm egyedül hagyott sógorommal, a biztos a gensemdorfi vasúti vendéglős szép lánya után ment s az óriást a vendéglő ajtajába állította.

Egész úton úgy éreztem magamat, mint két házastárs közt az a fél, melyet ok nélküli féltékenységből a másik szüntelen őrszeggel kísér.

Nem egyszer gondoltam, nem volna-e jó tréfa, ha vagy egy félóra a padlásra bírnék, hogy ezeket a szabadságomra féltékeny urakat egy kissé megijeszsem.

Sógorom ismételte kérdését, midőn egyedül valánk elvitetése oka iránt, én ismételve nemtudommal feleltem neki.

— Egyébiránt — tevém hozzá — ne higj a jó embernek. Brünnből Jósefstadtbá visznek.

— Honnan tudod?

Elmondtam neki a kis papírka történetét.

— Csudálatos, de hát mért nem mondja meg ez az ember?

— Nem tudom; talán fél, ha megtudom, hogy Jósefstadtbá megy az út, elszököm.

— Meglehet, majd kérdezősködöm tőle.

Csak most jutott eszembe, hogy sógoromtól megkérdezzem, merre áll az ő szekérének rudja.

— Én is Brünnebe utazom, — felelt némi sópánkodással — hat év előtt egy nagybátyám halt meg ottan s 5000 frtot hagyott számomra, de azon terhes föltétellel, hogy hat évig volt gazdasszonyánál kell hagynom négyes kamatra. Érted-e testvér, négyes kamatra!

— Biz ez kevés napjainkban, midőn azt, ki csak huszonöt forintot kér száz után, nagyon becsületes embernek tartjuk s annak, ki 15%-ra kölcsönöz, em-

lékoszlopot tervezünk. És te boldog ember, most az 5000 firtért mégy B r ü n n b e.

— Nem még barátom, csak most mondom föl a tőkét, félév múlva azután elviszem, s noha nem kölcsönzők 25%ra, de üzletemben ennél többet fog jövedelmezni.

— Látod sógor, milyen furcsa az élet — szoltam fájdalmasan — te örökséged után jársz Br ü n n b e, engem meg számúznek oda, vagy helyesebben Jósefstadtb a.

Most a rendőrbiztos visszatért hozzánk és sógorom, ki emlékezett, hogy előbbi kérdésére a felelettel adós maradt, egészen és világosan kérde tőle, hiszi-e hogy én Br ü n n b e n maradok.

— Nem tudom bizonyosan — felelt szorult állapotában biztosom — de úgy hiszem a szerkesztő úr nem fog Br ü n n b e n maradhatni.

— Én is úgy hiszem — vágtam szavába nagy határozottsággal.

A biztos rám nézett s tekintete nem sokkal volt különb annál, melyet a pesti biztosra vetett, midőn az ottani állomásnál a Br ü n n b e iránti kérdést intéztem hozzá.

— Tehát mit gondol biztos úr — vette ismét sógorom kérdőre a szegény embert, kit már sajnálni kezdettem — mit gondol, Br ü n n b e ö l hová szállíthatnák sógoromat?

— Talán P r z e m i s l b e, vagy Leitumischlbe vagy Csaszlauba vagy az Isten tudja hová — tévé hozzá türelmetlenül.

— Igen édes barátom — folytatá sógorom fagatásait rendületlenül — csak természetesnek tartja, hogy sógorom sorsa érdekeli. Nem gondolja talán, hogy valamely határvárba viszik, pl. Teresienstadtba.

A stadtot jól megnyomta sógorom.

— Ó azt a viláért sem hiszem — mondá a biztos s hogy a további kérdezősködéstől meneküljön, ismét a szép vendéglőslány után sompolygott.

Sógorom ki akarta beszélni fejemből J ó s e f s t a d t - tot, de én többet hittem a kis papírnak s valami rősz előérzet súgta, hogy csakugyan a porosz határszéli várba visznek.

— Roszabb mint Br ü n n — gondolám — de szép vidéke van, majd ez sokért kárpótol, aztán angyalom kis feleségem is eljön hozzám s így majd csak megleszek.

Sógorom, hogy az időt elöljük, sétát tervezett a falun keresztül; mi, noha egy fél óra előtt nagy záporoső volt s jelentékeny sárnyomokat hagyott maga után, elfogadtuk az indítványt s megindultunk.

Vékony nyári csizmám átázott, még mielőtt a faluba értünk s én újra megátkoztam azt az embertelen hivatalnokot, ki utam célját merő ravaszságból eltitkolta előttem.

G e n s e r n d o r f csakugyan méltó a Lúd falu névre. Minden 20 lépésre jókora tó van főutcáján, melyben megszámlálhatlan sokasága lúd fürösztli tagjait.

Most a szárnyasokat értem.

Az egész falu különben csinos, tiszta házakból áll, majd minden második házban bolt van, sőt, ha

jól emlékszem, egyik bolt fölé az volt Írva nagyke-
reskedés.

A szárnyatlan ludakból és libákból nem sokat
láttunk, úgy tetszett, még pihennek s csak azután fog-
nak gondolkodni a magyar népdalról, mely mondja:

Szép állat az liba,
Magát megmossa.

Visszatértünkben sok verébbel találkoztunk, me-
lyek a távirdasodronyon vidáman csiripeltek.

Nem is gondolják, mily fontos, talán ezerek élete
vagy halála fölött eldöntő sürgönyöket visz a lábok alatt
lévő vékony sodrony.

En irigyeltem a verebek sorsát, mert oda röpi-
hetnek hová nekik tetszik s nem repül mellettük rendőr-
biztos.

Midőn a faluból visszatértünk, a vasúti vendéglős
szép lánya került szemünk elé.

Ha mindig ilyen ízlése volt biztosomnak, soha
vetélytársak nem lehattünk volna.

Nem lehet mondani, hogy rut és mégis fejemet
teszem egy debreceni vöröshagymára, hogy 100 em-
ber közül 90-nek nem tetszik, még ha mind a száz
német is.

Különben a szó szoros értelmében német szépség.

Haja olyan színű, hogy ha valamelyik magyar
menyecske rokkája mellé áll, ez minden tétovázás nél-
kül fonállá idomítja.

Arca mint a tejbe cseppentett karmin.

Szemének színe nincsen, nem sokban különbözik a savóba mártott éretlen kökénytől.

Orra hasonlít ahoz, mit Magyarországon cseh szőlőnek neveznek.

Csehországban többnyire burgonyából főznek pálinkát — boruk alig van.

Biztosom imádottja egyébiránt igen jól meg van teremve. Huszárnak, az igaz, nem volna elég karcsú, vasasnémetnek beillenék s el is bírná a vértet és sisakot, de vastagnak azért épen nem mondható.

Nem csak a tisztelt kisasszonyt magát, hanem étvágyát is volt alkalmunk megbámulnunk.

Amennyiben hisszük, hogy még ebédelt is, volt mit csodálnunk rajta.

Amint a vendéglői helyiségbe kilépett, egy minden túlzás nélkül legalább itcés poharat tett eléje a pincér kávéval telve és egy fél úgynevezett kugelhopfot hozzá.

Alig néztünk körül, ez a mindenség eltűnt pihegő, de ám nagyon pihegő és nagyon látható kebelébe.

Már ekkor néztünk egymásra.

Alig temette el az utósó falatot, midőn haragosan fordul a pincérhez és kérdi, mért a virstli még sincs készen?

Két perc múlva hat párt tesz eléje a pincér, egy itce bort s néhány darab kenyeret.

Öt perc alatt mindennek híre sincs.

A hat pár virstli, a sok darab kenyér s az itce bor a kávé útján mind eltűntek.

Mi olyaténképen mosolyogtunk, mint midőn barátunk, ki mezei gazdasáttal foglalkozik, elmeséli, hogy sertése naponkint harminc itce kukoricát eszik.

— Pincér — kiált most a kisasszony — fázom, hozzon s n a p s z o t .

Mintha dróton húztak volna, mindnyájan szánkat tátottuk.

Azt gondolja az olvasó, hogy ez a kisasszony egy pohár pálinkával megelégedett.

Csalódik.

Egy fél üveggel tett eléje a pincér s alig egy óranegyed alatt az üveg kiürült.

Ha minden genserndorfi szépség így fal, akkor nem is kell hadsereget küldeni az ellenségre, ezek a gyomros amazonok fegyverestől, ágyústól, társzekerestől fölfalják; sőt ha az ilyen élelemből kifogynak, várfalait is megrágnak.

Félkilencor csöngettek indulásra.

Sógorom félre hitt s kérdezte, van-e pénzre szükségem.

Láttam, hogy kész örömmel ajánlja tárcáját s nálam nagyon elkelt volna a nagyobb bankó, mert csak apróval vagyok ellátva; de ilyen alkalmakkor a kölcsönvett pénz, ha később megadjuk is, nagyon alamiznaszerű s én megköszönve a szíves ajánlatot azt füllentettem, hogy van elég pénzem.

A biztos úr megengedte, hogy Br ü n n b e sógorom velünk utazzék egy kocsiban.

Elindultunk.

IV.

Múlt századbeli házaspár. Férfi, ki nem igen hasonlít a teremtés urához. Brünn. Végre kisütötték a valót. Hivatalos állásba teszi magát. Egy kis ártatlan füllentés. Morva Manchester. Több kémény mint falevél. József császár népkertje. Csizmanadrágomat mért nézegetik a brünni hölgyek. Biztosom aggodalmai. Ferenchegy. Új palota rősz helyen ízlés nélkül építve. Baizli a szó szoros értelmében. Külföldi szivar. Mért volt szabad félnapot Brünnben időznöm? Citromárusban is zsványt keres. Megérkezés Jósefstadtba. Méhkasoz hasonló kocsi. Postasíp hangjának árnyéka. Négy vonóhid. Az állatországba vágó arcképek. Vendéglő vendégszoba nélkül. Egy kis gyöngesség. A rendőrbiztos még mindig hamiskodik. Szerencsétlenség. Három megégett ember. Látogatás a várparancsnoknál. Magyar főhadnagy, ki megtartotta német nevét. Tiszteletreméltó ősz ember. Szép álmok, szomorú valóság, Hasztalan magyarázgatása a konfinírozgatásnak és sikertelen hivatkozás Sárossy Gyulára. Ön nem rab, csak be lesz zárva. Ut a börtönbe Nro 2. Lélekállapotom. Bútorozás jósefstadi modorban. Merengések. Rabságom első óraja. A porkolábokkal jól kell bánni. Levél nőmhez. 27 krajcár napi jövedelem kevés. Teljes megnyugvás. Álmatlanság.

Az úton egyéb nevezetes nem történt, mint hogy vagy két órányira Brünnből egy tisztos házaspárt toltak be hozzánk, kik szakasztott másai voltak azon divatképeknek, melyek a boldogult Spiegel útján e század elejéről ránk maradtak.

A férj nem nagyon hasonlított a teremtés lírához.

Arcáról el volt távolítva minden, mit bajusznak vagy szakálnak nevezünk s így nagyban hasonlított a főtanodáinkban itt ott megforduló öreg tót deákokhoz, kik, hogy fiatalabbaknak nézzenek ki, de a szakál és bajusz helye se lássék meg arcukon, zsidószappannal beretváltakoznak.

B r ü n n b e érve, sógorom rokonai látogatására ment; mi pedig a vasúti rendőrbiztoshoz indultunk.

Az én biztosom előbb ment be hozzá, hihetőleg megkérte, tudatná velem úgy, mint ha tőle jönne, hogy Jósefstadtba megyek.

Én igen éles mosolylyal vettem tudomásul a hírt:

Biztosom kérdé, mért mosolygok oly gúnyosan.

— Azért — feleltem — mert már Genserndorfban tudtam, amit ez az úr mondott s szeretném tudni Ön mért titkolta előttem.

Emberem hivatalos állásba tette magát, nagyon komoly képet akart vágni, hogy legalább is megijeszsen s orrához emelve jobb keze mutatóujját nagy fontossággal kérdé:

— Kitől tudta meg szerkesztő úr, hogy Jósefstadtba megyünk?

— Kisujjam súgta — feleltem szeme közé nevetve.

— De nem addig van az uram — vitatkozott velem haragosan — Önnek meg kell mondania, ki volt az áruló, hogy ...

— Csak lassan uram — mondám én, nehogy valami rősz címet adjon neki. — Tudja meg tehát Ön maga volt az áruló.

— Én?

— Igen.

— Hogyan?

— Hát midőn Pestről Genserndorfba mentünk, álmában kibeszélte.

— Az igaz, hogy álmomban beszélni szoktam — mondá most megütközéssel; — de ön úgylátszott már P e s t e n tudta, hogy nem marad B r ü n n e n.

— Nem tudtam biz én, még ön ki nem beszélte.

Már bocsánatot kérek magamtól e kis fillentésért, de nagy szükségem volt rá, hogy további faggatásoktól szabaduljak.

Ebédet a vasúti közebédülőben ettünk. Az óriás, ki tudta, hogy bort nem iszom, nagyon ajánlotta, legalább néhány cseppet tennék a vízbe, mert különben — mondá — a sok mindenféle víz az úton megárt.

Tudtam mit akar.

Kinyitottam egy üveget; én tizenöt cseppet vettem belőle, a többit az óriás itta meg.

Öt óra tájban sógorom és két kísérőm társágában a várost körülnéztük.

Valóságos kis M a n c h e s t e r.

Több a kémény benne mint a falevél.

Elmentünk abba a szép kertbe, melyet J ó z s e f császár a nép számára rendeztetek.

Itt három katonai zenekar játszott s holmi jótékony célra sorshúzást rendeztek.

A tisztelt brünni szépségek nagy figyelemben részesítették csizmanadrágomat és sógorom a többi közt

azt az élcet csinálta; hogy azért néznek oly sokáig lábszáraimra, mert azt keresik rajtok, ami nincs.

Meglehet, igaza van, mi nem a legjobb bizonyítvány volna szenteségök mellett.

Meglehet, megtetszettem nekik; mintha bizony már én senkinek sem tetszhetném!

Amint biztosom észrevette, hogy föltűnő egyéniséggé kezdek válni, azonnal a Ferenchegyre vezetett, honnét valóban gyönyörű a kilátás.

Útközben egy új főhercegi palotát láttunk, mely inkább gyárhoz hasonlít, mint nagyúri lakhoz! A város legmélyebb részében épült minden kilátás nélkül.

Bámulom a főherceg ügyvezetőjének izléstelenségét.

A ferenchegyzi szép kilátás után sörre szomjazott biztosom s miután emlékezett, hogy tanulókorában egy bizonyos utcaszöglet bizonyos házának az utcára nyíló pincében igen jó sört mértek, ezt a lebujt meg kellett keresnünk.

Több rendbeli kérdezősködés után ráakadtunk s olyan irgalmatlan baizliba vetődtünk a biztos úr vezetése mellett, hogy csak a szegedi lacikonyha képes versenyezni vele s még ekkor is nem tudom, nem a lacikonyháé lesz-e a tisztaság babéra.

Vagy egy órai sörözés után, mely alatt jó sógorom türelmét bámultam leginkább, a biztos úr kijelentette, hogy ő találkára megy hét órakor, én meg menjek óriá-sommal a vasútra vissza, ott vacsoráljak, aludjam vagy tegyek arait tetszik éjfélig, akkor indulunk Jósefstadtbá.

Sógorom 50 jó külföldi szivart dugott bőröndömbes azon ígéretem vétele mellett, hogy írok neki, testvéri ölelés után rokonaihoz távozott.

Óriásom és én vacsorázunk, azaz, ő ismét megitta a bort, melyet én rendeltem.

Meg kell még mondanom, voltaképen mért időztünk félnapot Br ü n n b e n .

Biztosom odavaló születés és nagyon szerette volna meglátogatni rokonait.

Meglehet, hogy nem volt szabadsága az elmaradásra, vagy talán, ha vissza jövet szól be, midőn már nem kíséröm, nem kapja megapidíjait; elég az hozzá, G e n s e r n d o r f t ó l egész Morvaország fővárosáig folytonosan egészségemről beszélgetett; nagy aggodalmát fejezte ki, hogy 36 órai folytonos ut ártalmamra lehet 8 jó volna, ha netalán tovább akarnának vinni (jól tudta, hová megyünk) megkérnem az ottani rendőrséget, hogy félnapig kipihenhessem magam.

Egy darabig úgy tettem, mint ha nem érteném; azután megígértem neki, hogy a pihenést egészségi szempontból követelni fogom.

Tíz óra után megérkezett biztosom s miután éjfélig mindenféléről beszélgettünk, megindult a vonat.

Az óriás a brünni indóháznál egy ártatlan citromárusban egy híres tolvajt akart fölfódözni, de csizmadíát fogott.

Az úton semmi nevezetes nem fordult elő, látni sem lehetett semmit, mert sötét volt.

Szomorú sejtelmekkel szívemben J ó s e f s t a d t b a érkeztünk.

A vasútiéi leszálva, olyanféle valamibe léptünk, mit nálunk magyar nyelven omnibusznak szoktak nevezni.

Az egész kocsi, melybe két igen kiszolgált gebe volt fogva, az üvegből készített méhkashoz nagyban hasonlított. Csupa ablak volt az egész, zörgött is anynyira, hogy a kocsis fűtta postasípnak is csak árnyékát hallhattuk tőle,

Azok után, miket J ó s e f s t a d t r ó l hallottam, nem igen égtém a vágytól, hogy belejőjek.

Amennyire az omnibusznak nem igen gyors haladása látnom engedte, a legerősebb várak egyike.

Vagy négy vonóhídon keresztül, melyek alatt részint vízzel tölt, részint üres, de mély árkok veszik körül a várat, bejutottunk a városba.

Városnak is nevezik a lakosok, noha csakugyan várnál egyébnek nem mondható.

Csaknem minden épület az államé benne s a lakosok, számra 2'200-an kereskedők és iparosok, kik a tetemes várörizet után élnek.

A főtér, mely nem szélesebb és nem hosszabb valamelyik pesti vagy szegedi utcánál, lőszerral, illetőleg gömbökkel van megrakva.

Egyébiránt sokkal kevesebbet láthattam az egészből, semhogy részletes leírásokba bocsátkozhatnám.

Megérkezésünkkor reggeli hetet ütött az óra.

ΔΜΑΛΛΓ 51 A rendőrbiztos, ki még e nap reggelén akart visszautazni, siettető udvarlásunkat a várparancsnoknál.

Az egyetlen vendéglőben, hol megszállunk vendégszobáról szó sem volt. Úgy látszik ide csak katonák jönnek, kik a laktanyákban találnak helyet, vagy foglyok, kiket a nagyszerű börtönépületekbe vezetnek.

A vendéglő teremében, hol egy minden posztójától és karimájától megfosztott tekeasztal nyugalomba helyezett lábai görnyedeztek s néhány olajfestvényű arckép inkább hízott sertésre és sündisznóra, mint emberi lényekre emlékeztetett (a pincér egyikben a vendéglő volt tulajdonosát, a másikban a házi kisasszony vőlegényét mutatta be) tehát a vendéglő teremében nagyszerű mosakodásokat, kefélkedéseket vittünk véghez s egészen átöltöztünk, hogy a várparancsnoknál illő díszben, vagy szegénységemhez képest legalább elég tisztesen jelenjem meg.

Egy kis gyöngéséget kell ezúttal megvallauom.

Midőn családom köréből oly véletlenül és váratlanul kiragadtatám, kisebb gondom is nagyobb volt annál, hogy keztyűre gondoltam volna; ez a külső semmiség, illetőleg semmi s külsőség most eszembe jutott s tenyeres talpas óriásom kíséretében egy pár nem nagyon finom de elég feszes világossárga keztyűt vásároltam, hogy semmi se hiányozzék, mi az első benyomást, melytől oly sok függ, kellemessé tegye.

Még 8 óra sem volt, midőn a várparancsnoki irodában megjelentünk.

A szolgálattelvő altiszt tudatta velünk, hogy csak nyolc után lehet szólni a tiszt urakkal.

Hamis ember volt az én rendőrbiztosom; jól tudta, mi vár rám s még mindig nem szólt, sőt azt mondá, nézzük körül a várost, talán akad szemembe ház, mely külsője után megtetszik s melyben majd lakásmat választandom.

Jártunkban, keltünkben egy emeletes ház egyik sarkán a tűznek még el nem enyészett nyoma vonta magára figyelmünket.

A ház épen a vendéglő átellenében feküdt.

— Mikor volt itt tűz? — Kérdém a kapu alatt ögyelgő szolgától.

— Alig néhány hét előtt — felelt. — Nem olvasták az urak az újságban, hogy egy jósefstadi kereskedő, anyjával és nővérével vigyázatlanságának áldozata lön.

— Olvastam — mondám én — de nem emlékszem már a részletekre; ugyan mondja el barátom.

— Szívesen — szólt nagy készséggel emberünk, s nagyon csehes németséggel illetésképen adá elő a szomorú eseményt.

— N. N. legbecsületesebb, legderekabb kereskedő volt a várbán. Életre termett fiatal ember, mindent meghozatott, mi jó, mi új előadta magát a kereskedésben. A többi közt egy hordó fotogénnek nevezett szesz is volt boltjában. Néhány jó barátja mulatságra liivta meg s az életvidor ifjú sietett követni a baráti szót. Este 9 óra tájban lement a boltba, hogy a fotogénből egy vásárlónak, kinek nagy szüksége volt rá, adjon. A mindig tölt üveg tartalmát napközben elhordták s így a hordóhoz volt folyamodni kénytelen. Amint

a csapat kinyitja, meglehet a gyertyával közel jutott hozzá, meglehet a kiömlő légszesz a gyertya lángjáig jutott, elég hozzá, Jósefstadt lakói irtózatoss dördületet hallottak, nagyobbab egy jóra való huszonnégyfontos bömbölésénél s abban a pillanatban két emberi test a bolt ajtójával együtt az utca közepére esett. Mindkettő világos lánggal égett. Egyik a fiatal kereskedő volt, a másik édes anyja, ki nővérel együtt a boltban az ifjú távoztát várta. Az öreg asszony eszméletlen maradt; a szesz ereje, vagy a láng forrósága vagy az égés okozta fájdalmak megölték. A leányt a bolt benső sarkában elhamvadva találták. A fiatal emberben maradt annyi lélekéberség, hogy úgy lánggal égve, amint volt, a közel főtéren álló nyílt kúthoz szaladt s a vízzel tölt medrencébe vetette magát. Csakhamar azonban kiugorván a szerencsétlenség színhelyére szaladt vissza s a segítségre sietett tömeget mindenre kérte, hogy íróasztalát, melyben üzleti levelei és számadásai vannak, a tűztől megmentsék. Alig mondható ki e szavakat, eszmélet nélkül lerogyott, hogy soha többé ne lássa a napvilágot. Azt is mondják — tévé elbeszéléséhez a vendéglőszolga — hogy három mázsa lőpor volt az épület pincéjében s ha ehez ér a láng, a fél vár légbe röpül.

E szomorú esemény részleteinek meghallgatása után a vár vagy város többi részeinek megtekintésére indultunk, de biz azon nem sok látni vagy bámulni valót találtunk. Az egész nagyon kicsiny s merre térülünk, fordultunk, mindenütt kapuval álltunk szemközt.

Fél kilenckor a várparancsnoksági irodába mentünk, hol egy tisztos kinézésű öreg kapitány fogadott, kijelentvén, hogy a várparancsnok még nem látható.

Még a kapitány a várparancsnoknál járt, egy főhadnagy elegyedtet beszédbe velünk. Szavaiból kivevém, hogy magyar, s hogy családja most is Magyarországon él, de többen a családtagok közül megmagyarosították nevöket, még ő megtartá a magáét. Aszt-leitnernek hívják.

A várparancsnok leérkezteig sok tiszt járt ki s be az irodában. Sok mindenféléről beszéltek, a többi közt háborúról is, de azt, hogy kivel vagy mikor akar a harc kitörni, egyik sem mondotta.

Végre megérkezett a várparancsnok.

Valóban tisztos ősz férfiú, kinek nem a katonai szigor, hanem a szelídség van írva arcára.

Bemutattak neki.

En azt vártam, hogy leültet s majd azt mondja, nézzek szállás után s ha kaptam, jelentsem neki.

Szép álmok, szomorít valóság.

A szelíd tábornok, a részvét minden nyomával arcában, kijelenté, hogy Jósefstadtba vagyok konfinírozva; hogy Kapi őrnagy fővigyázása alatt állok s hogy naponkint 27 új krral rendelkezem. Ha van pénzem — tévé hozzá, — sorsomat mindenképen javíthatom.

Ezután H a b r i c h főhadnagynak adott át, ki mint mondá, szobát fog rendelni számomra s kinek társaságában, ha kedvem tartja, kimehetek.

Én egész tisztelettel figyelmeztettem ő kegyelmességét, hogy tudtommal nem börtönbe küldetém, hanem, mint mondani szokták csak konfinírozva vagyok, és hivatkoztam S á r o s s y Gyula barátomra, ki, ha jól vagyok értesülve, Budveiszban van konfinírozva, de kénye kedve szerént választhatja lakását, az államtól 1 ftot kap napjában és csak a város határát nem szabad elhagynia.

Ő kegyelmessége nagy sajnálattal kijelenté, hogy nyílt városban meglehet úgy van, mint Sárossyról mondom; de várban, hol katonai szabályok szerént megy minden, a konfinírozás annyit tesz, mint bebörtönöztetés.

— Egyébiránt — tévé hozzá — Ön nem elitét rab s nem is úgy fogunk bánni Önnel. Ön irhát és olvashat, amit és amennyit tetszik, csak politikai tartalmú ne legyen. Ön irhát családjának s az Önnek ahányszor akar. Akármi kívánni valója lesz, tudassa velem, hacsak hatalmamban áll, bizonyosan teljesíteni fogom.

E szavakkal elbocsátott s én Hab rich főhadnagygal útnak indultam még mindig azon hitben, hogy valamely álladalmi épület emeletében ha nem kényelmesen, legalább a legszükségesebbekkel butorzott szobába vezettettem.

Sehogy sem akart fejembe menni, hogy zár és őrizet alatt álló rab legyek.

Utunk rövid volt.

Alig 200 lépés után egy zárt ajtó előtt álltunk meg, melyet a csengetyű húzására egy altiszt kinyitott.

Amint beléptünk, mindaz, mit láttam, kétségtelenné tette előttem a szomorú valót.

Az épület, melynek udvarára léptünk, emeletes volt. Az udvart magas kőfal köríté.

Minden ablak sűrű vasrostélyzattal volt ellátva. A földszintiek ezenfölül vassodronynyal egészen befonva, a fölsők faellenzőkkel ellátva, hogy arabok ki ne tekinthessenek.

A belépésünkre előjött börtönkulcsár kérdezé a főhadnagyot, hová tegyen.

A főhadnagy a 2-ik számot említette s ezzel egy eléggé tágas, nem épen sötét, de igen hideg és nedves szobába vezettetém, melyben a meztelen falon kívül semmi bútor nem volt látható.

Azt nem mondhatom, hogy lelkem megtört volna e szomorú hely szemléletére, de annyit jó lélekkel s talán minden kétségbeesés elárulása nélkül állíthatok, hogy végzetlen szomorú érzelmek lepték el keblemet s csak öntudatos cselekvésem tiszta önérzete s szivem olthatlan szent lángja tartottak fön e válságos pillanatban.

Most kezdetét vette a bútorozás.

Fehér szürposztóba öltözött sáncrabok két vaslábat hoztak s arra három szál deszkát illesztvén, szalmazsákok tettek rá. Ezt rettenetesen hamuszínű lepedővel terítették be. A fej helyére szintén szalmával tölt párnát tettek s az egészet nem épen meleg pokróccal terítették be.

Ez volna az ágy.

Egy puhafából készült asztal, egy nagyon kemény faszék, egy hosszú pad s egy fogas, továbbá egy bizonyos bútor darab, melyre minden olyan embernek

szüksége van, ki szobáját nem hagyhatja el akkor, mikor akarja vagy mikor szüksége van rá, tevék az összes bútortzatot.

A főhadnagy igen udvariasan tudatta velem, hogy ebédről s más szükségletekről majd a kulcsár gondoskodik, csak rendelkezem vele; ha egyébre van szükségem, üzenjek neki, majd eljön és intézkedik.

Ezzel egyedül hagyott szomorúsággal, mély gondolatimmal.

Az ajtót bezárta maga után a kulcsár, a nehéz keresztvasat rátolta, a lakatot ráakasztotta s léptei elhangzásával egész mérvben éreztem azon tudat iszonyatos voltát, hogy rab vagyok.

Rabságom első órájában megvallom némi tájékozatlanság, ziláltság vett erőt gondolatimon.

A kezdetnek elején arra gondolék, vájjon mikor üt az a boldog óra, mely e helytől megszabadít-

Első, mit kívántam, tenta, 'toll és papír volt, hogy szegény, árván hagyott feleségemnek megírhasam,' hol vagyok, miként érzem magam s hogy legalább némileg szüntessem aggodalmát, tudassam vele, miszerint becsületes, jámbor emberek közé vetett a sors, kik kötelességök teljesítése mellett rokonszenvet mutatnak irántam s a mennyire hatalmukban áll, sorson könnyítenek.

Részemről nagy oktalanságnak tartom, ha valaki börtöne felvigyázójával vagy őreivel goromba, ha minden lépten nyomon szitkozódik s mindenesetre megfogható rász kedvét azokkal érezteti, kik nem okai

bajának s kik kötelességük határán belül is sok jót és sok rosszat éreztethetnek vele.

Az ilyen emberek ugyanazon joggal börtönük falára is haragudhatnának s valamint az a kemény tárgy, melyet a tömlőé kemény falához vág mérgében, vissza pattan s nem egy esetben saját fejét veri be, úgy a börtönszolgálat bántalmazása is mindenkor az oktanra háramlik vissza.

De igen, nőmnek levelet írtam.

Négy hosszú oldalon keresztül nagyon kevés sopánkodás jött tollam alá.

Jó az Isten, jót ad nékem — mondja a népdal.

Én is ezzel biztattam utánam szomorkodó feleségemet.

Mindenelőtt meleg ruhát kértem tőle.

Szörnyű hideg tartomány ez a Csehország, s csak most érzem egész mérvében a szegedi rendőrhivatalnok gonoszságát, ki nyári öltönyben, két pár fehér ruhával egy figyelmeztető szó nélkül útnak eresztett.

Nőmet megkértem, hogy pénzt küldjön.

Bizony szükségem volt egy kis pénzre, mert tudnivaló, hogy az ilyen magamféle szegény embernél nem hevernek százával még az egyforintosok sem; a 27 újkr. pedig, melyet az állam rendelkezésemre ad, végzetlenül kevés arra, hogy csak féligmeddig jól élő s még hozzá beteg ember, kijöjön vele.

Az első ebéd gonosz főzemény vala, egy közel vendéglőből hozta a kulcsár.

Nem tudom orrom tagadta-e meg a jó szolgálatot, vagy a lélek szomorú állapota a szaglóműszerekre is hatással van; annyi bizonyos, hogy minden ételnek faggyú ízét éreztem s úgyszólván semmit sem ettem.

Annál jobbízűn falatozott ebédemből az alkulcsár kutyája, ki születésére nézve honfitársam, amit már neve is — cigány — bizonyít.

Ez e jó eb egy magyar fiúval került ide, ki valahol Magegtánál vagy Solferinonál lelte sírját s most végrendeletileg a kulcsárra maradt.

Nagy könyörgésre valahonnét a városból került egy tiszta lepedő, egy nagyon kicsiny és sovány párna, és egy minden oldalról foltos aszkórságban szenvedő paplan, melyekkel aztán mégis emberi nyughelylyé változtattam ágyamat.

Szép kérésemre a velem ugyanegy épületben fogva lévő katonatiszektől egy rémregényt is kaptam, hogy épen meg ne bomljam unalmamban.

A regény címe „Ehrenstein vára“ James hírneves angol írótól. Majd ha elolvastam, szólok néhány szót felőle.

Ily sok balszerencse közt

Ennyi viszály után — végre nyugalomra hajtottam le árva fejemet, de egész éjen át, noha az úton már kétszer virasztottam, alig néhány órát lehetett aludnom.

Álmatlanságom oka először a hidegség volt, mely a különben is nedves kazamátában tagjaimat egészen

megdermesztette; másodszor egy *égő* éjlámpa nem hagyott aludnom, melyet eloltanom nem volt szabad; mert itt az a szokás, hogy minden rab szobájában egész éjen át *ég* a mécs.

Úgy gondolom, szökések megelőzése végett történik.

V.

Jósefstadtban hajnalpír nem létezik. A börtönmécs részvétteljes pillantásai. Megnyugvás. Bűnöm kötelességem. Családom. Minél ke-
serűbb a válás, annál édesebb a viszontlátás. Rosszul és hidegen. Nem
iszom sem kávé, sem teát, sem bort, sem pálinkát. Porkolábné asszo-
nyom. Lóitatáshoz való csőbör, hosszú pad. Szúrposztó egyenruha
udvari bolondnak való főveggel tetejéze. Elvetemült emberek söpredéke
közt szerencsétlen halandók. Olcsó írószerek. A börtönben is marad
némi elevenség az ember fiában. A jó Herz bácsi rendelvénye. Várpa-
rancsnok látogatása. Éji mécs eltávolítása. Az étel nem rősz és nem
drága. James rémregénye. Ehrenstein és Eppenstein. Elitéit katoná-
tisztok. Tolvajok, rablók, oklevélhamisítók. Roszabbak a sáncriaboknál.
Tolakodás visszutasítása. Latour megöli. Szerencsétlen lengyel. Hab-
rich főhadnagy jó híre. Sürgés forgás, bútorozás. Olcsó hálóköntös.
Épületes elmélkedés a világ cifra nyomorúságáról. Skót Valter talis-
mánja. Bajtársakat várnak Jósefstadtba. Bergamói sáncriab. Csak káp-
lárját ütötte agyon. Nápolyban van-e már Garibaldi? Nápoly után rö-
g-
tön következik Jósefstadt. Vendéglős Prágából. Polgári felügyelők go-
rombábbak a katonáknál. Szép kilátás. Új börtönöm. Levinszki barátom
szolgálatkészsége. A sáncriabok szeretnek bagózni.

Hajnalpíra jósefstadi börtönben nem látható, nem csak azért, mert minden ablak nyugotra néz, hanem azért is, mert egész Jósefstadt mélységben fekvén, a váron kívül lakók is csak szürkületet s mindjárt utána világot napot látnak.

Egy óra lehetett éjfél után, midőn elszundikáltam; a hajnali három órát már hallottam, midőn a vár kis toronyórája ütötte.

Minden oly nyugodt, oly csöndes volt, csak az örök kiáltása hallatszott minden óravérés után.

A börtönöm közepén lógó mécs, mintha részvétlenül pislogott volna rám, ki valóban dideregtem az éj hidegében.

E nagyszerű csend, e megható nyugalom lelkemre jótékonyan hatott s jó lélekkel mondhatom, mindent megfontolva, mi velem történt s még történhetik, a szó szoros értelmében teljesen nyugodt valék.

Mért is volna okom a kétségbeesésre?— gondolám magamban — személyes szabadságomat elvesztettem egy időre, az igaz; de lelkiismeretem tiszta, tetteim nem valának soha alattomosak és rosza, ügyem az igazság és őszinteség ügye, melyért szenvednem is tisztelet.

Ha tettem valamit, mi által az ellenem foganatba vett rendszabályra az önkényes kormány emberei nézete szerint érdemesnek látszottam, úgy az nem volt egyéb mint a gyűlölt rendszer megtámadása szóval és írásban, továbbá az ezen rendszer szülte hivatalnokok megszegyenítése, midőn hatalmukkal visszaéltek. Ezeket nem tartám bűnnek, hanem hazafiul kötelességnek.

Más, mi kétségbe ejthetne, családom. Nem csak az elválás, hanem különösen az, hogy el szakasztatván tőlök a kenyérszerző, élelmök felől nem lesz ki gondoskodandik.

Erésben is megnyugtatót higadtabb gondolkodásom.

Először nem hittem és nem hihettem, hogy e szigorú és nem érdemelt rendszabály néhány hónapnál tovább tartson; ennyire pedig követelésem beszédese után lesz miből élnie családomnak; másodsor ha tovább kellett volna is tartózkodnom ama helyen, van nőmnek atyja s fiának nagyatyja, vannak rokonim és jólelkű barátaim, kik nem feledendik el a rokonság, emberiség és barátság legszentebb kötelességét, mely parancsolja, hogy ínségben levő felebarátjokon s családján tehetségük szerént segítsenek.

Az elválást illetőleg, azon igen bölcs gondolatra juték, hogy minél keserűbb volt a válópere, annál édesebb lesz a viszontlátás első örömteljes pillanata.

Itt megnyugtató gondolatok közt elértem a reggeli hét órát, melyet, midőn a toronyóra elütötte, kulcszörgések és ajtónyitogatások után a kulcsár és egy fegyveres katona által kísért sáncriab lépett szobámba.

— Hogyan méltóztatott nyugodni? — kérdé a kulcsár nagy udvariasan.

— Nagyon rosszul és nagyon hidegen — feleltem én.

— Mit tetszik reggelizni?

— Cukros tejet barátom, mert kávé nem iszom.

A jó ember csaknem hanyatt vágta magát bámultában, hogy van ember, ki sem bort, sem pálinkát, sem kávé, hanem gyermeknek való tejet iszik reggelire.

Én fölvilágosítottam, hogy betegségem nem engedi élveznem ama szerinte nagyon jó italokat.

Tíz perc múlva elég jó tejet küldött a porkolábom, kitől, mint mondák, ezentúl az ételmet is kapom.

A tej lehetett egy messzely s árát tekintve — 2 újkr. — fölséges jó volt.

Míg én az ágyban egész kényelemmel tejemet szörpölgettem s két nem nagyon ízletes szarvast faltam be hozzá, a sáncriab a legszükségesebbek elrendezésével foglalkozott.

Egy olyanféle csöbörben, minővel körülbelül nálunk a lovakat itatják, kristálytisza patakvizet hozott, mosdótalat, üveget, poharat s egyéb apróságokat, melyeknek megvásárlását a főkulcsárra bízta, a szoba hátuljában álló hosszú padra tette.

A söprést és ágyazást majd akkor végezteti — mondá a kulcsár — ha 9-től 10-ig az udvaron engedélyezett sétámat teszem.

Reggelizés közben a szobában sürgő forgó sáncriabot jobban szemügyre vettem.

Öltözte egészen fehér szűrposztóból készült nadrág és ugyanazon szövetből vart ujjas; fővege szintén fehér szűrposztóból készült s nem keveset hasonlít azon sipkákhoz, melyeket régi képeken az udvari boldok fején látunk.

Sáncria többnyire csak az emberiség legundokabb, legszemetebb részét ítélik. Rablás, gyűjtogatás, erőszak-tétel, hamis bankjegyek készítése, nagyobb szerű csatlások, többszöri szökés s hasonlók viszik sáncria a katonát.

Lábukon büntetésök súlyához képest 3—4 fontos vasat hordanak s mindenféle szolgálattételre kötelesek.

Van egykettő közöttök, kiket hirtelen harag, rögtön föllobbanás, korlátozhatlan bosszú vagy a katonaságtól menekülés vágya egy percre elragadott, s ennek nyögik következményeit; de ezek nagyon csekély számmal képviselvék.

Végre magam is fölkászolódtam s az irgalmatlan hideg dacára, miként az orvos rendelte, tetőtől talpig megmosdottam s felöltöztem.

Tíz óra tájban a megrendelt írószereket elhozta a porkoláb.

A számlából kivettem, hogy legalább pénzdolgában, illetőleg olcsóságra nézve még ott boldog világban élnek az emberek.

Annyi írószerért, mi odahaza bizonyosan hat frtba került volna, ott két és fél forintot fizettem.

Hozzáfogtam azonnal e naplóhoz,¹ mely címénél fogva siralmasnak látszik, de az olvasó észreveendi hogy a jósefstadi börtönben is maradt még némi elevenség lelkemben. Annyi mindenesetre, hogy a búbánattól és kétségbeeséstől megmenekültem.

Mikor szívbjajom elleni poraimat, melyeket a jó Herz bácsi rendelvényére újra készíttettem, bevévém, nagy megütközésemre észreveszem, hogy a szoba, melyben vagyok, annyira nyirkos, miszerént a porok a papíron átnedvesültek.

Megütköztem rajta mondom, mert minden nyugodtságom mellett is egészségemet szeretem s romlás-

nak indult éltetemet, legalább ameddig lehetséges, nyújtani szándékozom.

Délután meglátogatott a várparancsnok, s igen igen barátságosan kérdezte tőlem, van-e valamire szükségem vagy valami ellen kifogásom; mert mint ismételve nagy szivjósággal mondá; ami tőle függ, mindent kész megtenni, hogy helyzetemen könnyítsen.

Megkértem a terhes éji világosságtól mentsen föl, s ha lehetséges, szárazabb helyet adasson.

Az átnedvesült porokat megmutattam neki, azonkívül melegebb takarót kértem tőle.

Mindent megígért s a vigasz szavaival ajakán távozott.

Az élelmet, hogy anyagiakról is szóljak, e naptól kezdve s porkolóabdától kaptam s meg kell vallanom, hogy nem ok nélkül mondják a cseh nőket jó tűzőnőknek; az étel, melyet kaptam, semmivel sem rosszabb, mint idehaza eszem, és azon nagy előnnyel bír, hogy igen olcsó.

J a m e s rémregényét elvégeztem.

Ítéletet talán nem is illik mondanom róla, hiszen néhány órát megölte a börtön szomorú magányában. Mindamellett engedelmet kérek a nagynevű angol regényírótól, ha egész tisztelettel kijelentem, hogy biz engemet az ehrensteini várpincék kísértetei s a keresztes háborúból mint udvari bolond visszatért Ferdinand gróf sehogysem mulattattak, s ámbár a fiatal Ehrenstein Ferdinand feleségül kapta szép unokahúgát és a vén rablót Éppenstein bárót lenyakazták, nem

azon megnyugvással tettem le a könyvet, melyet érezni szoktam, midőn nemesebb erkölcsi irányú s történelmi becszel bíró könyvet elolvasok.

A várparancsnok megtartotta szavát; második éjjel a lámpa nem égett, s én igen jól és sokat aludtam.

Minden nap két órát, reggel 9—10-ig. délután 3—4-ig a börtön udvarán járkálhaték.

Elöttem, azaz 8—9-ig s délután utánam, azaz 4—5-ig az ugyanezen épületben fogva ülő tisztek járkáltak.

Ezek nem valami becsületes emberek, hanem teljesen aljas csalók, tolvajok, levélfeltörők s másféle kizsoltosai az Úristennek. Hogy nem a sáncriabok fehér öltönyébe burkoltattak, csak a tisztí rangnak köszönhetik. Néhányan nehéz, néhányan könnyű vasban vannak, többen vas nélkül.

Egyik több ezer forintot lopott az ezred pénztárából; a másik őrnagya szobájába tört; a harmadik pénzes leveleket bontogatott föl; szóval nem érdemesek, hogy a nap rájuk süssön s mindenesetre megérdemelnék inkább a sáncriabok föltűnő öltönyét és vasát; mert ha a puszták növeletlen buta fia, ki talán soha sem látta a tanoda belső falát, hirtelen haragjában felebarátját agyonüti, vagy nője csábítóját leszúrja, ezt sokkal bocsánandóbb bűnnek tartom, mint midőn olyan fiatal ember, kit atyja arcának verítékével keservesen szerzett, vagyona árán a legjobb növelésben részesített, annyira elvetemül, hogy a művelt ember előtt mindenkor szent tulajdonjogot sem becsüli meg.

Ezek a volt tisztek nagyon barátságos jó reggele-

két és jónapokat mondanak, midőn járkálásközben ablakom alatt elmennek.

Egyik magyarul beszél s kérdezte tőlem, honnan jövök.

Feleletem nagyon rövid volt; nem szívesen látszom zsványokkal egy kenyéren lenni.

Rövid feleletem kimérte a határt, meddig mehet s azóta a jóreggelen vagy a jónapon kívül további beszélgetésbe nem ereszkedik.

Van ebben a nagy börtönházban még három politikai rab 1849 óta.

Ezek a sánrcrabok öltönyét hordják, s naponta büntetésből néhány órai munkát tenni kötelesek.

Mindkettő gróf Latour meggyilkolásában volt részes. Egyik kertésze volt s elárulta a népnek, a gróf hová bújt dühe elől, a másik egy bécsi homokhordó, ki miután a gróft már levették a lámpaoszlopról, még egyszer fölakasztotta.

Mind a ketten 20 esztendőre vannak ítélve.

A harmadik egy szerencsétlen lengyel, kit lázítással vádoltak.

Délutáni sétám alkalmával Habrich főhadnagy látogatott meg, s tudatta velem, hogy a várparancsnok egészségem állapotát tekintetbe véve, az emeletben lévő szobák közül olyat rendelt számomra, melyen az itt puttonnak nevezett faellenző nincsen.

Ugyané séta alkalmával bizonyos sürgés forgás, a többi börtönszobáknak sánrcrabok általi tisztogatása s a t azt gyanították velem, hogy nehezen leszek sokáig

egyedül s hihetőleg több honfitársamat is érendi a baj, melynek én részese lettem.

Még mindig nagyon fáztam, s hogy a hideget némileg enyhítsen, tárcám vékony volta dacára jó meleg hálóköntöst és meleg harisnyákat rendeltem.

Az egész nem került hat forintba s a célnak tökéletesen megfelelt.

Az szent igaz, hogy itthon kiverném a szabót, ki ilyen csinálmánynyal jönne hozzám, azzal a szándékkal, hogy rámvetesse; de ott a börtönben igen épületes elmélkedéseket tehet az ember a világ cifra nyomorúságáról s az élet kényelmeiről.

Kellemesebb olvasmány hiányában Skót Valter Talismanjára vetemedtem. Az eleje nagyon szépen van írva, de nem tehetek róla, nekem nagyon unalmas.

Meglássuk, minő lesz folytatása.

Másnap meggyőződtem, hogy gyanításom valósul; csakugyan még másokat is, és pedig szép számmal vártak Jósefstadtba Magyarországból.

Midőn délelőtti sétámat tartám, a várparancsnok több tiszttel és egy prágai rendőrhivatalnokkal a börtön udvarába jött s a mennyire szavaiból kivehetém, 60 egyén számára helyet nézegettek.

Délután társzekerek jöttek ágyakkal, szalmazsakkokkal, pokrócokkal s egyéb bútorokkal. A sáncriabok közül vagy 15 a börtönök bútorozásával foglalkozott.

Nem nagy örömet találtam benne, hogy majd minden másodikat, harmadikat hazám édes nyelvén hallám

szólani. Egyébiránt a birodalom minden nemzetisége képviselve van közöttök.

Egy olasz, ki szivarom végét kérte nagyon szépen bagónak, szörnyen szeretett volna beszélgetni velem, de a szigorú felügyelet gátolta benne. Annyit mégis mondott, hogy bergamói s hogy azért van nyolc évre ítélve, mert káplárját agyonlőtte. Azt is kérdezte tőlem, igaz-e, hogy Garibaldi már Nápolyban van, mire én nemtudommal feleltem. A jó ember azt gondolta, hogy Nápoly után rögtön Josefstadtra kerül a sor s Garibaldi első teendője lesz a sáncriabok kiszabadítása.

Noha szívem mélyéből sajnáltam minden honfitársamat, kinek sorsom keservében osztoznia kellendett, nem hallgathatom el mégis, miszerént nem esett zokon lelkemnek tudata annak, hogy nem sokáig leszek már egyedül, mert valóban az örökös egyedüllét komorrá teszi az embert s megrontja lelkületét.

A polgári börtönfőügyelő mint hallám, vendégelőst is hozott magával, ki majd pénzért mindennel el látja a konfinírozottakat.

Nagyon tarték tőle, hogy vagy nem fog oly ízletesen főzni, vagy nem lesz olyan olcsó, mint a porkolábné. Nagy kedvet éreztem az utóbbinál megmaradáshoz.

A katonai őrizet megszűnéséről szóltak, Prágából hajdúk érkeztek; ugyanazok, kik a múlt évben az olasz konfinírozottakat őrizték, s úgy mondák, ezek veendik át a börtön körül a szolgálatot.

Láttam őket délutáni sétám alatt. Nekem nem tetszettek. Mindegyik arcából részvétlenséget s haszonlesést néztem ki.

Büszke nem vagyok, de megvallom zokon esett, hogy még előbbi börtönőreim, kik rendes katonák, fővegöket is leveszik előttem, ezek a prágai urak világos tiszteletlenséget mutatnak irántam.

Ezt azért sem néztem jó jelnek, mert súrlódások támadhatnak belőle s ilyeneknél mindig a szegény rab huzza a rövidebbet.

A hajdúk az egész börtönépület felét átvették azon kijelentéssel, hogy talán az egészre leend szükségök.

Szép kilátások!

Új börtönöm, az emeleten sokkal jobb volt az előbbinél.

Az ablakrostélyok nincsenek sűrű vassodrouynyal összeviszsa fonva, mely kevesbíti a világosságot és rontja a szemet. Nem nedves, mint az alsó volt és általában tisztább, barátságosabb.

Kilátás ugyan ott sem volt; de mégis az átelleni kopasz fal helyett a várkápolna tornyát, több épület ablakát, ezekben a nyíló virágokat s néhány fa zöld lombozatát láthatám, midőn kitekintők.

Elején nem tudtam, honnét oly nagy a szolgálatkészség a szobám tisztítására rendelt sáncriban, különösen a pipatisztításhoz; egy délután azonban észrevettem, hogy *Levinszky* barátom — így hívták tisztogatómat — nem annyira csekély egyéniségem,

mint inkább a bagó kedvéért siet úgy a pipatisztítással; mert fél, hogy valamelyik társának akad kezébe s ezek elviszik előle a koncot.

Tudnunk kell, hogy e sánraboknak sem bort inniok, sem dohányozniok büntetésük egész ideje alatt nem szabad; a dohányzást tehát bagózással pótolják, mi nem egyéb, mint hogy a pipa alján maradt nedves dohányt vagy valakitől kapott szivarvéget szájokban tartogatva addig szopogatják, míg minden erőt és keserűséget ki nem szívták belőle.

A sánrabok annyira kedvelik az utálatos bagózást, hogy nem egy van közöttök, ki egy talált vagy kapott szivarcsutkáért napi kenyerének felét odadja társának.

Azok, kiknek gyomra ezt meg nem bírja, burnótolással pótolják a dohányzást és minden apró munkát — miután pénzt elvenniök nem szabad — burnóttal fizettetnek magoknak. így én a cipésznek, amiért csizmámat megfoltozta, két nehezék burnótot adtam; a szabónak pedig, ki halóköntösömet melegebbre bélelte, mint volt, fél fontot.

VI.

A Talisman. Szaladin. Oroszlánszívű Richard. A montferrati herceg. A törpék cepperlit táncolnak. A jósefstadi kölcsönkönyvtár. Sue, Dumas, Paul de Kock. A burgundi postakocsis. Jó szándék a Nefejejts iránt. Borzasztó állapot. Kedves álom. Új zenekar. Még mindig bútoroznak. A belügyminiszter rendelete. A hajdúkáplár hatalmaskodása. Szerencsétlen előd. Egy nagy költő nője előbb teszi le az özvegyi fátyolt, mint a haza a férje utáni bánatot. Gyalázatos nők. Bizalom és üdvözülés. Szabolcsmegyei cigányfű. Ez is csak káplárját lőtte agyon. Bankjegytulajdonos és bankjegyhamisító. Jó meleg paplan. Mivel nem törődik a szeretve tisztelt olvasó? Szép jászberényi nő, kinek férje nem változtatta nevét. Poválné asszony jóindulata. Árjegyzékek. Mért olvasom K o c k műveit. Néhány igaz szó Kock mellett. Párhuzam S uei Dumas és Kock között. Mért nem foglalkozom hasznosabbal?

Végigolvastam a Talizmánt. Bizony csak furcsa dolog az az ízlés. Mennyire magasztalják Skót Waltert s még ma is a regényírók koronájának nevezik.

Megengedem, hogy korában legnagyobb férfია volt a regényirodalomnak; de ma már Szaladin, ki mint orvos Oroszlánszívű Richardot a hidegleléstől meggyógyítja, s a négerbőrbe húzott skót vitéz, ki

kutyájával a Montferrati herceget nyilvánosan lefülelteti és az engaddii barlang sziklakápolnája, melyben előbb szüzek zsolozsmákat énekelnek, azután kimondhatlan alakú törpék cepperlit táncolnak — mindezek ma már oly valószínűtlenségek, melyek sem nem mulattatják, sem meg nem kacagtatják az embert.

A könyvet a porkolábnőnek, kitől hozták, legnagyobb köszönetem mellett visszaküldém s a kölcsönkönyvtár műsorozatát hozattam el.

Sue, Dumas és Paul de Kock legrégebb és legismertebb regényei képezik zömét.

A többi mű mind olyanféle bécsi rémregényírótól van, kiknek sohasem hallottam nevét s kikiről azt állítják, hogy rófszámra garasával mérik gondolataik hosszadalmas kifejezését.

Ifjúkoromban nagyon szerettem a regényeket és olvastam is annyit, hogy mire megemberesedtem, teljesen jóllakottnak tekinthetém magamat velők s van legalább nyolc éve, hogy nem volt egy órányi időm is a regényolvasásra.

Ez a szerencsés véletlen oka, hogy még a jósefstadti kölcsönkönyvtárban is van regény, mely nem érinté szemeim világát.

A két lovagregény után azt gondoltam, haj várnak legjobb lesz Kock Pál s egy jókora csomót válogattam ki műveiből. Először a burgundi postakocsist olvastam el s olyan emberségesnek találtam az írmodort benne, hogy föltettem magamban, miszerént a Nefeletts számára lefordítom.

Különben a kölcsönkönyvtár nem is drága, havonként 42 újkr., tehát olcsó húsnak híg a leve, vagy megfordítva, híg levesben csakugyan olcsó húst főznek.

Következő éjjel igen rosszul aludtam. Vagy kétszer elállt lélekzetem s azon borzasztó állapot vett erőt rajtam, mely álmom és ébrenlét közt tökéletes tetszhalálnak mondható.

Az ember érzi hogy él, gondolatai tiszták, elméje zavartalan, minden neszt, még a szúnyogdongást is meghallja maga körül, csak mozogni nem tud. Minden tagján, mintha százmázsányi teher volna rajta, a merevség nehéz nyomását érezi. Megfeszíti minden inát, hogy e borzasztó állapottól meneküljön s hasztalan erőködik.

Ez lehet azon állapot, melyet a föld népe boszorkánynyomásnak nevez.

Csiiggesztőleg hatott lelkemre annak tudata, hogy börtönben vagyok egyedül, elhagyva mindenkitől.

Ha reggelig tart ez állapot, a börtönőr halottnak hisz, a hallottas kamrába vitet s meglehet élve eltemetnek.

Jó kis feleségemre gondolék, ki ismeri ez állapotomat, mert a felébredésre tett erőködés közben nyögni szoktam. Ilyenkor aztán fölébred a lelkem, jól megráz s ébren vagyok. Egy édes ölelés s még édebb csók azután teljesen kárpótolnak a szenvedésért.

A kiállhatlan állapot most is félálomból egész álomná változott; mert a kemény szalmaágyat jó puha párnákká varázsolta a képzelet; mellettem éreztem édes

nőm ágyát, hallottam az ő és kis fiam pihegését; karja átölelt s édes csókja visszaadott a valóságnak.

Fölbredtem.

A börtönnek még csak félhomályban látható falai kiábrándítottak.

A szomszédház tüzérlaktanya volt s ebben egészen újból alakult tüzérezzenekar gyakorolta magát.

Szívemből meguntam minden zongorát, mióta Pesten három hónapig egy zongoratanító melletti szobában laktam; megátkoztam hírét is a trombitának, mióta egy vadászkiűrtös lángész lakott fölöttem; s most mégis mint ha jól esett volna a zenének zavart hangjait is hallanom.

Néhány darabot tudtak már s a középszerűségnél jobban játszták.

A többi közt a rákócit és az isteni csárdást is tanulták.

Reggel azzal jött be hozzám a börtönőr, hogy nagyon hideg van, kemény dér volt az éjjel, jól öltözködjem.

A Prágából érkezett hajdúk nagy szorgalommal bútorozták a börtönöket s az ágyak s egyebek számát tekintve, úgy vettem észre; hogy 60-nál többen leszünk.

A hajdúk mondák, hogy a belügyminiszter rendelte el a börtönök bebútorozását s mihelyt készen lesznek vele, távirati jelentést kívánt.

Ha jól hallottam másnap már érkezendő lett volna néhány sorsomban osztozó pályatársaim közül.

A hajdúk káplárja csak úgy beszédközben, midőn

délután sétámat végeztem, tudatta velem, hogy miután a szabad ablakokkal ellátott szobák az örök számára valók, nekem ismét az alsó börtönbe keilend mennem. Én a várparancsnok rendeletére kijelentettem, hogy előbb a prágai igazgatóval s szükség esetében magával a várparancsnokkal akarok beszélni; mert az egészségemnek ártalmas helyre visszamenni, hacsak lehet, nem szándékozom.

A kulcsár egy esetet beszélt el egy itt volt politikai fogolyról, ki meg akarta ölni magát, midőn megtudta, hogy a börtönben léte alatt megcsalta felesége.

Szegény ember! — gondolám magamban — Csekély élettapasztalattal s még csekélyebb életbölcsessel lépted át börtönöd küszöbét, ha rendületlen kőszirtnek tartád minden nő hűségét. Ha ügyed bukása, személyes szabadságod elvesztése meg nem öltek, bizony nagy bárgyuság kellett hozzá, hogy egy becstelen aszszony roszelelkűsége öngyilkossá tegyen!

Magyarország ügyének bukásával sok nőerény csalta meg a beléhelyezett bizalmat.

Meg kelle érnünk, hogy a bon leglángkeblűbb költőjének neje előbb tette le az özvegyi fátyolt, mint a haza megszűnt sírni félje után.

Megátkoztam ama gyalázatosakat, kik a haza jogáért küzdő férjeik kétségbeesésén kívül alkalmat adtak elleneinknek — a nevetésre.

Mindazáltal bármily nagy legyen a legbünösebb bűnnel terhelt nő gonoszsága, a férfiúnak kétségbeesnie nem szabad.

Ha azon szerelem, mely keblére hozta a nőt; ha azon becsülés, melyet nem csak mint férj, hanem mint ember és hazafi követelhet tőle; ha gyermekei, melyek növelését vezeti; ha végre azon legszentebb és legigazságosabb eszme, melyért élnünk és hallnunk kell, a jog eszméje meg nem tartaná a becsület ösvényén: úgy ez az eszme, mely erősebb az erónél, elevenebb az életnél, hatalmasabb a hatalomnál és szívósabb a rendületlenségénél, mondom, akkor ez' az eszme tartsa fönn s egy óráig se búsuljon oly elvetemült fölött, ki előtt a vértanúság alkalom a gonoszra.

Én nem aggódtam. Ismerem nőmet, Lelkemet kötöm szerető szívére és lelkem üdvözölni fog.

Egyszer egy szabolcsmegyei cigányfiúval találkoztam a sáncriabok között.

Bagót kért tőlem.

Adtam neki s megkérdeztem, mi rózsa fát tett a tűzre.

— Csak kápláromat lőtem agyon s tizenkét egész esztendőre ítélték miatta — volt egykedvű felelete.

Azt hiszi, mivel az, kit megölt, csak káplár volt, nem is vétkes és nagy igaztalanságnak tartja, hogy megbüntették érte.

Egy szerencsétlen ember volt a sáncriabok között, kit együgyűsége tett tönkre.

Régebben a sáncon lévő rabok annyi pénzt tarthattak maguknál, mennyire akár szert tehettek, akár hazulról kaptak. Ennek a boldogtalannak volt egy 10

ftos bankjegye s ezt egy bankjegyhamisítás miatt sáncon lévő altiszt kölcsön kérte tőle s meg is kapta.

A szerencsétlen nem tudta hogy utánozni fogja.

Elején senki sem vett észre semmit az egészből, de későbbben föltűnt, hogy a sán crabok minduntalan váltatnak egy egy 10 ftost, mi ezelőtt nagyon ritkán fordult elő.

A kölcsönadó — erdélyi oláh legény — éppen kiszolgált büntetése idejét; csak két három napja volt hátra, hogy kiszabaduljon, midőn a hamisítás napvilágra jön, őt is vizsgálat alá veszik s mint bűnrészeszt újabb 10 esztendőre ítélik.

Ez aztán szerencsétlenség.

A bankjegyhamisító altiszt, midőn oda került, 22 éves volt s 10 évre ítéelve, a sáncon gyakorolt művészetért még 16 évvel toldották meg ott tartózkodása idejét s eszerént, ha ugyan túléli, — mert nem valami gyönyörű és egészséges élet ám az a sán crab-ság — kiszabadulásakor elmondhatja majd, hogy több évet töltött rabságban, mint szabadon.

A porkolábné asszonytól igen jó meleg paplant kaptam, mely nem is olyan foltos meg nem is olyan rongyos, minő a másik volt.

A börtönök bútorozását a legnagyobb sietséggel folytatták.

Noha nagyon keveset törődhetik a szeretve tisztelt olvasó azzal, jól aludtam-e vagy nem jól, szükségesnek találom mégis megemlíteni, hogy a következő éjjel sem sokkal többet alhatám.

A boszorkánynyomás nem bántott ugyan, de az éj közepén vagy két órát ébren tölték és nagyon korán ébredtem föl.

Reggel hatkor ismét elszundikáltam s akkor egy szép jászberényi ismerősnöm lett halálosan szerelmes belém; ölelt, csókolt.

Nevét nem mondom meg e szép asszonynak, elég legyen kijelentennem, hogy férje becsületes magyar ember, ki nem változtatta meg nevét, noha vérrokonai közül nem egy cselekedte.

Arról is emlékszem e kedves nőre, hogy bárhol volt társaságban, mindig kis, alig egy éves P é t e r k e fiáról beszélgetett.

Ha a főporkoláb felesége, P o v á l n é asszony, kitől az ételt hordatom, nem volna már jóval túl az ötvenen s én nem inkább Lázárhoz, mint életvidor fiatal emberhez hasonlítanék, azt kellene hinnem, hogy szemeim szikrái fölgyújtották szívének löszertárát, oly sok és jó eledelt küld véghetetlen olcsó pénzért.

Tudtommal a jó asszony engem soha sem látott, sem én nem valék szerencsés, hogy szemléletében gyönyörködjem, nem marad tehát egyéb hátra, mint hogy az ottani olcsósághoz kívántam szerencsét magamnak.

Hogy mégis némi fogalommal bírjon a szíves olvasó az itteni árakról, egynapi árjegyzékemet ide ig-tatom.

Reggel: egy nagy pohár igen jó tej, nem kevés cukorral és 2 szarvassal — 7 újkr.

Délben: jó leves zöldséggel, jó káposzta sült hússal és vagdalt peccsenye édes salátával — 22 újkr.

Este: 7 mondd hét nagy jól megtöltött és jól megcukrozott placsinta — 8 újkr.

Minden nagyon olcsó Józsefstadtban, csak a bor méregdrága s ezt nem szoktam inni.

Ezen árakat tekintve, ha mindent számítok, egy kis szolgálatot is, havonkint 20 frttal kijöhettem volna.

Múlt éjjeli kellemes álmomat bizonyosan Kock Pál regénye okozta, melyet olvasók.

Meglehet, hogy nem csak a komoly tudományok vaskalapos' vitézei, hanem higgadtan gondolkodó olvasóim közül is nem egy fogja kérdeni: nem talál-tam-e okosabb s főleg hasznosabb foglalkozást a re-gényolvasásnál, s ha már ezt teszem, nem volna-e jobb történelmi és tanregényeket olvasnom, mint épen Kock Pál erkölcsrontó badarságait.

Erre nem nehéz a felelet.

Legelőször is egész tisztelettel kijelentem, hogy Kock regényeit nem tartom olyan roszaknak, aminők-nek azok festik, kik legtöbbet olvastak belőlök.

Az emberekben megvan az a gyöngeség, hogy mindig csak a látszatot akarják megmenteni s a valóra ritkán tekintenek.

Kock úgy festi az életet, amilyen; nem takar-gatja aransújtásos bíborral a szennyes bűnöket; nem festi igézőnek a botrányos kalandot; nem tömjénez az ártatlan leányok megrontóinak, sem a bűn bélyegét homlokukon hordó elvetemült nőket nem legezgeti.

Sok íróháza, különösen Sue és néha Dumas is oly jellemeket festenek regényeikben, melyek hasonlóak a cukorral bevont keserű mandulához. Az ember az édes külmáz után ítélve a magot is édesnek gondolja, lenyeli s csak azután veszi észre, hogy gyomrát elrontotta.

Bármiként gondolkodják ítéletem felől a világ, én nyíltan kimondom, hogy sokkal kevésbé tartom erkölcsrontóknak Kock darabosságait, mint Sue vagy Dumas s mások finomított szellemi méregkeverékét.

Ezzel nem azt akarom mondani, hogy K o c k o t valami nagy szerencsének tekintem az olvasóvilágra nézve; azt sem, hogy 14—15 éves lányomnak adnám műveit olvasmányul; de azt igen, hogy olyanokra nézve, kik mindazt, mit Kock irt, már gondolták, nem veszélyes olvasásuk s én részemről nagyon furcsa szenvedésnek tartom, ha férjes nő, legyen bár a legerényesebb, szégyenli bevallani, hogy Kock műveit elolvasta.

Az ilyen szenteskedésben mindig bajt látok.

Azért tehát, hogy jobb művek hiányában épen K o c k o t olvasám, nem teszek szemrehányást magamnak.

Hogy hasznosabbat nem cselekedtem, annak száz oka van.

Első ok, hogy hadműtani könyveket kivéve talán egész Jósefstadtban egy jóra való tudományos könyvet nem lehetett találni.

Tankönyvet írtam már néhányat s ezekhez is anyag kell, mely a jóseftadti erődben nem találkozott.

Regényt, beszélyt írni megvallom nem volt kedvem; gondolataim nem voltak eléggé rendezettek, hogy becses termékkel szolgáljak az olvasóközönségnek, rozszat pedig vagy egészen értéktelent írni nem akarék. Azután a regénynek is, hogy vonzó legyen, legalább ily komoly körülmények közt írottnak, történelminek kellene lennie s ehez ismét hiányzottak a szükséges források.

Mért nem tanul nyelveket? — kérdi valaki, — hiszen majd minden hazánkfia tanult egyegy nyelvet, némelyik többet is rabságában.

Való igaz, de mit és kitől tanultam volna.

Magyarul hála Isten tudnék, németül megtanítottak, olaszul beszélek, a francia nyelvet értem, de nem beszélem.

Ezt az egyet gyakorolhatám vala, ha lett volna kivel, de eddig nem volt; kívántam honfitársaimnak, kik hon a szabad levegőt szíják, hogy ne is legyen.

Ha épen kerül hozzám valami szerencsétlen honfitársam, ki a mondott nyelvet beszéli, — gondolám — majd tanulok tőle.

Nem maradt tehát egyéb hátra, minthogy addig, míg sorsom jobbra vagy gondolatom menete rendezettebbre változék, Rockkal s más eféle szellemi eledelekkel töltsem meg lelkem gyomorkamaráját.

VII.

Kapott leveleim vigasztaló volta. Gyula öcsém is menetik, még pedig vason. Kis feleségem tud, de nem akar németül írni s utójára is a csehek kénytelenek engedni. Nőm hozzám akar jönni. Egy szobában lakadalom, a másikban halálos beteg mellett rab neje viraszt. Nagy Sándor levele. Maygráber szokott nagylelkűsége. Tüntetés a megyefőnök-né); bachrendszerrel járó ravaszság és szemérmertlenség. Köszönetmondás és botoztatás egy szuszszal. — Léleklarang. Szomorú töprenkedések. Néha a becsületesség is baj. Szépen szóló cseh harangok. Minden ember haragszik. Harmincféle hangszer kezdők által kezelve. A Prágából jött fegyházigazgató. Pénzemet, órámat, gyűrűimet elveszik. Írnom sem szabad 15 egész napig. Nem készítettem kenyérből papírt, sem véremből tentát. Rajzóncsol. Szép álom. A jó szivarok fogyatékán vannak. Ki nagyobb, Babinszky vagy Rózsa Sándor? — Bruckerlizás. Sterzinger Edler von Sterzing. Még szebb álom. Rabtársak Bácskából. Jósefstadi látogatójegy. Nem imaszerű kifakadások. Megfogyva bár, de törve nem. Égbekiáltó méltatlanságok. Elhelyezkedés. Én is a prágai zsidónőnek vagyok haszonbérbe adva.

Levelet kaptam hazulról 14-én.

Sok szép szó van bennük, kevés vigasztalás. Anyám levelét nem eredetben adták ide, hanem másolatban; mert olyan valami volt beleírva, mit tudnom nem szabad. Anyám írta, hogy volt Benedek-

nél s nagy barátsággal fogadtatott. A kormányzó tudatta velem, hogy csak néhány hétig tart rabságom s azontúl ismét előbbi helyemre, régi körülményeim közé térhetek vissza.

Adja a sors, — gondolám — hogy úgy legyen. Én attól tartók, hogy nagyon sokszor keilend a kormányzó urat ígérete beváltására figyelmeztetni.

Írja a többi közt, mit különben tudtam, hogy a szegedi hatóságok amúgy Isten igazában eláztattak B e n e d e k n é l.

Lapom kiadója a megyefőnöktől és rendőrségtől szorítva; más szerkesztőt akart választani, de barátaim és jóakaróim, különösen Károlyi Sándor gróf rávették, hogy Nagy Sándort helyettesítse visszatértemig. Ezt egyébiránt saját érdekében tette, mert meg valószínűsödve, hogy ha másképp teszen, lapja bukik meg.

Hogy a gazd. egyleti titkári állomást föntartják számomra, reméltem, de biztosan hinni nem merém.

A lap tehát becsületes kezekre lévén bízva, érzésben megnyugodhatám; csak az fájt, hogy a szomorú börtönben kelle ülnöm, még szabadon oly sok hasznost teheték vala.

Szegény testvérem, Gyula nálamnál rosszabbul járt.

Ugyanaz nap, midőn engemet elfogtak. Őt a gróf Haller huszárezredhez, melytől szabadságon volt odahaza, elvitték, még pedig Velencétől Veronáig vason.

Szegény öcsém, egyszerre kiszakasztva mindenből, mi kedves előtte, mily iszonyún érezhette magát.

Urak és hölgyek mentek ki a vasúthoz, hogy még egyegy búcsúszt mondjanak a jó fiúnak.

És mégis mennyivel jobb volt neki, mint nekem. Ő legalább szabadon mozgott ezredénél; akkor hagyta el szobáját, mikor neki tetszett, akkor evett, járt, kelt, mikor akart; még én csak akkor járkálhattam, ha a kulcsár börtönöm ajtaját kinyitá s akkor kelle ennem, mikor a porkolábnének az ételt küldeni tetszett.

Írták, hogy jó kis fiam rólam álmodik s azt várja, hogy visszatérjek; féltem, nem egyhamar lesz meg, ha csak nagyon gyakran és igen hatásos férfiak nem lesznek szószólóim a kormányzónál.

Flórárnak is négy oldalnyi levelet írt magyarul; töprenkedtem, hogyan fogja írni ezután sorait, mert a várparancsnok azt üzente, hogy ezentúl csak német levelet szabad elfogadnom.

Azt írta a jó lelkem, hogy nyugodt legyek; anyámnál lakik, mindig vele és mellette van s ő soha sem hagyja el a házat, csak alsóvároson volt az egyházban hol a szegedi asszonyok misét mondattak, hogy én és testvérem mielőbb visszakerüljünk.

Kis fiam szorgalmasan tanult, jól tette, egyebet sem hagyhatok rá annál, mit feje magába fogad.

Az irodalom még ma nem azon tér Magyarországon, melyen babérokon kívül anyagi vagyont is lehessen aratni.

Nőm hozzám akart jönni; nem olvasta még leveletem, melyben tudatám vele, hogy rab vagyok a szó legszorosabb értelmében.

Ha hozzám nem jöhet — kérdi — nem lesz-e jó szülőihez mennie?

A csinos kis Julcsa lakodalma megtartatott, s feleségem azalatt a háziúr fogadott fiát, ki halálos beteg, ápolta.

Furcsa szeszélye a sorsnak, egyik szobában lakadalom, másokban halálos ágy s a betegápolónő férje a börtönben.

Nagy S á n d o r szép lelkéhez méltón azt írta, hogy Istenünk legyen velem addig is, míg ők mindnyájan velem körülöttem lehetnek s midőn ezt mondja — írja — egész Szeged őszinte kívánatát fejezi ki, mi hite szerint vigasz leend balsorsomban.

Igaza van, legédesebb vigasz a közrésztét s én jó lélekkel azt hiszem, hogy kiérdemeltem.

Ma y g r á b e r t ó l is volt néhány sor a levélben, melyek szokott nagylelkűségével tudatják velem, hogy elutazásom percétől családomat örökségül tekintik barátaim és minden tekintetben teljesen megnyughatom. A legszebb szóvirágba takarva tárcáját is rendelkezésemre adta, de erre hála a sorsnak nem szorultam s hazatértemmel csak baráti jobbát szorítám meg forrón barátságáért.

Eltávozásom után a fiatalság, illetőleg a nép a szózatot énekelte a megyefőnök ablaka alatt; megmutatván ezáltal neki, hogy az általa eszközölt jogtalan és törvényellenes eljárás dacára senki sincsen megijedve. A megyefőnök elég ravasz volt e tüntetést iránta nyilvánult tiszteletnek magyarázni s elég szemérmes-

len, az ifjúságnak nyílt kiáltványban köszönetét mondani érte.

Azalatt azonban, még e köszönetnyilvánításokat az utcasarkokon az emberek olvasgatták, a szegedi rendőrhivatalban néhány jóra való kézművest, kik ezen a főnök ráfogása szerint tisztelgésben résztvettek — megbotoztak.

A Bachrendszer már a levegőben hozott magával bizonyos szerénytelenséget, mely által a nyakunkra tolt idegen hivatalnokok nem egy alkalommal utáltatták meg magukat velünk.

Maygrábar írja, hogy birkákat megy néhány hét múlva vásárolni; jó lesz, ha siet vele, különben őt is magam mellé vártam.

Nagyon boldog ember, ki juhokat vásárolhat. Sokkal élvezetesebb foglalkozás, mint Józsefstadtban egyedül ülni és mint a csonoklai tamburás estétől reggelig és reggeltől estig búsulni, még pedig azzal a különbséggel, hogy az a híres bús tamburás borral áztatta el bánatát, én pedig bort nem ihatom.

Nagyon jól esett lelkemnek a tudósítás hazulról és még sem jól.

Már egészen megszoktam az elszakadás eszméjét, és íme kedves nőm, jó anyám és részvevő barátaim sorai fölélesztették bennem a szabadságvágyat s mint-ha soraik olvasása után sokkal nehezebben esett volna sorsomat elviselnem.

Másnap 11 oldalos levelet írtam nőmnek.

Üdvözetemet és köszönetemet küldtem mindazok-

nak, kik távollétem alatt lapom szellemi támogatására ajánlkoztak.

Hajnalban, midőn fölbredtem, a lélekarangot húzták.

— Hát még itt meg is lehet halni? — gondolám — talán épen valamelyik rabtársam vesz búcsút az élettől egyedül, elhagyatva mindenkitől, szerető szív vezette gyöngéd ápoló kezek nélkül.

E gondolat nagyon sötét volt; de beteg embernek, minő én vagyok, rász néven nem vehető.

Nem tudtam olvasni sem, mindig fülemben csöngött a lélekváltság szomorú kongása.

Még is nagy baj olykor a becsületesség, még a tisztesség is, melylyel irántunk az emberek viseltetnek.

Mivel sem nem loptam, sem nem raboltam, szóval sem vizsgálat alatt nem álltam, sem elítélve nem valók, tolvajok és rablók közé nem zárhattak s emiatt egészen egyedül kelle lennem; pedig midőn a lélekarangot hallám és saját helyzetemről gondolkodtam, akármelyik sáncrabot is szívesen társul fogadtam volna.

Délben halottra harangoztak s ha valahol, e helyen el lehet mondani:

Búsan, búsan szól a harang.

A csehek egyáltalában sok zeneképességgel bírnak s hogy az öszhangot eltalálják, harangjaik mélabús kongása is mutatja.

Kérdeztem a kulcsárt — ott nem a pincenyitogatót nevezik kulcsárnak, hanem azokat, kik embe-

reket tartanak zár alatt — kérdeztem, ki halt meg. Azt felelte, nem tudja. Annyiról bizonyos, hogy sem valami nevezetes ember sem rab nem halt meg. Különben — tévé hozzá — sok ingyenélő asszony, gyerek s más egyéb van a várban, talán azok közül patkóit el valamelyik.

Sok mindenféleért sok ember haragudott s a sok haragból láttam, hogy bár miként vezesse az eseményeket a sors, a halandók mindegyikét kielégíteni lehetetlen.

Egyiket épen az bosszantja, mi a másiknak kedvét tölti; egyik azért szomorkodik, mi a másiknak vigsgát okoz; egyik búbánatba esik azért, mi a másikat kitörő örömmre gerjeszti.

Ilyenféle állapot volt e napon a jósefstadti várban.

A főporkolábné haragudott, hogy ismét eljött Prágából az a zsidóm, ki a múlt évben az ide konfinírozott 180 olasz úrnak főzött s ezáltal azt a csekély hasznot is, mely e főzéssel jár, elkaparítja orra elől.

A prágai zsidóasszony haragudott, hogy a várparancsnok nem akarta ingyenlakással ellátni, noha a múlt évben kapott. Azért is nagyon dühös volt, hogy a kőműves nem akarta takaréktűzbelyét fölállítani, még a múlt évben kialakult 15 írthoz, melyből Prágából csak ötöt küldött neki, meg nem adja a 10 frtot s az idei fölállításért járó 15 frtot előre le nem fizeti. A zsidóm hasztalan haragudott, mert azért sem ingyenlakást nem kapott, sem tűzhelyét ingyért föl nem

állították; jól hívéem azonban, hogy majd megérkező rabtársaimmal fogja mindakettőt megfizettetni.

Az ottan lévő kulcsárok haragudtak, hogy a helyiséget, az érkező konfinírozottak miatt el kellett hagyniok s bebörtönözött tiszteikkel együtt más épületbe vándorolniok.

Az elitéit tiszték haragudtak, hogy csinos kis virágkertjök, melyet annyi szorgalommal ápoltak, a mi kezünkre kerül s azt gondolták, jobb lett volna nekünk honn maradnunk. (Mi is azt gondoltuk.)

A Prágából jött hajdúk haragudtak: hogy majd az egész telet ezen magános helyen keilend tölteniök, hol mint mondák, semmi multság nincsen; s ha már itt vannak, alig várják, hogy a magyarországi konfinírozottak jöjenek, kik majd legalább dolgot adnak nekik, még most minden foglalkozás nélkül kell lézengniük.

Én nem haragudtam, hogy honfitársaim nem jöttek s szívemből kívántam, hogy minden felebarátom családi tűzhelyénél maradhasson; de ha meg kell lennie — gondoltam — csakugyan nem bánám, ha börtönömet valaki megosztaná velem; mert igen, igen leverő az egyedüliség.

A börtönök három nap óta mind be voltak bútorozva, de még nem jött senki, noha már táviratoztak Pestre, hogy jöhetnek, kiket a sors csapása érend.

Az újonc zenekar, mely az első napokban multságomra szolgált, már unalmamra is vált.

Nem is lehet csudálni.

Képzелjen az olvasó harmincféle hangszert, melyeknek kezelői csak most kezdik gyakorolni magukat s reggeltől estig

Épen a főnebbi mondatot akartam befejezni, midőn a Prágából idejött polgári fogházigazgató egy őrnaggyal belép s az őrnagy engemet annak rendje és módja szerint, azaz mint egy darab fogolyt vagy illetőleg csak sáncribot a polgári férfiúnak átadott.

Ez a jó úr utasításokra hivatkozva, azzal kezdé hivatalos működését, hogy pénzem, órámat és gyűrűimet elvette.

Ezektől is nehezen váltam meg; jegygyűrűm lehúzásával éles fájdalmat éreztem szívemben s azon kezdtem gondolkodni, hogy hát voltaképen mi szent a földön s mit nem szabad érinteni? Midőn azonban kijelenté, hogy további utasításig írnom sem szabad és sanyarú óráim e keserves szüleményét is elvette tőlem, valóban nem álltam messze a kétségbeeséstől.

Minden íróeszközöm az örök szobájába vándorolt s én bánatommal és Kock Pál regényeivel egyedül maradtam.

Őszelő 30-án, tehát 15 nap után, hogy az egyházban valánk, magához kéretett a főigazgató helyett időközben érkezett Vodnyánszky nevű igazgatói segéd s tudtomra adta, hogy ezentúl írhatok, amennyit tetszik, egyúttal órámat, gyűrűimet s tárcámat is, de pénz nélkül visszaadta.

Megkaptam e kéziratot is.

Azon időközt, melyben az írásszabadságtól megfősz tatám, csak röviden fogom vázlatozni, hogy a nem épen világrendítő, de rám nézve mindenesetre érdekes események fonalát meg ne szakaszszam.

Ne higgye e sorok olvasója annyira élesnek, az események rohama által különben is megzavart emlékemet, hogy mindent híven megtarthattam volna eszemben, ha egy kis csellel nem segíték magamon, melyet ezennel elmesélek.

Mondám, hogy írószereimet elvették, és pedig nem csak a tentát és tollat, hanem a papírt és rajzönt is.

Hogy akkor, midőn az írást ismét megengedik, mindenre, mi érdeklél bírhat, emlékezzem, legalább egy egy szóval kelle minden eseményt följegyezzenem.

Ne gondolja az olvasó, hogy a hajdani bastille foglyait követém, kik fehér kenyerekből papírt készítvén, az eléjük tett sült halak szálkájából tollat faragtak s vérükkel írták föl jegyzeteiket.

Én sokkal egyszerűbb és kevésbé fájdalmas módhoz nyúltam.

A hajdúnak, ki szolgálatomra volt rendelve megmondtam, hogy szennyes ruhát adok mosásba, hozzon rajzönt, melylyel az átadandó darabokat fölírassam.

A hajdú a rajzönt elhozta.

Én íráshoz fogtam.

Azalatt megkértem, hozzon egy pohár vizet a kútról, mert amely szobámban van, még előtte való napi.

Csak e napon kezdé nálam a szolgálatot, nem tudhatta, hogy a sáncriab a vizet délben hozta.

Míg a hajdú vízért volt, én a rajzónbél egy kis darabot levágtam s az ablakdeszkában lévő repedésbe dugám. Hogy meg ne lássák, a különben talán évtized óta e repedésben lévő porból hintettem rá anynyit, mennyi eltakarítására szükséges vala.

Ezen kis, alig $\frac{1}{2}$ hüvelyk hosszú rajzónnal írtam azon néhány szót, melyek a fonalat megtartatták velem.

15- én annyira föl valék indulva, hogy egész nap olvasni sem tudtam. Délután megkísérlém az olvasást, de ez sem akart sikerülni.

16- án reggelre szép álmom vala. Az a bizonyos közmondás teljesült rajtam, mely az éhes malacról és a makkról beszél.

Azt álmodtam, hogy kibocsáttatván, Szegedre mentem. Eddig az éhes malac. Az álom másik része már nem étvágycsillapító, hanem csemege vala. Álmodtam hogy a szegedi indóháznál tömérdek nép várakozott s a vonat megérkezésekor szünni nem akaró harsány éljennel fogadott. A gazdasági egylet szép telivér arabparipát adott, hogy azon a városba lovagoljak; Szeged hölgyei pompás díszöltönyt hímeztek gránátszín bársonyra arannyal; az ifjúság díszkarddal tisztelt meg. Zenekar is volt ott, mely legkedvesebb dalimat játszta. A vasúttól a fölsővárosi ligetbe mentünk lakomára, hol kedves nőm, anyám és fiam fogadtak. Amint enyeimet csókolám, fölébredtem és — a hideg börtön rideg falait mutatá a

hajnali szürkület a viszontlátás örömkönyűitől még nedves szemeimnek.

17-én szomorúan vettem észre, hogy a Brünnből hozott szivarok fogyatékán vannak; jó magyar dohányt sem lehet kapni ez Istentől elrugaszkodott fészekben. Legjobb szivar az úgynevezett kabanosz, ez pedig irgalmatlan rózsa. Legjobb esetben csak a nyelvet csípi föl, néha alkalmilag a nyeldeklőt is megdagasztja. Azzal, hogy polgári őrizet alá juték, azt nyertem, hogy még ezelőtt napjában csak 2 órát lehettem szabad levegőn, most, két órát kivéve — midőn az örök által stigliceknek nevezett fogolytisztek vannak kint, — mindig az udvaron lehetek. Azzal gyilkoltam meg az időt, hogy Kellner hajdúkáplárral Babinszkyról a híres cseh zsványról, ki nálok Sobrinkát képviseli, beszélgettem s párhuzamba hozva Rózsa Sándorral némileg vetélkedtünk annak bizonyításában, voltaképen melyik volt nagyobb haramia a másiknál. Én azt hiszem Rózsa Sándor nyerte el még a káplár ítélete szerint is a babért, noha meg kell vallanom, hogy Babinszky is sokat tett, mivel a zsványok pantheonára érdemesíté magát.

Midőn a káplár urnák nem volt kedve vagy ideje hogy csekélységgemmel bíbelődjék, az alhajdú uraknak egy nagy fejtöréssel járó játékát bámultam.

Ez abból áll, hogy bizonyos rézsút fekvő lapos tárgyról újkrajcárokat gurítanak egymásután a kövezetre; van hozzá fából bizonyos mértékűk, s ha az egyik krajcár oly közel esik a másikhoz, hogy a fa-

mérce eléri mindkettőt, a másik el van nyerve. Ezt a szellemdús játékot Bruckerlízásnak nevezik.

Némileg csudálkoztam a hajdúk merészségén, hogy a volt, nem épen gazdálkodó, de mindazonáltal mégis pénzügyminiszter urat így nyilvánosan kigúnyolják.

E játékban valóságos lángészt fejt ki bizonyos Sterzinger Edler von Sterzing nevű hajdú, ki egy fiatalabb társa fizetésének legalább felét elbruckerlizza naponkint és arról is nevezetes, hogy nagyon hasonlít azon négykezüekhez, melyek a forró égalj erdőiben a fákon tanyáznak és hogy testvérbátyja valóságos pénzügyi tanácsos, természetesen Magyarországon.

18-án reggelre ismét enyéimről álmodtam. Kis feleségem reggel 9-kor még aludt, mi különben valósággal is szokott történni. Fején aranyszalagos kék főkötő volt s én pereltem vele, mért este le nem tette. Amint a szép nőt, pihegő, azt hiszem értem, utánam dobogó kebellet a hófehér párnák közt látám, fölébredésem után is az 1858. évi boldog tavaszt juttatta eszembe szívem. Azon szép órákat, melyekben a rokonszenv és vonzalom alapította édes érzet olthatlan szerelemmé lángolt föl sziveinkben; szerelemmé, mely későbbben egyesítette lelkeinket az egész élet folyamára.

A hajdúk már nagyon türelmetlenek voltak, hogy csak magam vagyok. Várva várták, hogy társaim érkezzenek. Tegnap este azt hívéim, hazámfiái érkeztek börtönömbé, mert a közel tüzéraktanyában néhány magyar fiú a szózatot énekelte. Reggel tudtam meg, hogy nem bajtársaktól eredtek a hangok.

Este 8-kor megnyíltak a börtön kapui és 9 bántási honfitársam lépett be rajta.

Czorda Bódog, Szabadka lelke s az ottani olvasóegylet alelnöke, kit régen szerettem volna ismerni, de nem Józsefstadtban számítotték a találkozásra.

Ászt Nándor és Koczik Pál, zombori ügyvédek.

Gál Péter ügyvéd és Pap Zsigmond mérnök Bajáról.

Fazekas Miksa, Mándics Márkó, Fazekas Kristóf és Fábián Sándor, mindnégyen Bajáról.

Szerettem volna látni őket, kezet szorítani velők, de a főügyelő nem engedte s más napra vigasztalt az üdvözléssel.

Még este felküldötték névjegyeiket, akarám mondani egy darab nem tiszta papírt, melyre neveik fölvalának írva.

Ez jósefstadti látogatójegy volt.

Midőn megérkeztek, ablakom vasrostélya közt kidugtam fejemet s minden áron legalább hangjokról akartam megismerni néhányat közölök.

Nem lehetett.

Néhány nem épen imádságszerű kifakadás volt minden, mi fülemig hatott.

19-én reggel, amint fölbredtem, azonnal új bajtársaimhoz akartam sietni, de egész 11 óráig késleltettek velem. Csak akkor ölelhetém őket e szókkal lépve szobájokba: „Megfogyva bár, de törve nem!”

Valóban szomorító, ha látja az ember, hogy valaki pusztá véleményének vagy épen alaptalan földásoknak áldozata s ezek miatt szabadságát, családját, kenyerét veszti el.

Mennyi fájdalom, mennyi gyötrelem szorul egy ily börtönszobába!

Czorda nője minden órán várta, hogy szerelmének új zálogát teendi boldog férje karjára s az apa, a férj, kinek örömkönyekkel kellene tekintenie szerelme magzatára, nem tudja az ijedelem nem ölte-e el az örömittasan várt gyermeket vagy nem került-e életébe ezen a családra nézve mindenesetre borzasztó esemény édes anyjának, kit ájulásban földre rogyva hagyott lakában.

Gál négy anyátlan gyermek özvegy atyja; nője nem régen hagyta el a földet. E gyermekeknek hon nincsen kenyérszerzőjök, nincsen ápolójok, fölvigyázójok, barátjok, vezetőjök.

Pap Zsigmond nőjének első férjét fölakasztották, mert magyar volt; fivére a temesvári börtönben várta ítéletét, férje a jósefstadi sáncok közt törí fejét afölött, hogyan lehet embert ítélet nélkül fogva tartani — csudálkozik-e valaki, ha e nő megöri?

Mindegyik foglalkozása köréből kiragadva, személyes szabadságán kívül pótolhatlan anyagi kárt szenved.

És mégis mindegyik tetőtől talpig férfiú a szó legszebb értelmében. Egy homlokon sem látszik a bűntudat sötét ránca; egy arcon sem a lélekfurdalás mé-

lyen vésett vonásai. Az öntudatos jogérzet és ügyök szentségének és igazságának bizonyossága sugárzik minden szemből!

Czorda, Ászt és Koczik följöttek hozzám a 3-ik szám alatti emeleti börtön jobboldali szobájába.

E naptól kezdve sokkal tűrhetőbbnek tetszett előttem az otlét.

Gál, Pap, Mándics és Fazekas Miksa a 2-ik földszinti börtön jobbfelében; Fazekas Kristóf és Fábían a 3-ik számú börtön balszobájában helyezkedtek el. Ezek szobáját egyúttal közös ebédlővé legkegyelmesebben kineveztük.

A prágai zsidóasszonytól kellett nekem is hozatnom az ételt a többivel. Ez a tiszteletreméltó 50 éves menyecske úgy látszott rajtunk akarta kivásárolni az ideköltözködés minden költségét. Olyan drága étlapot küldött, hogy Bécsben akár Károly főhercegnél lehetne és pedig jobban ebédelni ily árak mellett.

VIII.

Harc és háború a konyhahatalommal. A Strafhausdirektor az Adjunknak adott át mindnyájunkat. Csaknem elpirultam. Hogyan írják a magyar neveket Józsefstadban. Ablakbeverés. K u t a s s y neve. Tizenegyedik parancsolat. Herr Braumeister. Tarhonyás paprikás. 72 éves ember 32 éves feleséggel. Józsefstadti Dulkamara. Küldemény hazulról. Kvarglknödl. Megörül, megörül. A józsefstadti egyház. Ügyvéd úr tud-e írni és olvasni? Egy fiatal leányka, kiből idővel jó madár válhatik. Benedek kormányzó szívessége. A józsefstadti főtrafikáns fia nagy úr Magyarországon. Olyan ember, ki megvallja, hogy 11 év alatt könyvet nem olvasott. Kávégödény. Napoleon Magyarországon. Garibaldi folakasztotta-e már a pápát? Szabad is nem is a várból kísétálnunk. Paulina úrhölgy, ki mindenre kész. Főlirat a császárhoz. Család, melynek egyik tagja mindig Jób, másik mindig Tamás. Írtóháború a poloskák ellen. Kiszabadult rabmadár. Új vendégeket várunk. Lapot nem olvashatunk. Miért nem kaphat alkotmányt Magyarország? Csipős felelet.

Huszedikán jelentettük az igazgatónak, miszerént közölünk egy sincsen oly helyzetben, hogy a zsidónő árait megbírjuk. Az eredmény csekély leszállítás volt, de egy ebéd még mindig sokba kerül. Ez is több, mint mit egyik másik közölünk megbírhat. Megkínáltuk a konyhai hatalmasságot olyanféle egyességgel, hogy adjon mindennap délben három, este egy ételt s

kérjen havi átlagot érte, de méltányosát. Ő kegyelmének azt méltóztatott üzeni, hogy már leszálította az árakat, többet nem tehet.

Az újon érkezett honfitársak még mindig holmi elkerülhetetlenül szükséges edényfélék vásárlásával foglalkoztak.

Az igazgató segédének adta át az itt lévő tíz darab zároncot s ez alkalommal rabtársaim előtt annyira fölmagasztalt magasztos türelmemért és bámulatos önmegadásomért, hogy valóban szégyenein! kezdtem magamat. Ha betegségem és gondjaim meg nem sápítanak, talán el is pirulék vala. Az újonan érkező zároncok nevének helyes leírásával engemet bízott meg, nehogy ismét valaki úgy járjon, mint Czorda, kinek nevét Csordának olvasta az igazgató.

A konyhakirályné, amit az árakban leszállított, az adagok parányiségával pótolja. Egyszer olyan kenyérszeleteket küldött, hogy ostyám elfogyván, egyiket e helyett használtam poraim bevételénél.

Este Czordát oldalba akartam figyelmeztetni az udvarról, hogy a szobából lejjön s egy kis kavicsot dobtam föl. A kova Fazekas sógorom orrát ütötte meg, de oly rosszul választotta útját, hogy előbb az ablakon ment keresztül, épen azon helyen, hová egyik elődünk Kutaszsy nevét gyémánttal bevészte.

A börtönöket folyvást bútorozták, még sok bajtársat vártunk, illetőleg vártak.

A konyhahatalomnak megüzentük, ha becsületes alkura nem lép velünk, a várparancsnokhoz járulunk.

21-én végre megtört a konyhabeli vöröstenger zsidójege s havibérletet nyitott számunkra; de ez is nagyon drága volt.

Volt az örök közt egy nevezetes hajdú, neve Büttner. Ez ezüst érdemjelet kapott azért, hogy Olaszországban 2 zárdájukat vitézül védő papot agyonlőtt, de ugyanezen tettért egy gazdag pap nagybátyjától kitagadtatott. Még ma is bánja, hogy megvallotta neki vitézségét és azt állítja, hogy ma már nem 10, hanem 11 parancsolat van s a 11. így szól: Az igazat meg ne mondd soha! Ez az ember jó lenne a bölcséleti erkölcsan tanárának valamelyik polgárosító intézetben. (Ha Bach még egyszer valahol miniszter lesz, ajánlani fogjuk neki.)

Egy délután követül mentem a konyhauradalom zsidó hatalmasságához, vele az eledelek minőségéről tanácskozandó. Csaknem leütött lábamról a sok szép szóval, melyeknek az lett vége, hogy többet nem fizetünk; de ő többet és jobban főzön, különben a várparancsnoknál panaszt teendünk ellene. Mindent ígért.

Fazekas Miksa barátom, kit nagy hasa miatt minden cvingeri ember serfőzőnek tart, sőt a hajdúk minden veszély nélkül Herr Bräumeisternek nevezik, egy este jó alföldi paprikást főzött burgonyával és fordított tarhonyát. A paprikás ugyan odaégett egy kissé, a tarhonya pedig mállott volt; de azért véghetetlenül jól ízlett a nemes zároncközönségnek. A borocska, melylyel lelocsolták, némileg jó kedvet adott a társaságnak s bizony meg kelle érnem, hogy a jó-

sefstadti cvinger falai a magyar imadal s egyéb dalamoktól vizshangozának. Csak jó savanyú káposzta hiányzott, melyet az egyszeri zombori ember magyarnak 6, vadrácnak 8 krért gyalult s teljes lett volna az elégedés. Ez az őszinte ember egyszer megjárta, midőn azt hívén, hogy magyar háznál van, ugyanígy osztályozta árak, pedig a vadrác szolgabírónál volt, hol azután kissé meg is kergették ökelmét.

Egy szép reggelen beállított a kőműves és a kályhatisztító. Mindkettő törzs cseh s oly hatalmas torzképek, hogy csodálnám, ha Hogarth szelleme legalább el nem jönne, őket örökítendő.

Ezen egyének megjelenése némi aggasztó hatással volt ránk; mert a kályhák rendbehozása téli ottmaradásra mutatott.

Az öreg igazgatónak szintén szívbaja van. sokszor panaszolta nekem, hogy éjjel aludni nem tud. Meghiszem azt, 72 éves ember 30 éves feleség mellett nem igen alhatik nyugton.

22-én reggel Mándics barátunk rettentetlen tyúkszemvágónak bizonyítá magát s megígérte, hogy Koczik fagyos lábát is megenyvezi. Azonnal jósefstadti Dulkamarának neveztük ki s megígértük neki, hogy minden aprólékos bajunk gyógyítását órá bizandjuk.

Végre valahára 9 napi időköz után kaptam egyszerre egy ládát s egy csomagot hazulról. Az elsőben ágy- és ruhaneműek, a másodikban külföldi szivar volt. Az öreg igazgató jószívű ember, nőm magyar levelét

átadta az általa küldött 2 Híradóval együtt. Kaptam Leo világtörténetét s néhány regényt is hazulról. Örültem, hogy majd telik velök az idő.

Burger barátom száz mylarest küldött. Szívemből kívánom neki, hogy minden trafiktól meneküléssel viszonozza a sors szívességét.

23-án a konyhai nagyhatalmasság az engedményezés terére lépett. Nem csak ízlelhető ételeket főzött egyszer, de ha jól emlékszem, gyümölcsöt is küldött ajándékba. Igaz, hogy ez a rendkívüli engedményezés egy K v a r g l k n ö d l nevezetű borzadalmas tésztának volt következménye, melyet nem tudott megenni senki; legtürelmesebb én valék, az az, hogy legtürelmesebb gyomrom. A k v a r g l k n ö d l t kivéve, mindent megettem. A zsidónő egyébiránt igen őszinte asszonyság, ma egészen világosan kimondotta, hogy meg ő r ü l ha többen nem érkeznek a zároncdába (megkülönböztetésül a zárdától). Erre aztán én szójátékból azt mondtam: ha pedig még sokan jönnek, akkor m e g ő r ü l .

Egy vasárnap megengedték, hogy imádkozni menjünk. A váregyház, melyet máshol nagyobbféle kápolnának neveznének, igen csinos, mert egyszerű és tiszta. Tömérdék asszonyság volt benne, de a több száz között egyetlenegy sem mondható nem csak szépnek, de még csinosnak sem. A krinolin teljes virágjában volt minden kinövésével együtt. Egy nőt láttunk valamelyik pad szélén ülve, kinek abroncsalkotmánya az egyház közepéig terjedt. Az alsóbb rendű nők nagyon szeretik a piros kendőt; enélkül egy sem megy az egy-

házba. A férfinép a legrútabb, melyet a földön láttam. Az ukrainai kozákokból igen — igen cifra példányok kerültek szemem elé, midőn 11 év előtt hazánkat látogatásukkal szerencsétlítették; de ezen Stockböhök mellett a legkozákabb kozákat is valóságos adónisznek lehet mondani.

Néha adomázgattunk.

Czorda elmondta, hogy midőn besorozták, először azt kérdék tőle, mi a professiója?

— Ügyvéd vagyok — felelé.

— Hát írni és olvasni tud-e? volt a további kérdés.

Pap, midőn ez alkalommal befogták, olyan társaságba jutott, hogy első pillanatban attól tartott nem keverte-e valaki váltóhamisítási gyanúba.

Koczik barátunk magyar csizmát csináltatott magának buszársarkantyúval és a jósefstadi cseh cipész ugyan jól megcsinálta.

24-re reggelre ismét enyeimről álmodtam. Midőn közējök vitt az álom jótévő angyala, kis feleségem a tanyán volt Maygráberéknél. Ez nekem szörnyű roszul esett, mert álmomban táviratoztam volt előre, hogy jövök. Azonnal lóra ültem és kilovagoltam; de ilyen kárörvendő még az álom is. Láttam már a tanya magas jegenyéit, nőmet is megpillantottam s észrevehem, hogy felém szalad, midőn — fölébredtem.

Zsidóasszonyunknál volt egy fiatal keresztény leánya szolgálatban, olyan főcselédféle volt nála. Ez

egyik hajdú által könyvet kéretett tőlem s egvszer-smint megüzente, hogy látott az egyházban és végtelenül elbájolta lelkét — rojtos csizmám és nagytaraju sarkantyúm. Elküldtem neki Kocktól a Természet emberét s ő egy délután kiolvasta. Ebből a kis lánykából, ha így folytatja, mindenesetre jó madár válik.

Egy este nagyon nem szép s legkevésbé izlés-teljes virágbokrétát küldött s újabb könyvet kért; én ismét K o c k Pál egy regényével tiszteltem meg. Úgy-hiszem reggelig kiolvassa s olvasása közben a rajtos csizmánál egyébire is fog gondolni.

Egy napon meglátogatott a várparancsnok s tudatta velem, miszerént Benedek kormányzó írt neki s megkérte, hogy velem mindenféle könyebbítést éreztessen. Ez különben malaszt volt foganat nélkül; mert még rabtársaim óráikat, gyűrűiket s pénzők egy részét megtarthatták, nekem mindezeket nélkülözöm kelle.

A várparancsnok kérésünkre a bástyákon és a várban járkálást kíséret mellett megengedte.

Fürdés után C z o r d á v a l dohányt mentünk vásárolni; a boltban egy horvát tiszttel találkoztunk, ki C z o r d á v a l anyanyelvén beszélgetett s irányunkban sok rokonszenvet tanúsított.

A főtrafikans azt kérdezte tőlem, ismerem-e fiát, ki Magyarországbán nagy úr, aranygalléros Komitats-Kommissär.

— Ez nem olyan nagy úr, — feleltem — ilyet nálunk annyit csináltak, ahányat épen akartak.

Egyik rabtársunk és barátunk egyike a legnevezetesebb férfiakkal, kiket az édes magyar haza kebelén ápol. Egészen világosan és minden hímzés hámozás nélkül megvallja, hogy 1849 óta nem volt könyv kezében, kivéven mikor legyeket csapdosott gyermekkori bibliájával. Olvasta ugyan a törvénykönyveket s egyéb paragrafusokat, de ezt még ma is bánja, mert mint mondja, nagyon megdagadt tőlök feje s nem mindig belőlök mondott idézeteket. Ióságot azonban mindig szorgalmasan olvasgatott, legkedvesebb volt neki a Kalauz meg a Nép Újsága.

Meg kell említenem egy másik barátunk kávékedvelőgyomrát. Reggel két meszselyes pohárral vágott be 4—5 szarvassal; ebédután $\frac{1}{2}$ meszely feketét iszik szarvas nélkül ugyan, de legalább egy meszely tejjel szaporítja; délután 5—6 óra tájban ismét 2 meszely csúszik bögyébe étvágya minőségéhez alkalmazott szarvasmennyiséggel; vacsora után végre a délutánihoz hasonló adag fejezi be a ritka kávéfogyasztást.

Nemsokára megéljük, hogy víz helyett is kávé iszik érdemes hazánkfias talán kávéban is fog fürdeni idővel.

A Latour megölése miatt itt lévő sáncriabok egyike sétaközben azt az érdekes újdonságot mesélte, hogy Napoleon már 100,000 emberrel Magyarországra vonult, egy másik meg azt kérdezte tőlem, a római pápát fölakasztotta-e már Garibaldi?

Szivarjaim hamvát szépen eltettem, hogy majd kis feleségemnek hazaküldjem, ki mindig szivarom

hamvát szokta fogporul használni. Azt állítja a lelkem hogy ez a hamu nem csak fogának hanem szívének is jól esik.

Midőn itt volt a várparancsnok, Koczik nagyon furfangos kérdést intézett hozzá. Midőn az öreg úr a magyarországi mozgalmakról szólván, legjavában magyarázgatta, hogy az olyan egyének eltávolítása, kik mozgalmat idézhetnek elő, szükséges, zombori honfittársunk nagy hangon kérdezé: „Hát mi tízen csináljuk a forradalmat Magyarorszában?”

25-én a mózesvallású konyhahatalmasság — mint mondá — legalább 200 zároncvendégre számított. Tiszteljük alásan, de jobb szeretnők magunkat is fölmentetni vajás konyhamányától.

Nagyon aggódtam szegény kis feleségemen, ki mindenképen Józsefstadtba akart jönni, holott megírtam neki, hogy ittléte a pillanatnyi örömmön túl csak növelné helyzetem keservét.

A várparancsnok által megígért szabad kijárást az igazgató megtagadta; megígérte azonban, hogy majd a prágai helytartósághoz kérdést intéz. Mikorra az megérkezik, — gondolá — beáll az esőzések szünni nem akaró idénye s akkor az engedély mellett szépen a szobában guggolhatunk.

Két kapcsontársunk egy este tarhonyakészítésre vállalkoztak. A tarhonya odaégett s végzetlenül agyon volt sózva, min nincs mit csodálkoznunk, mert a zsidómama egyik lányát elhozatta Prágából s ez a tiszteletreméltó kisasszony nem sokban különbözik azon

madárkáktól, melyeket a madarászok a kalitka tetejére szoktak állítani hogy gimpliket fogjanak velők. A tisztelt úrhölgy vékony karcsú teremtés ott is, hol a vékonyságot fogyatkozásnak nézzük, arca a Rebekák családját elvitázhatlanná teszi, csakhogy ő bizonyosan utósó leendett, kiért Jákob a 7 évet kitöltötte volna. Neve egyébiránt Pauline volt, folyvást töri a francia nyelvet s kijelenté, hogy mindenre kész és semmit sem képes megtagadni, mit e nyelven kérnek tőle.

E napon fölriratot küldtünk a császárhoz, melyben követeltük, hogy vagy rendes bíránk által vizsgáltassa meg ügyünket vagy szabadlábra állítson.

Egyik rabtársam egy Desseffy családot említett, melynek őse meghagyá, hogy a két legöregebb fiú egyikét mindig Jóbnak, másikat mindig Tamásnak kereszteljék. Az első név figyelmeztesse a család minden tagját a földi élet nyomorára és változatosságára, a másik arra, hogy soha senki se higyen a — sógornak.

26-án reggel azzal a hírrel léptek be a hajdúk, hogy a vártüzérség fele elparancsoltatott. Hová? Senki sem tudja. Az egész záronközönség töri rajta fejét utóbb kisüt, hogy valahová gyakorlatra vezették őket.

Az ágyainkban talált poloskák roppant érdekű széprészeti értekezésekre adtak alkalmat.

Minden előrebocsátott indítvány nélkül irtóháborút határoztunk a falánk poloskák ellen.

Ki hitte volna, hogy a jósefstadti zároncoknak is lehessen poloskaírtással foglalkozniok, holott ezt odahaza csak Híradóm hasábjain tehetém kedvem szerént.

Néhány adag korommal kevert fagygyú a nehéz ütegeket képviselte s az ellenség végkép elpusztult, utáncsapatot sem hagyva hátra. Hacsak valami repedésben vagy valamelyik honfitársunk bőrén nem fészkelte meg magát egyik másik az ellenség közöl s, megszaporodva újból elborítandja a kudarcral ott hagyott csatatért.

Déltájon a szomszédház tetőjén kis kanárit látunk, mely megunva fogságát szabadabb röpülésre eröteté szárnyait. A kis rabmadár vidám csevegése, szárnyainak szabadabb csattogása oly érzelmeket ébresztett keblünkben, melyeket leírnom nem lehet.

Kár, hogy a kis rabmadár vissza fog térni kalitjába; mert szabadságát használni nem tudja, elvesztvén szárnyai a hosszabb röpüléshez szükséges ruganyosságot.

Mi a kis kanári helyzetében, melyet szintén idegen hazába hoztak rabul, mennyire boldogok volnánk.

Az étel ismét borzasztó rós. Egyszer ebédre vacsorára külön hozatott ételeken kívül három egész kenyeret megettünk.

27-én reggel nem jó újságokat hallottunk. Az öreg igazgató több záronc (vagy mint újból kereszteltük kap esone) hozatalát várja s minél többen

jönnek, kiszabadulásunkhoz annál csekélyebb lett reményünk. Némileg csüggedni kezdtünk.

Mit mondok csüggedés. Ez nem jó kifejezés. A sértett lélek a szenvedett méltatlanság érzetében följajdult egy percre; de a legközelebbiben egyhangon mondanék, hogy a vallás hitkövetei szintén szent ügynek szolgáltak s mégis vértanuságot kelle szenvedniük.

Súlyosítja helyzetünket az, hogy semmiféle lapot nem lehetett járattunk. A Szegedi Híradó 2-ik számát elvitték a várparancsnokhoz, de még nem adta vissza.

A várparancsnok meglátogatott s valóban atyai hangon beszélvén velünk, azt akarta megfejtteni előttünk, mért nem kaphat alkotmányt Magyarország, noha népe meg van érve rá. Ő kegyelmessége ezt ilyenféle érvekkel támogatta: „A magyar nép ugyan meg van érve az alkotmányra, melyet történeti múltja s fejlődöttsége is kívántat vele; de miután a birodalom egyéb népei ily múlttal nem bírnak s szellemi tekintetben is a magyarnál sokkal alantabb állnak, nem lehet kívánni, hogy egy nép oly intézményeket nyerjen, melyeket a többi elviselni nem tudna.

Én erre az okoskodásra azt feleltem ő kegyelmességének, hogy ha két lányom van, egyik 18, másik 10 éves, azért, mivel a kicsiny nem alkalmas a férjhezmenetelre, a nagyobbbat nem tartóztathatom, ha kérője akad s ő hozzá akar menni.

IX.

Temesvári kapsonctársak. A Delejtű Józsefstadtban ütötte föl sátorát. Csak veszett ingyencnek való pecsenye. Őt üveg potyabor. A Delejtű éjszakra mutat. Gyűrődéskán parancsnokló, sodrófajogarú zsidómámi. Liberté. Szózat. Könyvkölcsönözés az önkénytes államkölcson mintájára. Esti nyolckor tessék nyugalomra menni. A temetőbe is szebb koporsóban viszik a gazdagot, mint a szegényt. A háziurak nevenapja. Ingyenszállás a szó leggonoszabb értelmében. A józsefstadti cipésmester fiát elfogják rabmagyar helyett. A temesváriak kényelemszeretete. Lapokat kérünk. Törzsorvos, sok beteg. Pipavásárlások. A szegényt az ág is húzza. Nőm magyarul akarna írni. Testvéremet vason viszik Veronába. Tarnay nem kell a kormányzáságnak szerkesztőül. Bakay erélye. Kmetti hasztalan donog, Szabó Imre megcsípte. Kis fiam. Új Plesz. Jól esik az üde lég. Jól épült falu. Vadászlak előtti virágkertben szép leányka. Postamesterből lett kintornás. 16 korsó sör, 24 pár kolbász. A fenyőerdőben rabmagyarok éneklük: Isten áldd meg a magyart! Lekalácsolt hajdúkáplár. Jaromirsi öreg torony. Mettau és Elba. Szép cseh tehenek, mint a józsefstadti kirándulás emlékei.

Huszonnyolcadikán sz. Vencelnék Csehország védszentjének ünnepe lévén, hogy más nemzetben is megbecsüljük a hagyományok iránti tiszteletet, az egyházba mentünk.

Reggel ránk zárták az ajtókat, hogy ne lássuk azon 7 bajtársunkat, kiket a reggeli vonat Józsefstadtba hozott.

Miután az átvétel megtörtént, forró kézszorítással üdvözlöttük egymást.

Az érkezettek voltak:

Pesty Frigyes a Delejtű szerkesztője, tudóstársasági tag.

Hazay Vilmos, nyomdász a Delejtű kiadója.

Murányi Ignác, temesmegye volt alispánja, ki már 4 és fél évet töltött mint állami fogoly az aradi várban.

Stockinger Mór, temesvári ügyvéd.

Tury Soma, szintén temesvári ügyvéd, költői lelkű kedves ember.

Kirch Pál, ki Egyházy nevet vett föl; jeles mérnök.

Korányi Győző, Nagy-Zomborból.

Én azt a megjegyzést tettem, hogy a Delejtű előfizetőivel lapilag tudatni kelle vala a szerkesztőségnek Jósefstadtba költözését s fölkérni őket, hogy előfizetési pénzeiket, noha a lap közbejött akadályok miatt meg nem jelenhetik, előlegesen a jósefstadi cvinger 4-ik számú szakasza felső jobboldali börtönébe küldjék.

Ebédre a nagyságos és nem nagyságos csehek országos védszentjének tisztöletére 4 ételt rendeltünk; én, hogy jó napot csináljak magamnak, foglyot parancsoltam, de a nevemet viselő madár olyan régen lőtt állapotban volt, hogy csak a legveszettebb ingyenc tudta volna megenni.

Öt üveg potyabort is hoztak az asztalra, melyet

csak azért említek meg; mert egyik furcsán tájékozott bajtársunk vesztette el nevezetes fogadásban. Ő ugyanis arra fogadott, hogy Kuza, oláh uralkodó herceg a török zultán segítségére indul.

Újon érkezett bajtársaink rendületlen lélekkel viselték a rájuk mért sorscsapást; sőt olyan jó kedvök volt, hogy egyik másik a legjobb élceket csinálta.

Így P e s t y azt állítja, hogy azért kelle Jóséfvárosba jönie, mert a Delejtűt szerkesztette, miután a delejtű mindig éjszakra mutat.

Délután vistheztünk s most már ismét türhetőbb lön sorsom; mert legalább ezzel is megölék néhányat unalmasan hosszú óráim közöl.

Estefelé követségben voltunk a gyúródeszknán parancsnokló, sodrófajogarú zsidómáminál, ki elég ízletes gyümölcsoszonával vendégelt meg minket.

A társalgás németül folyt s midőn kérdezé, mit akarunk másnap reggelizni, tejet, kávé t vagy csokoládót, K o r á n y i barátunk azt felelte: — L i b e r t é .

E szó németül mondva: „inkább teát“ franciául s z a b a d s á g o t jelent.

Este az újon érkezett bajtársak ajtójához menve, a szózat szép imadalával üdvözöltük őket. Majd általános lett a dal és jó kedv s szebbnél szebb hazai dalokat énekeltünk.

Sterzinger hajdú úr, kit testvére tiszteletére magunk közt pénzügyi tanácsosnak neveztünk, igen szép kérelemmel járult hozzám tegnap a konyhauralkodónő első minisztere, — Pauline úrhölgy nevében

küldenék neki könyvet olvasásra; én küldtem, de Sterzinger Edler von Sterzing magához adnéktált a regényt s csak miután elolvasta, volt szives tovább adni. Ez aztán gyerde egyszerűség.

Kellemetlen volt ránk nézve, hogy az új vendégekkel nem lehetett egy szobában ebédelnünk és vacsorálnunk; még kellemetlenebb, hogy esti 8-kor akár volt kedvünk, akár nem, szobánkba kelle vonulnunk s akkor a nagyon tisztelt hajdú urak, hogy kényelmesebben mulathassanak, ránk zárták a börtönajtókat s lakatot is tettek rá, nehogy valamiképen kiszabaduljunk.

Az érkezetteknel annyi volt a pénz, mint Szegeden a becsületes ember. Többet hoztak magukkal 6000 frtnál; bámulta is a sok ezrest, százast az igazgató, midőn elvette tőlök.

A temetőbe is szebb koporsóban viszik a gazdag halottat, mint a szegényt s sírköve is szebb van annak emezénél.

29-én a háziurak nevenapja jutott eszembe. Szent Mihály e napon sok embert vitet egyik házból a másikba elevenen; a halottakat csak lován szállíttatja azon helyre, hómét nem hozzák még Jósefstadtba sem az embert.

A gazdag ember, ha háza nincsen is, sz. Mihály napját is könnyebben viseli, mint az, kinek mindennapi keresményével kell élelmét szereznie.

Mit mondhatók én e sz. Mihálynaphoz, ki a jogot és törvényt nem ismerő rendszer által kenyerem keresetének lehetőségétől is megfosztatám.

Nem hittem volna soha, hogy, noha a szó legszorosabb és egyszersmint leggonoszabb értelmében ingyenszállásban laktam; mégis arról kelljen aggódnom, ki fogja megfizetni helyettem a házbért s nem lesz-e szállásom tulajdonosa fölruházva a háziurak azon közös szeretetreméltóságával, hogy családomnak megmutassa, hol készítette az ács az ajtót. A derék Geisler bácsit kifizette ugyan családom, mindazáltal tökéletesen hiszem, hogy várt volna hazatértemig a fizettségre.

E nap reggelén nagyon jellemző esemény adta elő magát. Egy jósefstadi érdemes cipésmester fia Magyarorszában vándorolván, hosszabb ideig Pesten tartózkodott. Ott megkedvelte a magyar ruhát és csináltatott magának a zsinóros kalpagtól kezdve a válra vetett budán keresztül a jókora tarajú sarkantyúig.

Ez a fiatal ember, talán egy kis pénzecskét szerezvén magának, sz. Vencel napját szülőinél töltendő, Jósefstadtba jött.

Egészen magyarba öltözve tehát, a mint a várkapun ki akart menni, hogy a helyeket, hol talán gyermekkorában labdázott vagy apró keszegekre pícézett, újra megláthassa, az örök letartóztatták s nagy rémületére a várparancsnoksághoz vezették.

Azt hitték a jámborok, hogy közölünk akart megszökni valamelyik; de most az egyszer a szó teljes értelmében c s i z m a d i á t f o g t a k .

A temesvári honfiak nagyon veszedelmes eszméket tápláltak szabadságunk visszanyerése iránt. Szobá-

jókat nem csak meszeltették, hanem fénymázoltatták, sőt egyiket teljesen bútoroztatták is.

Olyanná lőn a börtönszoba, mint a legvirítóbb színekkel festett szép madárkalitka, mely nagyon csinos és tetszik a szemnek, de csak mégis kalitkája, rabháza a szegény kis madárkának.

Az igazgató hozzánk jött s mint mondá, különös szeretetből s saját hatalmából órámat, egyik jegygyűrűmet és pénzemből 20 forintot átadott apró költségekre.

Megengedte, hogy a nem politikai magyar lapokat járathassuk s én és Pesty azonnal írtunk a Vasárnapi Újság, Hölgyfutár, Napkelet, Bolond Miska, Nővilág, Üstökös, Képes Újság és Budapesti Szemle szerkesztőinek, hogy lapjaikat, hosszú siralmas óráink fölvidítására elküldjék.

Elhívtam egy törzsorvost, hogy vizsgálja meg szívemet, melynek, mint már íram, nagy baja van.

A törzsorvos derék ember, miután bajomról meggyőződött, megígérte, hogy szólni fog az igazgatóval s megmondandja neki, hogy a szabad levegőben mozgásra okvetlenül szükségem van. Akadt aztán sok mindenféle beteg a tisztelt záronc közönségben, még Mán dics Márkó is előállt s olyanféle mozdulattal kezdett gyürekezni, mint T o l d y J á n o s vitéz uram, mikor valakit a földhöz akarna teremteni.

A törzsorvos látogatásának eredménye az lőn, hogy az igazgató megígérte, miszerént ha az idő engedí,

mindnyájan mindennap vagy vele vagy csak a hajdúkkal kimehetünk.

Estefelé az egész zároncsereg számára magyar és török pipákat vásároltam, mely alkalommal azt vettem észre, hogy a jósefvárosi kereskedők nagyon is keresztényiden módon használják föl ittlétünket; mert ugyanazon tárgyak, melyeket ideérkezetemkor 50 kr.-ért adtak, most egy forintba kerültek.

Ilyen a világ, a szegényt az ág is huzza.

Ez az, mit rövid, csak titokban tett jegyzeteim után az írás nélkül töltött keserves 15 napról mondhatok.

Szegény nőm arra kért, eszközölném ki, hogy magyarul ír hasson, mert a német Írással megtébolyodik. Megmondtam az igazgatónak, de ez ugylátszik nem szívesen terjeszté a várparancsnok elé.

Anyám írta, hogy Gyula Öcsémtől levelet kapott Veronából, melyben jelenti neki, hogy Bécsben nem volt szabad édesatyját meglátogatnia, Velenében egy Szegedről érkezett sürgöny folytán vasra verték, négy napig ott maradt így s végre Veronába kísértetett. Ott szabad lábra állítva az ezredes elé vezették: ki igen barátságos volt s tudatta vele, hogy Magyarország kormányzójától levelet kapott, melyben neki fivéremet ajánlja s időről időre viseletéről jelentést kíván.

Anyám írt a kormányzónak, Károlyi Sándor gróf is hitte, hogy mind e lépések eredményre, azaz szabadságom visszanyerésére vezetnek.

A kormányzó Tarnayt szerkesztőül nem erősítette meg.

Utóbb Magyar János jogtudor terjesztetett föl.

Burger szívéen hordta a lap ügyét s megtett mindent, mit barátim tőle e tárgyban kívántak. Ez ügyben Bakay Nándor barátom igen lelkesen járt el.

Továbbra is tehát Nagy Sándor szerkesztő a lapot a kiadó felelősége alatt.

Írták, hogy Kmetti István a dongó, állítólag a Dugonics-bizottmány által fölhatalmazva, a Dugonics-szobor javára zene- és szavalati estélyeket rendeztetett. Szentesen azonban Szabó Imre barátom képében utóérte balsorsa, ki által számadásra vonatván, bebizonyult, hogy a jövedelmeket ellopta s így csalásának véget vetettek.

Azt mondanom sem kell, hogy a Dugonics-bizottmánynak eszeágában sem volt ügye vitelével ily valakit megbízni.

Kis fiam egészsége javulását is jelenték, írták, jól néz ki.

Sokszor gondolák e jó gyermekre s elzáratásom szomorú óráit tetemesen növelő, hogy körülöttem nem láthatom.

Szegény jó anyám nagyon kér, hogy ha nőm Berényben lesz, neki is írjak.

Furcsák ezek az asszonyok még öregségükben is; fölteszi rólam, hogy gyermekemről és ügyeimről megfeledkezhetem, mihelyt feleségem nem lesz oldala mellett.

Magyarország primása is írt levelet a kormányzónak ügyemben.

Ha mind e nagvbefolyású szorgalmazások célhoz nem vezetnek — gondolám — úgy végre is le kell mondanom a reményről, hogy édes szeretteimet egyhamar láthassam s velem le kell e szép reményről mondaniok rabtársaimnak is.

Egy délután hozzánk jött az igazgató és hosszabb sétára hívott mindnyájunkat.

A 72 éves öreg ember még oly jól állt lábán, hogy soknak, kivált azoknak, kik előrefelé híznak nehezen esett követése.

Kellemes érzés fogta el keblemet, midőn 21 nap után először láttam viszont a szép szabad természetet.

Az üde, kissé éles de egészséges jó levegő mintegy fölelevenítette testemet s tagjaim mintha izmosultak volna a három óráig tartó séta alatt.

A váron keresztül a bel- és külkapukat elhagyva s a sánchidakon átmenve, gyönyörű hársfasorok közt Új - P l e s z faluba vettük utunkat.

Mindenki arcán vidorság váltotta föl a komoly vonásokat; nekem kelle vala legvidámabbnak lennem, hisz én nélkülöztem legrégebben a szabad levegőt.

Nem valék képes fölvidulni; annak tudata, hogy csak azért élvezhetem a szabad léget, mert megengedték, elkomorított.

Új - P l e s z csinos cseh falu.

A nagyobbbrészt meszeletlen házakon láttuk, hogy egészben az alaptól a tetőig termésköből vannak építve.

Egyetlenegy sincsen mással, mint cserépszindelylyel vagy palakövel födelezve; szalmával csupán a legszegényebbek fődik ólaikat vagy pajtaikat.

A lakosok, mint az egész vidéken, törzscsehek; nagy bámulattal szaladtak az utcára, hogy az emberfaló magyarokat, kiknek bizonyosan már hallották hí-rét, színről színre láthassák.

Reméljük, kevésbé rútaknak és vérengzőknek tűntünk föl előttük, mint egyelőre hívék.

Hogy talán nem csalódtunk e reményünkben, némileg bizonyíták a menyecskék és leányok, kik kivétel nélkül barátságosan mosolyogtak felénk.

A falu mögött igen szép, mesterségesen vetett fenyierdőbe értünk, melynek közepén a legszebb íz-léssel épített vadászház s ennek átellenében korcsma áll.

A vadászlak előtti virágkertben gyönyörű szép lányka ült rózsalugosban s midőn néhányan kalapemelés-sel üdvözöltük, a lehető legkeesteljesebben viszo-nozta tiszteletünket.

A korcsma táncterére lépve, letelepedtünk.

Itt egy nagyon rongyos kintornás özönvíz előtti dallamokat kényszerített ki roncsolt sípládájából.

Az, hogy alig volt hangja szerszámának s hogy néha egy egész üteny tökéletesen némaságba veszett) legkevésbé sem zavarta meg a jelenvolt cseh fiatalsá-got, mely mindezek dacára rendületlenül járta a drei-schrittet meg a cipelipolkát, meg a többit.

Ez a kintornás arról nevezetes, hogy még a múlt évben postamester volt J ó s e f s t a d t b a n , hanem miért,

miért nem, kicsapattatván, előbbi foglalkozásához visszatért.

Vagy 16 korsó sör és legalább 24 pár kolbász begyomrozása (ad nótám bekeblezés) és a jelenlévő cseh szépségek szemügyrevétele után visszaindultunk a várba.

A vadász a kerítésen keresztül beszélgetett velünk és nem tudom elmebéli korlátoltság vagy roszakaratu gúny beszélt-e belőle, nagy udvariasággal meghívott vadászatra mindnyájunkat.

Amint az erdőbe értünk ismét, egyhangon Kölcseynek dicsdálát kezdünk hangoztatni s a hideg ég-alj fenyőszálainak tetejére forróbban sütött a távozó nap végsugára, midőn a cseh erdőben a rabmagyarok újra hangoztaták:

Isten áldd meg a magyart!

Őszó 1-én azon gondolkodám, hogy úgyszólván a múlt hó eleje volt, midőn elfogatám s már másik hónapban vagyunk.

A börtönben lassan tűnnek az órák, s a napok, hetek mégis csak tova röpülnek, mint mindenütt a világon.

Meddig keilend e sorsot még enyeimtől elszigetelten túrnöm? — kérdöm sokszor magamtól.

Félre a kislelkűséggel! Örömrre, szép, édes örömrre ébredtem e napon.

Fölkelésem után egy költeményt adtak kezembe, melyben Tury Soma magyar szelleme saját és társai

tegnapi s mindenkori érzelmeit oly szépen és hűen tolmácsold.

A költemény lelkünkől van szakasztva s a szerző engedelmével itt foglal helyet:

Isten áldd meg a magyart!

A józsefvárosi sáncok közől
 Minő hangok törnek elé,
 Az idegen léghört kerülve
 Egyenesen az ég felé?
 Rabmagyarok a Tisza melől
 Éneklék sebhedt sziveikből:
 Még a világ napja tart
 Isten áldd meg a magyart!

Gyorsan röptül el a futó év
 Szabad ember feje felett,
 Még a fogoly bizonytalanul
 Számlálgatja a perceket;
 Kétség s reménynek gyilkos láza
 Lelkét s testét összerázza;
 De enyhülve fölsohajt:
 Isten áldd meg a magyart!

Föltűnnek lelke tükörében
 A családkor angyalképei;
 Kiktől az éj elszakasztotta,
 Ifjú nője s szép gyermekei.
 E kép láttára meg-megdobban
 Szíve vére s mindig jobban-jobban
 Megújítja e sóhajt
 Isten áldd meg a magyart!

Nagy szenvedése nem sújtja le
 Szilárdan áll mint a kőszál,
 Rendületlen marad honához
 Várjon rá élet vagy halál.
 Hölgye karján békén kimúlva
 Vagy a sáncokban elrothadva,
 Végsőt e szóval sóhajt:
 Isten áldd meg a magyart!

Hajdúink káplárját, ha épen le nem kalácsolta, bizonyosan lekenyerezte a zsidónő; mert kivitte az igazgatónál, hogy ezentúl csak a konyhából szabad hozatnunk minden enni és innivalót, sőt mi több, mindent, mire szükségünk van, a zsidónő útján kell megszereznünk.

Pipaszárat, csizmatalpalást, poloskairtószer és órakulcsokat is a konyhából kelle hozatnunk.

Délután Járó mire városa felé sétáltunk. A várnak ez oldalán sokkal szebb a kilátás. Járó-mirrsban egy ódon tornyot láttunk, mely a hozzá ragasztott régi egyházzal együtt igen érdekes.

Az öreg igazgató megígérte, hogy egyszer, ha kedvez az idő, megnézzük.

Utunk a Mettau kis hegyipatakon és az Elbán keresztül vitt.

Szépek és regényesek a folyóvizek partjai, mindenütt árnyas fákkal szegélyezvék. Különösen a Mettaunak sziklák közt folydogál kristálytisza forrászive s néha pisztrángot is hoz e vidék lakói számára.

Ilyenekre horgászott egy katonatiszt a túlsó parton de még akkor, midőn odaértünk, nem volt szerencséje.

Murányinak különösen megtetszettek a szép tehének s föltette magában, hogy hazatérével mindenestre egy párt anektál s viszi haza Murányba, cseh tehennel Örökítendő jóságán Jósefstadt emlékéért.

A Mettau regényes partján csinos fürdőház áll, hol télen nyáron meleg fürdővizet is kaphat az ember.

Kérésünkre az igazgató megígérte, hogy néhányan majd kimehetünk és megfürödhethetünk.

A várba visszaérve, Murányi egy tehénfogatot pillantott meg, mely előtt nem jármon, hanem ott s általánosán Németországban, de a magyarországi sváboknál is kumetnak nevezett nyaklón húzzák a szekeret.

Ezek a jó állatok háromszorosan megfizetik tartásukat gazdájoknak. Először tejet adnak, másodszor borjakat növelnek, harmadszor gazdasági munkákat végeznek.

Murányi minden oldalról megtekintette a jámbor állatokat; szerszámjok különösen annyira megtetszett neki, hogy föltette magában, miszerént mindenestre visz magával teheneket az alföldre s hozzá szerszámot is.

Mégis van egy kis haszon belőle, ha az embert Jósefstadtba hozzák.

Egyoldalúan gazdasági tapasztalatok, másrésről állatnemesítés.

X.

Sürgöny nőmhez. K e n d e l é n y i e k. Erdély képviselője Józsefstadtban. László Imre. Décsy László okos ember volt. Mándics műtétei. Elmegy presentbe, hogy kapjon valamit visitbe. Kitalja a fotelt az alkóvra. Alliansz — orleansz. Skorbut — skorpió. 20 kr. napi jövedelem. 7½ kr. kenyérpénz. Sok kiadás, semmi jövedelem. A fényűzés ragadós nyavalya. Két alföldön megjelenő lap szerkesztője börtönben. Magyar- és Erdélyország a Jajvodinába kebeleztetik. Panlovich temetése. Mindenféle furcsábbnál furcsább gyárak. Birka- és ember- koppasztási gép. Levél Barsy Józsefhez. Török János nagy jó uram. A zsidómama magánmulatsága. A jósefstadi rabok főkonyhamestere. Varázsfekvésű népkert. A nagy trafik szép leánya. Zsarnok keztyűs. Egy kis lopott politika. Nyúllajbli paprikás. Megbetegedtem. Emlékezés Voltairre. Kedélyhangulat. Szeghegy. Verbász. Guyon. Elhagyatottságom. Irtózás a kórháztól. Betegeket fojtogató olasz betegápoló. Átkozódás.

Reggel első dolgom volt, hogy levelet írtam kis feleségemnek, melyben már előbb őszhó 2-án küldött távirati sürgönyöm alapján megírtam neki az okokat, melyek miatt Szegeden maradását kívánom.

Ezek családiak s eszerént nem idevalók.

A többi közt fölszólítottam, hogy B e n e d e k n e k írjon s szólítsa föl, ha már hazámon kívül kellekik

laknom, legalább engedtesék meg, hogy bármely koronaország bármely városában szabad lábon legyek családom körében s a betegségem igényelte ápolásban részesüljek.

Valóban kíváncsi valék az eredményre; amennyiben kitelhetőleg kíméletesen bántak velünk, némi reményem vala a sikerre.

Irodalmi műveimmel — gondolám — majd csak kiteremtem a mindennapi kenyeret bárhol is.

Hozzáfogtam regényemhez, melynek vázlatát az alatt, még az írásszabadságot megvonták tőlem, nagy kinnal rajzónnal összeállítottam.

A regény háromkötetes lett volna; a jelen társadalmi viszonyokat ostorozza ál lám szerkezeti és erkölcsi szempontból.

Eddigi címe *Kemlelénnyiek*, meglehet, hogy még megváltoztatom.

Azt ne kérdezze tőlem senki, mért nem írtam inkább történeti regényt vagy más tudományos és maradandóbb becsű munkát.

A felelet nagyon egyszerű, ha mégis valaki kérdeni találná.

Jósefstadtban nincsenek meg azon tudományos források, melyekből a valóban becses dolgozókat méríteni lehetne; fejökben pedig fájdalom a tudós társaság tagjai sem hordanak kész könyvtárt magukkal.

E nap reggele óta Erdély testvérházánk is képviselve volt az előzményes kapcsoncok jósefstadi börtönében.

László Imre szakácsi birtokos és volt erdélyi képviselő érkezett hozzánk.

Mint mondja, nem nagyon csínnyán bántak vele; ájult nője karjaiból kiragadva, egy erdőbe vitték Tasnád környékén, hol egy másik ideszállítandó hazafira vártak; de Décsey László megérezvén a pecsenye szagát, tovább állott. Eszerént László egyedül jött Jósefstadtba.

Az újon érkezett tisztes öreg úr, szürke hajjal s ősz hosszú szakállal.

Azonnal megválasztottuk elnökül az ebédnél és estelinél, s szívünkben kívántuk neki, hogy minél előbb kicsaphassuk új hivatalából.

Derék jó fiú a mi Mándics barátunk; ma reggel ismét hármunknak tyúkszemét orvosolta meg bizonyos hatalmasságok modorában. Sem golyóra sem puskaporra, sem akasztófára nem kegyelmezte meg ugyan a nyugtalankodókat, hanem amúgy régi modorban a pallost képviselő beretvéval ment nekik, s gyökeres orvoslást vitt véghez rajtuk.

Kissé szórakozott néha Márkó bátyám; különösen a nem magyar szavakkal nem egyszer úgy jár, mint a borbély, ki el szokott járni p r e s e n t b e, hogy kapjon valmit visitbe, és az egyszeri kisasszony, ki a vendéglőben lakván, azt állítá, hogy az alkóvra a fótélt kitolta,

Ma reggel azt mondta valaki, hogy úgylátszik Ausztria csakugyan allianszra lép az oroszszal, mire Mándics sietett megjegyezni, hogy bizony nagyon

természetes az orosz és Ausztria közti orl e á n s z, miután már régidő óta jó barátok egymással.

Egyik hajdú figyelmeztette a Márkóval egy szobában lévő urakat, hogy nagyon sok vizet ne locsoljanak a padlóra; mert az föl nem száradhatván, majd skorbutot kapnak. Jó barátunk azonnal közölte a hírt azokkal, kik mondásánál jelen nem voltak; de oly módosítással, hogy nem jó a nedvesség a börtönben, mert megteremnek tőle a skorpiók, pedig ezek nagyon veszedelmes állatok, miről Olaszországban maga is meggyőződött.

Megígértem neki, hogy ezt a naplóba írom s íme elég gonosz valék, meg is cselekedtem.

Délben olyan nyúlhússal tisztelte meg a kapcsonc-közönséget J e b u z e u s ivadéka, hogy vissza kelle küldenünk s délután én követséget képviseltem nála az ilyen gyomortöltemény ellen erőlyesen tiltakozandót.

Fogott rajta a jó szó s lehetőleg minden szépet és jót — ígért.

A múlt hónap végével lejárván számadásunk, tudatta velünk az igazgatóság, hogy élelmünkre naponkint 20 egész újkrajcárt ezenkívül kenyérre 7½ krt utalványozott az álladalom.

A megvizsgált számadások összegeiből azon szomorú tapasztalásra jutottunk, hogy a legsanyarúbb módon élve, legalább 35—40 írtra van havonkint szükségünk s elhatároztuk, hogy ez ügyben fölterjesztést irandunk a belügyminisztertséghez.

A fényűzés olyan dolog, mely a kullancsnál is erősebben ragad az emberhez.

Alig hogy temesvári baj társaink kisúroltatták, ki-mesztették szobájokat és megmázoltatták padlójokat, mi is rávetettük fejünket ezen az egyszerűség elleni m erényre s már hozzáfogtak a munkához.

Azután még szóljon valaki az asszonyok ellen, ha vetélkednek egymás majmolásában.

Őszutó 5-én reggel nagyon sokan kaptak levelet.

Pesty Frigyes neje meglátogatta Saint Quentin kormányzót; ez kijelentette neki, hogy féijeért mit sem tehet, hanem azért a Delejtű továbbra is megjelenhetik.

Eszerént a két alföldi lap, szerkesztőik odakerílése dacára ezentúl is megállták helyöket és írtak mindenről, mi édes népünket közvetlenül vagy közvetve érdekelhető.

Czordának ipja irt, hogy Pesty, Stockinger s a többi hazafiak egy szép reggelen elvesztek Temesvárról anélkül, hogy valaki tudná, hová jutottak.

C z o r d a megírta válaszában, hogy biz azok nem vesztek el, hanem a jósefstadi várban telepedtek le, a becsületes megtaláló tehát jutalomra nem igen számíthat. Azt is megírta elmés Bódog barátom ipjának, hogy a jósefstadi érdemdús gyülekezetben roppant túlsúlylyal bír a temesi Bánság és szerb Vajdaság, anynyira, hogy Magyarország és Erdély egyegy ember által lévén képviselve a két országnak a vajdaságba leendő bekeblezése kétséget sem szenved.

Én Magyarhoni, László Imre Erdélyt képviselvén, amennyiben én a 3-ik sz. börtönben fönt, ő ugyan abban lent csupa vajdaságiak (a mi nyelvünkön bácsmegyeiek) közt lakván, csakugyan nehéz lesz illető hazáink jogait és intézményeit a vajdaságiak megrohanásaitól megvédenünk.

S t o c k i n g e r neje így címezte levelét: S t o c k i n g e r Mór Úrnak Jósefstadtban im Zwinger. Bizony kár volt így nem írnia: Hotel Zwinger Nro 4.

Ami a temesváriak nagy meglepetését illeti, azon legkevésbé sem csudálkozom.

Murányi jószágáról bement Temesvárra bizonyos Paulovich nevű birtokos és ismert jó hazafi temetésére.

Ez a Paul ovi eh a községi törvény tárgyalásai alkalmával a Vajdaságnak és Bánságnak az anyaházához visszacsatlását velős és sokatmondó szavakkal nem csak indítványozta, hanem érvekkel is indokolta.

Murányit azonnal temetés után elfogták s annyi időt sem engedtek neki, hogy beteg nejét alig fél-órára fekvő jószágán meglátogassa s tőle búcsút vegyen.

Kisebb nagyobb mértékben a temesvári honfiak mindegyikével hasonlóan bántak.

A törzsorvos ismét nálunk volt egészségünk után tudakozandó s Isten áldja meg érte, nagyon ajánlotta a szabad légben járkálást.

Nem győzte dicsérni a posztógyárákat, különösen a Reichenberg ben lévőket.

Gyárákról lévén szó, a gépek roppant haladását emlegettük.

A törzsvorossal az a főhadnagy is bejött, ki legelőször fölfigyelt rám.

Ez a jó tiszt azt állította, hogy Lengyelországban olyan szeszgyár van, melybe a háztetőn dobják a nyers kolompárt s a földszinten már a pálinkától részeg polyákok tántorognak az utcára.

A törzsvorvos olyan gépet említett, melybe fölül a száron lévő kévét rakják s alul a készen sült fehér cipó esik ki.

Kirch mérnök olyan gyárról beszélt, hol elül a piszkos juhokat behajtják s hátul egyfelől kész posztó nadrágok, másfelől jó sült ürücombok potyognak a tálakba.

Így vagyunk, gondoltam én magamban, itt nekem is kell mondanom valamit, különben szégyenlenem kellene, hogy valaha szerkesztő valék.

— Én pedig uraim — szólék — olyan gépszerkezetet ismerek, melynek egyik ajtaján szép bő gyapjúval és kövéren mennek a juhok, még a másikon bunda, bőr és zsír nélkül csontvázakhoz hasonlóan hagyják el az épületet.

Tessék kitalálni, mire gondolhaték.

A törzsvorvos azt mondá, hogy hallott valamit, s ez a valami nem egyéb, mint hogy valószínűleg a várban fogunk lakhatni szabad lábon.

Ha ennyien maradunk, mint most, meglehet, noha ez esetben sokkal észszerűbb volna hazabocsáttatásunk;

de ha a várt 300 vagy mint újabban mondák 700 megérkezik, kicsiny lesz Jósefstadt ennyi embernek, ha mindegyik kényelméhez képest családjával akarna benne megtelepedni.

Írtam Barsy József barátomnak, hogy regényeimnek gazdát keressen a pesti kiadók között.

Föltételeim nagyon szerények, kötetét adom 150—200 ftért egyszermindentkorra vagy felehaszonért; de úgy, hogy a kiadó minden kötetre 50 ftot előlegezzon.

Előfizetést nyitni nem engedek; mert ebből helyzetemet fölhasználva, nagyon csinos üzletet csinálhatna valamelyik kereskedő.

Török János nagy jó uramat is per Euer Wohlgeboren! fölszólítottam, ne cigánykodjék, hanem fizesse meg már azt a 80 ftot, melyet A törökök a Jászságban című, a Hazánkban közlött, sok fáradsággal írt történeti vázlatomért ígért.

Megjegyzem, hogy Török úr, Wohlgeboren! ezt a 80 ftot Heckenasttól fölvette anélkül, hogy nekem megküldeni vagy csak e tárgyban írt kétrendbeli fölszólításomra csak egy szót is felelni szükségesnek tartotta volna. Török János nagy jó uram Jósefstadtból írt soraimra sem tartotta szükségesnek a válaszadást.

A mózesvallású nagysám azt a hasznos mulatságot tette időtöltése tárgyául, hogy sok olyat írt be könyveinkbe (minden kapcsoncnak van ételkönyve, melybe mindent, mi után gyomra sóhajt, be kell írnia) mit valóban nem hozattunk.

Hogy ez többé ne történhessék, engem választott meg az igen tisztelt kapcsongyülekezet 12 apostolnyi mennyisége, hogy e könyvekbe a kívánt gyomortölményeket mindenkor sajátkezűleg beigtassam s csak azt fogandjuk megfizetendeni, mit saját írásomnak valandandani el nem mulasztatandok.

Hogy valamikor soroksári megyefőnök legyek, előbb hittem volna, mint hogy a jósefstadi rabok főkonyhamesteri hivatalába igtattassam.

Délutáni sétánk alkalmával a helybeli gyönyörű népkertbe vezetett a káplár úr.

Itt csakugyan varázshatást gyakorolt a gyönyörű kilátás.

Lábunk alatt legalább 50 lábnyi meredek mélységben a Mettannak itt még sokkal regényesebb színezetű medre; a folyócskán túl előttünk a legkövőbb, véghetetlenül jól tartott deszkaegyenességű sötétzöld kaszáló, melyen több száz jól tartott tehén legelész, a kaszálón túl szántóföldek s ezeken túl hegységek, a messze távolban pedig az óriás hegységnek alig kivehető körvonalai. Balra a jósefstadi sírkert, mely sok honaért epedő rab tetemét zárta hideg földébe s melyben tudunkkal öt hazánkfiának nagy szívét is sivár göröngy földi; jobbra a vasúti indóház kormos kéményeivel, távírdája sodronyaival s, füstölő mozdonyaival.

Mily ellentétes érzelmek fogták el kebleinket; amott a sírkert a halált, ez örökös rabságot, emitt a

vasút a szabadulást, az életet, hazánkat hozta emlékünkhöz.

Egy sem volt közöttünk, kinek sebesebben ne dobogott volna szíve, midőn e szép s mégis fájdalmas érzelmeket keltő helyet elhagyva, a népkert beljén keresztül a várba utunkat folytattuk.

Maga a népkert igen csinosnak mondható. Lombos fái kedvesen árnyékolhatják be meleg nyárban a tekervényes utakat, a pihenő helyek, fagyaldák megszámlálhatlan sokaságát; de most, midőn az őszi szél emberi kegyetlenséggel öli el egymásután a növényzetet, minden szépsége mellett is szomorú látványt nyújt a szemnek s a múlandóság fája tudatát költé föl elménkben.

A várba visszaérve, kapcsolótársaim a cvingerbe mentek haza, még én egy hajdúsággal dohányt, papírt és keztyűt mentem vásárolni.

A dohányboltban ma először gyönyörű leánykát láttam. Azt mondták, ez legszebb leány a vidéken.

Az igaz, hogy szép; de azért nem szolgálnék ám 7 esztendeig érte, mint J á k o b R e b e k á é r t t e t t e.

A kesztyűsnek hihetőleg azt mondták, hogy ezek a sarkantyús csizmában járó magyar emberek egytől egyig milliomosok; egy pár fekete, nagyon kétes jellemű keztyűt 1 frt 30 kr-ra tartott, holott Jósefstadtban soha senki sem ad 70 kr-nál többet e fényüzési cikkért. Azzal büntettem meg, hogy nyakán hagytam rózsa kesztyűjét. Asztalán feküdt a Wiener Volksfreund című újság, melyből sebtében kiolvastam,

hogy Napoleon kijelentette, miszerint a varsói találkozásnál ő is jelen lesz, akár tetszik az illető hatalmas uraknak, akár nem. Jelen is volt, habár nem személyesen; mind a lakások kiosztásával, mind a fűtülő népség közt, mind a jóillatú színházban hatalmas jelenléte nyilvánult.

Nem tehetek róla, nekem ennek az embernek még arcátlansága is tetszik.

Minden délután Hazay, Kirch, Stockinger és én vistheztünk. Még eddig mindig nyertem, nem sokat ugyan, de annyit, hogy szivaromhoz a gyufát megvehettem.

A temesvári honfitársak csakugyan nem vették tréfára a dolgot; szobájokat, melyben mint már említém. gyönyörűn ragyog a fénymázolt padolat, teljesen bebutorozta Kirch, megvásárolván egy elhurcolkodó ezredestől egy elég csinos pamlagot, 6 széket s egy támlányt. Tettek a szobába mosdóasztalt, egy szekrényt, két állványt és 2 fogast.

Ezek a temesvári urak egyáltalában a fölsőtáblát képezék a cvingerben; még a konyhabeli zsidóasszony is, midőn nekik a nyúl derekát pecsenyének adta, nekünk a nyullai bli paprikást főzetett.

Őszó 4-én bekövetkezett, mitől nem épen gyöngé idegeim dacára rettegtem; elhagyottságom, nyomorú helyzetem tudatában rettegnem kelle.

Megbetegedtem.

Este lázam volt.

A láz huruttal, náthával, főfájással, gyomorémelygésekkel volt kapcsolatban.

Aki az emberi kínok legérezhetőbb, legsújtóbb mivoltával még meg nem ismerkedett, zárassa magát börtönbe és betegdjék meg.

Voltaire azt mondá kevés idővel halála előtt, hogy ereiben vér helyett vitriol kering s belei mérges kígyók.

A láz, mely minden idegemet elfogta; a roppant forróság, mely véretem, mint ha egész testemből fejembe kergette volna; a körülöttem alvó honfiak nehéz lélekezete, sajátságos állapotba hozták lelkemet, hogy megvallom gyarlóságomat, a halált láttam szemeim előtt s legalább szívem mélyében végrendeletet csináltam.

Nem egyszer néztem szemébe a halálnak s azok, kik körülöttem voltak, azt állították, hogy szemem sem hunyorodott meg tekintete alatt.

Jól emlékezem egyszer, — Szeghegy és Verbász között volt — tizenegy embert lötek el melőlem egy délelőtt s én mosolyogva tekintetem a kartácsok zápora elé, melyek sem embert sem lovat nem kímélve, szüntelen repültek csapatunk közepébe.

Derék tábornokom Guyon, midőn látta állásom veszélyes voltát, mellettem ellovagolva szokott kedves modorával modá: „Ik gratulire, dasz sie nök leben!“

Én jóiziit mosolyogtam.

Fiatalabb koromban nem egyszer megtörtént, hogy

nem tudtam válogatni a szót s megsértettem oly férfiakat, kik nem tűrhatték s a fonálló balfogalmak nyomán vérrel akarták lemosni gyalázatukat.

Az is megtörtént; hogy én valék a sértett s én hívtam tusára megbántómat.

Voltam halálos beteg is már nem egyszer s bár mindig szerencsétlenségnek tartám az ágy puha párnáin fuldokolva percenként veszteni az életerőt, mellettem volt gondos anyám, forrón szerető hű nőm, szerelmem édes gyermeke s e környezetben a múlandóság eszméjében megnyugodtam.

A kartácsok tüzeben a dicsőség, a személyes viadalokban a bátorság fölényének tudata, a családom környezte betegágyban édes enyéim gyöngédsége pállástolák a halál iszonyatos meztelenségét.

A négy, nem érzéketlen, de nem is betegápoló férfin lakta börtönömben, hajdukörnyezettel, minden kényelemtől megfosztva, másfélszáz mértföldre családomtól — borzalmasnak — iszonyatteljesnek tetszett a halál.

Láttam, mint áll hústalan csontváza könyörtelen kaszájával ágyam lábához; mint néz üres szemgödreivel az asztalon lévő fővényórára, melyben már fogyatékán látszott az időmutató homok.

Az elmém tisztaságát elborító láz így állította elém a halált s e perc volt az, melyben végrendeletemről gondolkodtam.

Társaimat megkértem, túrjenek meg a szobában, melyben valánk; ki ne utasítsanak; nehogy kórházba kerüljek.

A kórházak gyógyítás végett alapítottak, az igaz, de nem egyszer kapja meg az apró baj miatt bekerült beteg a búzhödt, úgyszólván megrothadt légben szomszédja halálos nyavalyáját s gyógyulás helyett áldozata lesz a kórháznak.

Aztán azok a kórházi betegápolók! — Száz közül egyben van emberi érzélem; a nyomor, a mindennap látott szenvedések elfásítják keblöket s nem egyszer van rá eset, hogy a még haldoklót — kit talán meg lehetett volna menteni az életnek — beterítik a halottnak szánt pokróccal.

Tudok esetet, hogy valahol egy olasz betegápoló minden hazája ügye ellen harcolt, nem mikor már haldoklót, hanem mikor még biztosan megmenthető vala, a halotti pokróccal beterítő s fejére ült, hogy megfúljon.

Ezek tudatában senki sem csudálkozhatik, hogy a kórháztól irtóztam.

Anélkül is nehezen hosszúra nyúló életem egy évét adtam volna egy félóráért, melyben jó nőm gyöngéd kezei megigazították volna parázként égő fejem alatt megmelegedett párnáimat.

E keserves, kinteljes órákban megátkoztam — igen a legiszonyosabb átokkal megátkoztam azokat, kik nem ismernek törvényt s ha maguk hozzák is, ellene cselekesznek; kikben nincsen emberi érzélem; mert büntény nélkül megfosztják embertársukat az ember javainak legremekebbjétől, a személyes szabadságtól; kik előtt nem szent maga a szentség, mely kö-

telességévé teszi a nőnek, hogy férje betegágya mellett viraszson; mely kötelezi az apát, hogy gyermeke nevelését vezesse.

Megátkoztam a törvénytelenéget és átkom retentő vala.

Ekkor készítettem végrendeletet, de mint mondám, csak szívemben.

Írásba foglalásával s rabtársaim általi hitelesítésével betegségem továbbfejlődésére vártam.

XI.

Végrendeletem. Emlékezés Rizára. Farkasra és Ibolykára. Éltem töviskoszorujának drágagyöngyei. Jelenet a budai temetőben. Két részrőlí áldozat. A legimádóbb kegyelet hálaadója. Végrendelet és halottak együtt járnak. Nőmnek fiamat, fiamnak nőmet hagytam örökségül. Forróság és szomj. Úrteremmé változtatott börtön. Van minden a puha lábszönyegtől a fogpiszkálóg. Jó törzsorvos. Szeretem, de nem bízom benne. Érthetlen levél. Pílnai víz be nem véve. Presse, mint orvosi vevény. Mit meséltek rólunk a bécsi újságok. Paprikás csirke zsemlemorzzával takargatva. Beállott a hideg idő. Bútorozunk. Jósefstadt Piros Pistája 1860-ban. Fábíus Kunktátor. Egy bútordarab egy hatos. Roszul számolunk és pedig mint rendszeren szokás. a vesztes kárára. Kapcsda. Börtönbeli mákvirágok.

A végrendeletet úgy, mint lázas izgatottságomban elgondolám, ideiglatom.

A hazaszeretet lévén első és legszentebb érzémenyem, melyet megtagadni a bitófa alatt sem tudnék, első kívánatom, hogy testem az édes anyabon drága kebelén pihenjen azon sírboltban, melyet a jászberényi temetőben magasztos szellemű Rizám számára készítették, ki mellett szerelmünk édes gyermeke, kit szépapja, a híres sakkgépészítő Kempelen után Farkasnak neveztem, nyugszik.

Szegény kis fiam szívesebben osztotta meg édes anyja hideg kövekkel kirakott szűk boltozatát, mint hogy atyjával, kire már oly édesen tudott mosolyogni, a világ keserves tömkelegében maradjon.

Ha Józsefstadtbba nem hoznak, ez év őszén akartam Ibolykát, a budai temetőben nyugvó kis leánykámát is e sírboltba hozatni, hogy mindnyájan együtt legyenek s ha majd egykoron meg kell lenni, a halálban is egyesüljek azokkal, kik éltem töviskoszorujában drága göngyökként tündököltek.

Eszembe jutott, mennyire szerette széplelkű nőm e kedves leánykát, mennyire kétségbeejtette halála s mily sokszoros vigaszra volt szüksége, még megnyugodott benne.

Emlékembe visszaidéztem ama jelenetet a budai temetőben, mely az anyai szeretet nagyságát oly szépen bizonyította.

A szegénység, kivált írónál nem szégyen; megvallhatom tehát pirulás nélkül, hogy azon időben, midőn leányom meghalt, 40 frt havijövedelemből állt egész vagyonom.

Ebből alig jut annyi, hogy a napiszükségeket fődözze az ember.

Kis lánykámérti fájdalomukat tetemesen növelte azon tudat, hogy a csak egyszerű fejfával jelölt sír el fog pusztulni nemsokára s egy év múlva helyét sem találандjuk meg kedvesünknek.

Rizát e tudat különösen leverte.

Sok utánjárás mellett sikerült egy kis irodalmi

munkát — közönséges fordítást — kapnom, melynek díjából (40 frt) csinos bár, de nagyon egyszerű emléket állíthaték gyermekem sírhalmára.

Meg akartam lepni a búsongó anyát, eltitkoltam előtte tervemet, a munkát házon kívül csináltam, s midőn a 40 frttal zsebemben hazatérve, nőmet megcsokolám, némi diadalérzet cikázott át vonásimon.

Még ugyanaz nap betértem egy szerény pesti sírkőáruhoz s az árhoz mért egyszerűen kiállítandó sírkereztet rendeltem meg.

— Mi legyen a fölírás? — kérde a sírkőraktár tulajdonosa.

— Csak ez a szó I b o l y k a .

— Furcsa — mondá — épen egy óra előtt rendeltek meg ugyanilyen sírkövet, csak hogy sokkal egyszerűbben.

— Ki rendelte? — kérdém csudálkozással.

A sírkőárus nőm látogatójegyét mutatta elő.

Annyira ismertem ez anyagszelíd, ritka jellemű nőt, hogy tudnom kellé azonnal, miszerént valami nagy áldozatot hozott az anyaszeretet a földben pihenő gyermekéért.

Megalkudtam, hogy a sírkő 50 frtért csinos legyen, sokkal — sokkal szebb mint a jó anya rendelte.

Azután kimentem a temetőbe, s az örrel kicsináltam, hogy a kis sírt ama szép, mindenféleszínű szikladarabokkal, melyekkel a fővárosban a halottak lakait díszítik, kirakja s a legillatosabb virágokból kis kertet rögtönözzön fölötte.

Mindez elkészült akkorra, mikor a sírkövet kivitettem.

Egy vasárnap reggelén, jóval előbb, mint a rak-táros nőmnek a sírkő elkészítését megígérte, azzal a tervvel álltam elő, hogy menjünk a budai hegyekbe járkálni s a mennyire még mindig bús kedélyünk engedi, töltsük vidáman a napot.

Riza megegyezett, de kért, mennénk a temető felé, hogy kis Ibolykája sírjánál néhány percig meg-állapodhassunk.

Ezt előre tudtam s számítottam rá.

Egész közönnyel mondám a nembánomot s útnak indultunk.

Nem vagyok képes elérzékenyülés nélkül leírni a jelenetet, mely a temetőben következett, s ha e papíron az, kinek olvasásra átadom, egy könnycsepp nyomára talál, úgy tekintse azt, mint a legtisztább szentesítés, a legimádóbb kegyelet hálaadóját oly ritka szellem iránt, minő leányom anyja, Kempelen Riza volt.

Amint a temető kapuján a jellemző fölirat alatt, mely föltámadásra inti a halandókat, elhaladtunk s a sok gyermeksír között édes szülöttünk öröklaka felé vettük utunkat, neme a diadaléretnek fogta el szívemet.

Oly szent volt ez érzemény s oly magasztos, minőt csak a rokonkebelnek szerzett tiszta öröm adhat lelkünknek, s ha volt sok bús napom között nem egy örömnappa életemnek, jó lélekkel mondhatom, ez volt egyike a legszebbeknek.

Amint a temetőt képező dombon kissé jobbra, a már jól ismert ösvényen a sírhoz közeledtünk, s nőm már messziről meglátta a szép sírkövet s a kis sziklakörítette virág-kertet, éreztem, hogy karomon nyugvó keze reszketni kezd.

Megállt s könytelt szemével oly édes, oly benső pillantást vetett rám, minőt nagyon kevés ember lát hosszú földi életében.

Én teljesen boldog voltam.

A köny, mely nőm szemében rezgeti, nem a fájdalom, nem a bán, hanem az öröm könye volt.

Magam is egy könyet törülve ki szememből, minden szó nélkül vezettem R i z á t a sírhoz.

Szürke márvány talapon öntöttvasból szép ibolyabokor állt, levelei zöldre, virágai kékre festve. A közepén lévő legszebb virág tört szárral a talap felé konyult.

A márványtalapon nagy aranybetűkkel csupán e szó állt: I b o l y k a .

A sír tetejét valóban virágtartóvá varázsolta a temetőőr.

A körzet mellett ibolyabokorból élő koszorú folyt köröskörül. A közepén a ciprust szebbnél szebb rózsák, rezedák, violák környezék.

A leányát anyai szeretettel ápoló s emlékével annyira elfoglalt anyai szív nem tudott szóhoz jutni, nem volt képes érzelminek kifejezést adni.

Letérdelt a sír elé; nem sírt többé, hanem valóssággal főnhangon beszélt már nem élő gyermekével

épen úgy, mint mikor még életében a kedveskedésül adott játékszert dicsérte előtte.

Midőn a beszélgetésnek, mely jó ideig tartott, vége lőn, odahajolt az aranybetűkhöz s leánya nevét megcsókolá, azután úgy mint volt, térdenállva felém fordult, a szóval kifejezhetlen hála édes merengő tekintetével nézett rám, s szó nélkül, némán megfogta kezemet és megcsókolta.

Ráborultam az angyalszívű nőre, szívemhez öleltem s mindketten sírtunk.

Nem volt keserv e könyvekben; az egymást megértő, véghetetlenül szerető szívek kölcsönös elismerésének érzékenyült könyei valának ezek.

Későbbem tudtam meg, hogy Riza minden éjjel éjfélutánig dolgozott egy beszélyen, s ennek ára volt ama 20 frt, melyet leánya sírkövére szánt.

Eltértem tárgyamtól.

Végrendeletmről akartam szólni, melyet lázam izgatott óráiban kigondolék s kedves halottamhoz vitt képzeletem.

Semmi különös, végrendelet és halottak együtt járnak.

Folytattam a végrendeletet.

Nőmnek vagyont nem hagyhatok, hisz a magyar nemzet napszámosságainak, az íróknak vagyonuk nincs, az ilyen embereket csak a franciák tudják meggazdagítani.

Vagyon helyett azon szent kötelességet hagytam feleségemre, hogy szerelmem édes gyermekét, kis Gyö-

zőmet azon szellemben növelje, melynek alapját én megvettem, hogy legyen művelt, tudományos, szorgalmas és munkakadvelő honpolgár és mindenelőtt lán-goló hazafi.

Fiamnak meghagyám, tanuljon túrni és szenvedni; mert napjainkban, az elv nélküli bitangokat kivéve, mindenki túr és szenved öntudata ébredésétől kopor-sója beszegzéseig; meghagyám, hogy az élet végső lehetéig az igazság, a becsületesség, a hazafiság zászlója alatt küzdeni legszentebb kötelességének tartsa; meghagyám neki, hogy mostohaanyját, ki atyját boldogítja, ki növelés által emberré teszi, ha nem szülője is, minden kor anyjaként becsülje s egész életén át az én emléket tisztelje benne.

Ily végrendeleti tépelődések közt az álom elfogta szemeimet s igen igen nyugtalan éj után, mely alatt a forróság okozta szomj és a rohamos köhögés nem egyszer óranegyedekig ébren tartott, némi könnyebbülésre viradtam.

A temesváriak, miután egész úri modorban bútorozták termöket (oly bútor mellett nem szabad többé börtönnek neveznem a eviuger 4-ik számú szobáit), most már hazuról is sok mindenfélét kaptak az ágy előtt kiterített lábpokróctól egész a fogpiszkálóig, melyből Hazay gondos kis felesége igen sokat küldött.

Őszhó 5-én reggelre valamivel könnyebben aludtam. Lázam múlt este is volt, de valamivel gyöngébb a múltkorinál.

Hozzáteszi, hogy barátaim ugyanezt tanácsolják.

Ez a levél merő talány volt előttem s fölvilágosítást kértem anyámtól az indokokról, melyek ama sorokat vele írták.

Kis fiam tanul s búsul utánam.

Ma a törzsorvos egy korsó pilnai vízzel akart megtisztelni; én megígértem, hogy megiszom, de készakarva elmulasztottam s bizony azt hiszem, jól tevém.

Egy haszna még is volt az orvos nálunk létének; megígérte, hogy délután elküldi a bécsi Presse azon számát, melyben rólunk szó van s mint mondá, ránk nézve igen örvendetes újdonság.

Várva vártuk az újságot; végre meghozták s a napiesemények rovatában csakugyan van szó rólunk; a többi közt azt mondja az újdondász, hogy nekünk véghetetlen jó, csaknem paradicsomi dolgunk vagyunk; szabadon lakhatunk a várban, ahol tetszik; mehetünk, jöhetünk, amikor és ahová tetszik; sőt a térparancsnok engedelmével Jósefstadtot is elhagyhatjuk; minden napra 1 frt 50 krt kapunk az államtól költségeink fődözésére.

Az olvasó már tudja, mennyi volt igaz ebből s eszerént szeretnénk tudni a Presse mit akart hírével, maga volt-e rosszul értesülve, vagy a világot akarta saját multságára vagy éppen meghagyásra bolonddá tenni.

Ma ebédre tegnapi rántott csirkét kaptunk paprikás minőségben tarhonyával. A morzsaboríték nagyon cifrán kacérkodott ki a paprikás tarhonya közöl.

Tisztelettel kijelentettük a szakácsmesterség ez új remeke ellen ünnepélyes óvásunkat s ismétlés esetében visszaküldéssel fenyegetőztünk.

Beállott már a hideg idő is.

A napot csak 9 óra után láttuk az ablakainkkal átellenben keletnek fekvő falon, a pocsolyák az utcákon s udvarokban reggelre már befagytak.

Hogy ha már itt kell maradnunk — gondolánk — legalább némi kényelmet, a tisztaság kényelmét értem csupán, élvezzünk, börtönünket kisúroltatjuk s miként a temesvári urak, kifénymázoltatjuk, sőt ki is meszel-tetjük.

Mindezt természetesen a magunk költségén; mert a magas állam az előleges kapcsoncok számára tisztaságról nem igen gondoskodik.

Egy lépéssel még tovább is megyünk.

Bútorozunk.

Meg ne akadj tollam; midőn e szép szót leirom, mely arra, mit általa kifejezni akarok, csakugyan nem alkalmas.

Bútorozásunk abból áll, hogy én Czorda barátommal egyetemben egy valamikor ronda tálak és sótartók eltartására s tésztagyúrára használt konyhaszekrényt két vörös forinton megvettünk, hogy fehér és szennyes ruhánkat ne kelljen mindig bőröndeinkben tartogatnunk.

Én a börtön asztalát mint legvénebb rab s Jósefstadtnak 1860-ban Piros Pistája, magam számára lefoglaltam s így a többinek nem lévén asztala, Czorda és Ászt egyegy asztalt vásároltak maguknak egyegy

forinton, és ezek az asztalok valóságos négy lábbal bírnak és hogy jól beszéljek édes hazám nyelvén, meg is vannak politúrozva.

Koczik bajtárs is akart egy ócska asztalra szert tenni, csak 50 újkrt kértek érte örökár fejében; de ez a Fábíusz Kunktátor addig halogatta, még minden asztalt megvettek a kapcsoncok; mikor azután szemére lobbantottuk lassúságát, utánozhatlan nembánomsággal mondá, hogy miután ő úgy sem olvas este, voltaképen asztalra nincsen is szüksége.

Minden embert egy köpőláda megvásárlására köteleztünk, hogy a fénymázolt padló e rendszabály által megkíméltessek a cifraságoktól, melyek nem legszebb tanúságot tesznek a szoba lakóinak tisztaságáról.

Jósefstadtban a fa is olcsó lehet, az asztalosok sem igen görnyedhetnek a munkától; itt egy köpőláda örökára egy hatos vagy 10 krajcár új pénzben.

Készítettem egy pócot is, mely zsinegre akasztva kevés könyveimet tartsa. Ez az egész bútordarab 35 újkra került.

Most két támlány, akarom mondani karszék megszerzésében fáradozik asztalosunk; midőn kérdeztem tőle, mennyibe fog kerülni a havibérlet, nagy meglepetésemre mondá; két — hatos. Ez sem sok.

Ilyenek a rabok bútorai s higye el az olvasó, ezek a rongyok, ezek a szemetek, melyeket hon előszobánkban meg nem túrtunk volna, némileg könnyítésünkre szolgáltak.

Délután 4-kor mindennap visthezünk Stockinger, Kirch, Házay és én. Ma este, midőn számolásra került a sor, észrevettük, hogy már egy hete roszul számolunk, még pedig mindig a vesztő fél kárára, úgy hogy eddig mindig 90 krt fizetett, kinek 25-öt kelle vala fizetnie.

A számolást megjavítottuk.

A kapcsda (Haftanstalt) igazgatójának gondosága nem ismer határt; ma délután újból eljött a pilnai vízzel gyógyító törzsorvossal, hogy valamiképen bajom ne történhessék.

Egyik barátunkat addig csúfolgattuk hogy semmit sem tesz, sem nem ír, sem nem olvas, míg végrevalahára nekikeseredett és ír — Börtönbeli mák-virágok cím alatt — rövid jegyzeteket.

Ebéd után a távírda híret hozta, hogy 2 bajtárssal fogunk ismét szaporodni.

Sokan Magyarországból várták őket, többen a vajdaságra akartak fogadni; mindnyájan megegyeztünk abban, hogy megvárjuk a szenvedőket s vidám dallal üdvözlendjük őket, hogy levert kedélyöket némi- leg földerítsük.

Szólt a dal, pengett a bangóra, megjött az érkezettek elé ment hajdú, de emezek elmaradtak.

Rendületlent dalolva vonultunk vissza börtöneinkbe.

XII.

Szomorú nap, a magyar vértanúk napja. Simics József, Feigel Zsigmond. Péterváradí olasz rabok üdvözléte. — Saint Quentin sajtáságos neheztelése. A szabadkai hatóságok gyönyörűséges eljárása. Máfűttünk is. A hivatalos lapokat kapjuk. Életrend. Meleg öltöny. Kapucinusmez. Sétáltatás. Barsy József levele. Mért nem szerez kiadót regényemhez. Nemeskeblű barát. Páratlan törzsorvos. Bizonyítvány halálos betegségre. Stari Plesz, Növi Plesz, Vodi Plesz. Gyöngyös vidéke hátrább tolt Mátrával. Drága malom. Jósefstadi temető. Vacsora 6 órakor. Elégülékenyvé teszi az embert a börtön. Talán nem kell téliablak. Két engedmény. László apánk s a hajdúkáplár lő végje.

Őszhó 6-a szomorú nap az újabb magyar történelemben! Véres betűkkel írt lap a forradalmak könyvében! Szaporaság napja a vértanúságot szenvedőknek!

A szomorú emlékek aggály teljes levertségben tartották e nap reggelén lelkeinket.

A tegnap várt vendégek megérkeztek.

Egyik Simics József ügyvéd Apatinból, a másik Feigel Zsigmond Becskerekéről.

Az elsőnek fogalma sincsen róla, mért hozták el, hanemha azért, hogy 1849-ben újvidéki polgármester volt.

Ezt a két urat még múlt hó 20-án fogták el, egyiket Újvidéken, a másikat Becksereken.

Ez idő óta a péterváradai várban tartogatták őket s ha jól hallottuk, mindig aziránt tudakozódtak, vajjon mit kellend velök csinálniok, míg végre kieszltek, hogy jó lesz Józsefvárosba küldeni őket.

Simics azt mondja, hogy Péterváradon 9 olasz hazafi van; mind ugyanazok, kik már a múlt évben a mi gyönyörúséges cvingerünkben is laktak s őszelőben hazabocsáttatván, télutóban többé már nem Józsefstadtba, hanem Péterváradia vitettek.

Ezen olasz honfiak rajzónnal írt üdvözetét küldöttek két új bajtársunkhoz.

A kis lapra egyszerű szerencsekívánat van írva őszelő 11-éröl.

Neveik ezek:

Alessandro nobile Bon.

Antonio Brinis.

Francesco Brocchieri.

Emilio Bruto, dottore Canneti.

Gerolamo nobile Morosini dottore Med.

Luigi Picchini.

Vicenco Spongia.

Angelo Vianello.

Eduardo Zanini.

Úgy hallottuk, Saint Quentin kormányzó nagyon haragszik egy Petrovich nevű főnökre, hogy csak oly kevés kapcsoncot (12) küldött Józsefstadtba s valahol egy járásfőnökkel találkozik, mindjárt első

kérdése hozzá, nincsen-e J ó s e f s t a d t b a szállítandó embere. (Haben Sie Niemanden zu interniren?)

Pesten állítólag szintén történtek ez időben elfogatások; de az eredményről eddig legalább szemlátómást még nem győződünk meg.

Á s z t és K o c z i k feleségei tudatták férjeikkel, hogy útban vannak Temesvárra; onnét Bécsbe s Bécsből J ó s e f s t a d t b a jönnek.

Czorda levelet kapott nejétől, melyben ez méltó haraggal panaszodik a szabadkai hatóság ellen, mely az itt már az igazgatóság által olvasott s hatóságilag lepecsételt leveleket újból feltöré, egyegy levelet tizenegy napig visszatartott s tartalmát — ez a legszebb — az egész városban kifecsegé.

Délben nálunk volt a várparancsnok; kettőt kértünk.

Először, hogy a miniszterhez nyújtandó fölterjesztésünket a szabad lakás tárgyában támogassa; másodsor, hogy oly rút visszaélésnek, minő a szabadkai levélföltörés, útját vágja; mindkettőt megígérte.

Ma estefelé először fűtöttek szobánkban; betegségemre hivatkozva, kértem az igazgatót s ő azonnal utalványozott 2 öl fát.

Szomorún néztem rabtársaim után, midőn a még hátralévő hideg bár, de tiszta őszi napokat használva, a szabadba mentek, még nekem börtönömet egészségem állapota végett elhagynom nem lehetett.

Némi könnyítést nyertünk azért, hogy a bécsi, prágai és temesvári hivatalos német lapok tartása megengedettett.

E lapok az igaz nem mindig a legőszintébb forrásból merítenek; annyi azonban bizonyos; hogy a tényeket, bármily röviden és szárazán, de közük s annyi elég.

A Vasárnapi Újság is megküldte már ekkor egy számát, nemkülönb a Budapesti szemle egy füzetét.

Az elsőt megkaptuk, a másikat még egy hét után is valami századosféle olvasgatta vagy bírálta.

Őszhó 7-én azon gondolkodtam, hogy épen e napon volt egy hónapja, mikor elfogattam.

Szomorú 30 napja volt ez életemnek s még sem oly leverő, mint sokan, kik még ily eseményen keresztül nem mentek, talán gondolják.

Egészen véve az első 10 nap, midőn egyedül valék, egész nap bezárva s csak a porkoláb kulcsa nyitotta meg két órára ajtómat, hogy szabad léggel lássam el tudómet a többi 22 órára, mondom ez a 10 nap volt legnyomasztóbb.

Midőn társaim érkeztek, sebesebben haladtak az órák, jobban tölt az idő.

Nem lesz talán érdektelen, ha leirom az életmódot, illetőleg az időfelosztást, melyhez előbb magánosán, azután társaim közepette magamat tartottam.

Mindenelőtt megjegyzem, hogy 100 és néhány mértfölddel északibb éghajlat alá hozattam s oly öltönyökkel, melyek nagyon is éreztették bőrömmel a légköri viszonyok különbözősését.

Első teendőm volt tehát, kellő meleg ruházattal látni el magamat.

Egy sáncrib, ki hajdan szabó művészettel foglalkozott, 5 vörös forintért legalább 2 font gyapottal bélelt hálóköntöst varrt számomra a legalpáríbb kartonból, minőt nálunk csak a legszegényebb tótleányok hordanak. Ez a hálóköntös épen bokámig ér, színe sötétbarna, világosabb csikókkal és vörös babokkal meg paszulyokkal tarkázva.

Midőn fölalá járkálok ebben a hacukának méltán nevezhető valamiben, nem kissé hasonlítok a kapucinus barátokhoz, kik szintén némán andalognak burnót-szinii ruházatukban.

Az orvosok mindig azt ismételik, hogy ha a lábat melegen tartjuk, testünk többi részének nem történhetik baja.

Eszembe jutott ez aranytanács és a meleg köntös mellé siettem egy pár jó vastag harisnyát s ehez a mindenféle színű posztószeletekből összefércelt úgynevezett pampuskából egy párt szerezni.

Így fölkészülve könnyebben dacolhattam a kazamáta hideg és nedves levegőjével.

Az időfelosztást illetőleg reggel 7 órakor fölébredve, reggelimet, mely mindig egy pohár tejből áll, az ágyban költöttem el.

A fölkeléssel nem nagyon siettem, hisz nem volt sietős a dolgom nagyon; reggeli után pipára gyújtva 8 ½ óráig olvastam.

Kilencre fölöltöztem s ekkor jött a börtönőr, hogy egy órára a cvinger udvarán sé tá l t a s s o n .

Tízkor visszatérve börtönömbé, írtam naplómát vagy leveleket enyeimhez $\frac{3}{4}$ 12-ig; ekkor hozták a főporkolábnőtől az ebédet.

Akár éhes voltam, akár nem, ennem kellett; mert a börtönőr úr és a porkolábné asszony 12-kor szoktak ebédelni, én pedig sokkal csekélyebb egyéniség valék elüttök, semhogy kedvemért várahoztak volna.

Ebéd után fölalá járkálva, többnyire ügyeimmel foglalkoztam elmémben s odahaza utánam búsuló enyéimre gondoltam.

Háromkor ismét eljött a porkoláb és sétálhattam 4-ig; ha ez órában kedvezőtlen volt az idő, vagy nekem nem volt hajlamom a sétára, máskor azt nem tehettem s ez esetben egész nap börtönömben kelle ülnöm.

Négytől hatig naplóírás, azután séta hétig a börtönben.

Ekkor hozták a gyümölcsből álló estelit, mely után, ha volt mit írnom, folytattam a tollmunkát s midőn ez elfogyott, olvasáshoz fogtam, mely tartott 9-ig.

Kilenc órától tízig börtönséta, azután lefekvés s igen sok álmatlan éjióra.

Nem egyszer gyújtottam meg éjfélkor a gyertyát s olvastam 2—3 órán keresztül, még elnyomott az álom.

Keservesek voltak ez egyedül töltött éjjelek s a betegségemmel járó görcsöktől félelem még kínosabbakká tette azokat.

Kapcsontársaim első fel ékezetének megérkezése után szabad volt a kijárási az udvarba, de időfólosztásom nem sokban változott.

Mint azelőtt 9 tájban keltem föl; a reggelizést, pipázást és olvasást az ágyban végezve el.

Még a szolga tisztogatott, vagy az udvaron járkálva vagy a szomszéd börtönökben látogatásokat téve töltöttem az időt.

Tízkor rendesen íráshoz fogtam, mikor írószereimet már visszaadták; még ezek híjával valék, olvasással és járkálással foglalkoztam délig.

Délután beszélgettünk, azután sétálni mentünk, olvastunk, estefelé előbb A s h a l pikettíroztam, a temesváriak megérkezése óta vistheztünk estebédig.

Ennek s az azt követő beszélgetésnek 8-kor van vége s még rabtársaim csakhamar az ágyban kerestek menedéket a kazamáta hideg, nedves levegője ellen; addig én asztalomhoz ülök s 10-ig 11-ig néha éjfél-utánig e lapokra tettem le gondolatimat s ha erre többé nem volt mit írnom, megkezdett regényemet folytattam.

* *

*

E nap reggelén még ágyban valék, midőn lelkem egyik legszeretettebb barátjának s lapom legszorgalmasabb munkatársának, Barsy Józsefnek levelét adták kezembe.

Azt írja, hogy regényemnek kiadót nem szerezhet azért, mert ezen urakat egyáltalán mint olyanokat

ismeri, kikben szív nem lakozik; ajánlja, hogy személyesen forduljak hozzájuk.

Meg fogom tenni s hiszem siker kísérendi törekvésemet két okból; először, mert a regényt tehetségem szerint jól és vonzón akarom írni; másodsor, mert épen pénzvágyuk fogja ösztönözni a kiadókat, hogy a józsefvárosi rab írta munkával jó üzletet csináljanak.

Flórától is kapott levelet s mint írja, legközelebb vigaszorokat intézend hozzá.

írja, hogy a Szegedi Híradóba ittlétem alatt is szorgalmasan dolgozik; én fájdalom nem szerezhettek róla tudomást, mert a hozzám érkezett számok még mindig holmi kapitányi bírálat alatt vannak.

Barsy kérdezi, szabad-e egészségem javítására, s költségeim fődözésére pénzt kapnom.

A nemeslelkű barát bizonyosan mások jóindulatát akarta igénybe venni, hogy rajtam segítsenek; megírtam neki, hogy amennyiben szükségem leend rá, kölcsönt elfogadok majd, ajándékot nem.

Miután — úgymond — itteni letartóztatásunk nem büntetésképen van ránk szabva, hanem elővigyázatból, s minthogy rendbomlásnak árnya sem tapasztalható odahaza, remélik mindazok, kiket sorsunk érdekel, hogy nemsokára visszatérhetünk hazánkba.

Nektek — folytatja — a kemény tapasztalat nem csak fájni fog, de jól is esni; mert a költő mondja: hogy legszebb látománya az isteneknek az ember küzdelemben a sorssal!

Íme Barsy magasztos szellemének kinyomata.

Tíz órakor, mint egy idő óta, mindennap megjelent a törzsorvos, hogylétemet tudakolandó.

— Nyugalomra, testire és lelkire volna Önnek szüksége — mondá — hogy egészsége legalább mindig rosszabbra ne forduljon; de ez a börtönben el nem érhető.

— Ez az — feleltem gyorsan — mi engemet is éjjel nappal bánt; erőm hanyatlását naponkint érzem s helyzetemet súlyosbítja annak tudata, hogy nem változtathatok rajta.

— Kisértse meg — mondá ismét az emberszeretet leirliatlan s részvevő hangján — Írja meg állapotát Magyarhon kormányzójának, hivatkozzék rám, ki orvosa vagyok s kérje meg, hogy a várban szabad legyen, hol kellő ápolásban és nyugalomban részesülhessen.

— Nagyon köszönöm törzsorvos úr emberséges tanácsát, de hogy Önre hivatkozhasam, bizonyítványra van szükségem Öntől; adna Ön ily okmányt kérésem támogatására?

— Ha az igazgatónak nincsen ellene kifogása, szívesen.

Meleg kézszorítással bocsátottam el a jószívű orvost s az épen jelenlévő igazgatóhoz fordultam megkeresésemmel.

Ez nem csak megígérte, hogy az orvosi bizonyítványt kérésemhez mellékeli, hanem azt is, hogy a várparancsnokot ráveendi, miszerént saját s az ő aján-

latával ellátva s a prágai helytartóságot kikerülve, az irományt egyenesen B e n e d e k h e z küldje.

Délig megírtam a kérvényt s mellékelve az orvos bizonyítványát az igazgatóhoz küldtem.

A mellékelt orvosi bizonyítvány határozottan mondja, hogy veszélyes szívbajom olynemű rohamos görcsökkel van összeköttesben, melyek a leggondosabb orvosi és leggyöngédebb magánápolást, nemkülönb a legnagyobb nyugalmat igénylik.

Azt hívém, lesz annyi emberség Magyarország kormányzójában, hogy a hazámbóli számúzetéssel megelégedve, kívánságomat teljesítendi.

Szabad lakásba áttételem rabtársaim sorsán is teend lendületet; mert ők, ha nem betegek is, rám hivatkozva, hasonló könnyítést szorgalmazhatnak.

Valamennyien fölterjesztést irtunk a belügyminiszterhez, melyben letartóztatásunknak a főnálló törvényekkel is ellenkezését bizonyítván, szabadon bocsáttatásunkat s ha ez nem eszközölhető, legalább szabadlára állításunkat szorgalmaztuk.

Délután az orvos tanácsára én is részt vettem a sétában.

Ó P l e s z nevű regényes faluba mentünk.

Van itt három ilynevti falu.

S t a r i P l e s s (Ó Plesz).

N o v i P l e s s (Új Plesz).

V o d i P l e s s (Vizi Plesz).

Az újat s a régít már láttuk, legközelebb a vi-zesre került a sor.

S t a r i P l e s s t regényes fekvésűnek mondám.

Körülbelöl Gyöngyös vidékéhez hasonlít, azon különbséggel, hogy a Mátra helyét pótló magas szirtliegyek kissé távulabb esnek tőle.

A domb alján épült regényes falucska épen oly tiszta, mint minőnek Új-Plészt vázolám. Előtte nagy tó terül el nádasokkal.

E tó vizét időnkint zsilipek által lecsapolják s ekkor dögé van a hálnak.

A tóból kiömlő víz szép malmot hajt, mely 4 kéreken, négy kövel öröl s tulajdonosának egész vagyonát teszi.

Drágák itt az ilyen malmok.

Ez a hozzátartozó kerttel, melynek az útra szolgáló részében a legdúsabb virágzatot s lombos fák mellett a legárnyékosabb lúgosokat látták szemeink, hátulsó felén pedig gyönyörű svájci tehének legelésztek, mondom e malom értéke 30,000 frt.

Társaim tegnap a jósefstadi temetőben voltak, hol a sírásó öt sírt mutatott nekik, melyekben magyar rabok nyugszanak.

Egyet — úgymond — hajnali 3 óra tájban hoztak s ez boncolva volt.

Szomorú bizonyosága annak, hogy az itt kiszenvetettek koporsót sem kapnak, különben nem tudhatná boncoltatását.

A másik három rendes időben s annak módja szerint temettetett el.

Mutatott még egy helyet, hol állítása szerint 700 magyar hadifogoly van eltemetve.

Azt mondja, 1848 vagy 49-ben igen sok magyart hoztak oda hadifoglyul s ezek közt valami ragadós nyavalya ütven ki, százával haltak meg egy napon.

Föltettük magunkban, mihelyt kiszabadulunk, vagy csak szabad lábra jutunk, azonnal tudakozódunk a lelkesznél a halottak iránt s ha a sirásó beszéde igaz, tehetségeinkhez mért áron egyszerű emlékkövet állítandunk kiszenvedett honfitársainknak.

Elfeledtem megjegyezni, hogy a Stari Plesz végén lévő csárdába betértünk, hol iszonyú rősz és savanyu sőrt mérnek.

Tüzéraltiztek tekéztek a korcsma kertjében; nagyobb részük magyar, egy becskerekeli Tali á n nevű is volt köztök.

A konyhasárcány egyidő óta azt a kellemetlen ügyetlenséget vette szokásba, hogy az estelit 6 óraker küldi; kétszer, háromszor tiltakoztunk ellene már, de nem használt.

Most hallom, a hajdúkáplár rendeletére hivatkozik, ki — mint gondoljuk — ezt azért teszi, hogy jókorább mehessen embereivel mulatozni.

A jó fiuk vígan énekeltek 8-ig, mikor «a hajdú az igaz hogy tisztelettel, de mégis jelentette, hogy vissza kell vonulnunk, mert ütött az óra.

Oszhó 8-án egész nap nem jutottam íráshoz.

Reggeltől estig pizsmogtak a hajdúk bútoraink fölhurcolásával az emeleti szobába, mely most tisztára meszelve s fénymázolt padlatával sokkal lakályosabb volt, mint azelőtt.

Bizony nagyon elégülékenynyé teszi az embert a börtön, egy kis tisztaság s néhány nagyon kezdetleges bútordarab kielégítik vágyait. Ha házi tűzhelyünk mellett is ily kevéssel elégednénk meg, vagyonunk tetemesen gyarapodnék.

Az idő komor volt, egész nap esős fólhök vonultak el börtönünk fölött s délután csepergett is valamit.

Jósefstadtban tartózkodásunk ideje iránt egy szép reggelen kissé megvigasztalódtunk; az agg igazgató nálunk lévén, téliablakok iránt intéztünk kérdést hozzá s ő azt felelte, hogy ezekre alkalmasint nem leend szükségünk.

Adja a jó ég — gondolánk — hogy jósszellem szólt légyen belőle.

Két engedményt vívtunk ki az öreg urnái; először hogy az esteli 7-kor tálaltassék föl és 9-ig együtt maradassunk; másodszer, hogy a földszinten lakók az emeletre jöhessenek s ott az ablakokra alkalmazott világosságrontó rácsozatok levétessenek.

Este ismét dalolt a kapcsöncközönség; a többi közt a szózatot énekelték, midőn a hajdú föltett főveg-gel jött a szobába.

L á s z l ó apánk minden szó nélkül szépen csön-desen megmentette tőle fejét.

Azt a gyönyörű dalt is csaknem minden este énekeltük, melyben e szép sorok fordulnak elő:

Magyarország édes szülőföldem
Jaj de messze, de távol vagy tőlem!

XIV.

Kellemetlen tapasztalat. Pompás ebéd. Valamint a szarvas a patak forrásához siet. Egy kis politika. Miért nem cselekszenek a kormányok úgy, mint a nemzetek akarják. Birodalmi tanács. N. N. főhadnagy. Séta. Kvarglimány. Olsó cukrász. Mikor lesz bevéve Gaeta? Festetich Béla gróf mint látogató. Szolnoki tanulók. Magyar anya. Gurábi, Móba. Országos vásár Józsefstadtban. Harminc ördöghámáros és 50 kintornás. Vásárfia. Kutyaművészet és majomidomáztat. Eszterházy Antal gróf nemeslelküete. Jó fuvolás. Egyiknek, másiknak nem ártott Józsefstadtba jövetnie.

Őszhó 9-én azon kellemetlen tapasztalatra juték, hogy ezek a szomorú esős napok még türelmetlenebbé teszik az embert s szívbjom, mely a lélekre is hat, s minden benyomást kétszeresen éreztet velem, aggodalmat láttat ott is, hol talán nincsen okom rá.

Reggel eső esett, de délre kitisztult annyira, hogy csaknem egyheti szobaülés után egy órai fölalá járkálás nem csak jót tett, de a jó, bár hideg levegő mintegy megacélozta idegeimet.

A mai ebéd, melyhez az érintett séta folytán kiválólag jó étvágygal ültem, megérdemli, hogy feljegyezzem.

Kaptunk:

Faggyúlevest.

Bocskortalpnak is nagyon kemény húst, valami csirizfélével, melyet mártásnak nevez Jebuzeus ivadéka.

Bármely sódarnál keményebben be- és megsózott egyheti húsmaradékkal megtöltött rétesfélét.

Pecsenyéül egy aggkórban kimúlt ürü hústalan combizmai pompáztak.

A gyümölcs, melynek ily ebéd után szükségét láttuk, egy fanyar almából, két kőkemény körtéből, egy félrothadt barackból, néhány nem avas, hanem üres dióból s vagy 10 darab éretlen szilvából állott.

Ne csudálja senki, ha ily ebéd mellett minden kapcsonc egy adag szalámit hozatott külön, s a rendes három kenyér helyett ezúttal ötöt faltunk föl.

Ilyen borzasztó ebédet még kispap koromban sem kaptam a stoklisek korszakában, (a nagyhetet értem).

Tartok tőle, hogy a konyha független hatalmasága, ha megízleli ezt a mulatságot, hogy t. i. midőn rossz ételt küld, külön pénzen hozatunk helyette jobbat, bizonyosan máskor is lesz oly ügyes, hogy ezt az eljárást ismétli majd s utójára szokássá válik.

Végre megérkeztek az engedményezett hivatalos lapok.

Valahol a szentírásban olvastam egy hasonlatot, mely így kezdődik: „Valamint a szarvas a patak üde forrásához siet. . . .

Ránk, illetőleg azon mohóságunkra is alkalmazható ez előzmény, melylyel a lapoknak estünk, hogy legalább az események színvonalán álljunk képzeletünkkel.

Legtöbb érdeklődéssel az olasz eseményeket és birodalmi tanácsban tartott beszédeket olvastuk.

Az olasz Washington óriás haladást tett azon hónap alatt, melyet a a börtönben tölték.

Mikor ide kerültem, csak néhány száz embere volt még a nápolyi szárazföld legszélső partjain s ma már két királysággal kínálja meg koronás urát és barátját, kit általában a becsületes király neve alatt ismernek az olasz hazafiak.

A nápolyi király, ki akkor adott alkotmányt népeinek, midőn már a hitnélküli lazzarónik sem hittek neki, még mindig Gaetában van; de azon erős ostrom után, melylyel Garibaldi emberei Kapua ellen törnek, alig fog még egy hétig ott maradhatni.

A szárd király a franciák császáranak jóváhagyásával a pápai birtokot, Róma környékét kivéve, csapataival megszállta, hogy mint mondá, az olasz hazát a külföldi zsoldosoktól, ezen, a világ minden részéből összecsődült bérencektől megtisztítsa.

Lamoriciér, a hajdán nagynevű hős, Ankonába vette magát, úgy látszik nem azért, hogy ellentálljon, mert ennek lehetőségét tudnia kelle, hanem hogy időt nyerjen.

A n k o n a megadta magát s az egykor győzhetlen melléknévvvel bíró francia nagyság mint hadifogoly hagyta el e várost.

Aki elfogulatlanul, minden pártérdek, minden túlság nélkül tekinti ez óriás harcot, nem láthat egyebet benne, mint öntudatra ébredt nemzetek csatáját kormányaik ellen.

Egy nemzet sem fog kormánya ellen akár az ész, akár a nyers erő fegyverével harcolni, mihelyt a kormány oly intézményeket léptet életbe, amelyeket a nemzet, kiváló ízlése, sajátosága s államéleti érettsége szükségesnek talál.

Mért teszi a legtöbb kormány épen ellenkezőjét annak, mi a nemzetnek s önmagának az állam főérédekének, a főállásának biztosítéka, eddig meg nem fej-tett talány előttem.

A birodalmi tanács tárgyalásai, noha ülnökei sem maguk nem tekintik hazájok megbízottjainak magukat, sem az illető országok által olyanoknak nem tekinthetők, sok érdeknek nem csak a jósefstadti kapcsoncoknak, hanem a birodalom minden országa köszönettel tartozik azoknak közölök, kik a szent igazság ösvényét tűzve ki maguknak, azon őszinteséggel szólnak a tárgyról, mely szükséges, hogy a belföld úgy, mint az idegen országok közönsége tisztán lássa a körülményeket s ítélhessen, vájjon oly kormányalak mellett, minőt a birodalmi tanácsban élethíven lefestettek, van-e oka a népeknek az elégtelenségre.

Igaz, hogy azon nevek, melyek Magyarországot a birodalmi tanácsban képviselik, nem a népszerűek közé tartoznak a hazában, elismeréssel mégis mindenestre tartozik nekik a haza legalább azért, hogy a helyzetet egészen úgy mint van, minden himezés nélkül megvilágították s a mostani rendszer főntarthatlanságát bebizonyították.

Büszkék lehetünk rá, hogy ezen, habár az idők tüneményessége folytán nem is népszerű férfiak magyarok s hogy a roppant nagy birodalom minden részének szülőtteiből alakult e gyűlésben hazánkfiak voltak azok, kik az ész lobogóját tűzve ki elveik homlokára, a független önkormányzat mellett szóno-koltak.

S z é c s e n gróf a szónoklat valódi remekével mutatta meg, hogy csak önkormányzatiilag szabad Magyarország az, mely a birodalom főállhatását biztosítja s azon szabadelvűségénél fogva, mely a magyar jellemet századok óta a legszebbé teszi, kijelenté, hogy az összes birodalom megszilárdítására okvetlenül szükséges mindazon intézményeknek, melyeket a magyar magának követel, minden más, a birodalomhoz tartozó országnak megadása.

Szögyényi kevesebb szóvirággal ugyanezt mondja s a magyar haza egész voltának (a hozzá tartozó részek visszacsatolása) helyreállítását világosan követelié.

Toperczerről csakugyan senki sem hitte volna hogy a birodalmi tanácsba jusson valamikor, de azt még úgy sem, hogy ott a sz ó z a t o t szavalja.

Sok koszta van az Úristennek, — mondja a magyar közmondás; — hogy ezek legfurábbjai közé tartozik Lichtenfels báró, senki sem fogja csudálni, ha eszébe juttatjuk, hogy a többség véleménye ellen nyilatkozván, illetőleg Magyarország önállósága ellen berzenkedvén a méltóságos báró úr, olyan fölségáru-lásról is beszélt, melyet Magyarország valamelyik más koronaország hitelintézetén elkövethetne.

Ezen a merész gondolatszárnyaláson még a jósef-stadi kapcsoncok is jót nevettek.

A magyar lapokat még mindig nem kaptuk. Valami N. N. nevű főhadnagy az. ki azon ürügy alatt, hogy olvasásra nincsen ideje, visszatartja őket.

Nagy szellem nyomorúság és igen romlott szív kell ahoz, hogy valaki, különben is szerencsétlen honfitársait ok nélkül kínozza.

Legyen néki a szentírás szavai szerént, azaz mér-jenek neki valamikor oly mértékkel, aminővel ő mért nekünk most.

Délután a szép idő a szabadba csalt mindnyá-junkat.

Ismét egy új kapun mentünk ki a várból.

A nagy hídról a Mettaunak az Elbába folyá-sát láttuk.

A sáncokon kívül a várparancsnokkal találkozónk, ki szokott barátságos modorában beszélgetni kezdett velem.

Kérdeztem tőle, elküldte-e beadványainkat, me-lyeket három nap előtt az igazgatóval beadattunk hozzá.

— Hogyan gondolja Ön — felelt csaknem megsértve — hogy csak egy óráig is tartsak vissza oly iratot, mely Önöknek szabadságukat; vagy legalább helyzetek könnyebbítését eszközölheti.

Sétánk igen piszkos faluba vezetett, melynek legelső vendéglőjében (Csehországban minden harmadik ház korcsma, rendesen vendég nélkül) néhányan megízleltük azt a finom sajtot, melynek K v a r g l i a neve.

Úgy látszik, hogy nem rász és egyik bajtársunk egy párt zsebre is rakott, hogy az estelinél megfalozza.

Szobatársai velem együtt tiltakoztak a K v a r g l i m á n y ily meghonosítása ellen, sőt azon öltönyt is, melynek zsebébe szállásolta barátunk a K v a r g l i ipart, száműztük a szobából.

A név nélküli faluból a vasúti állomáshoz, onnét J a r o m i r s városához vezetett utunk.

Egyiket sem volt szabad megközelítenünk, mert mint a felügyelő mondá, idegen emberekkel találkozhatnánk, mi meg van tiltva.

Átkozott szó az a nem szabad!

Rész fa az a tilalomfa!

Séta után A s z t t a l a cukrászhoz mentünk.

Sok mindenféle jó nincsen nála, az igaz, de azt sem tagadhatom, hogy olcsóbb cukrászdában sohasem voltam.

Legyen elég kijelentenem, hogy miután legalább 8 darab süteményt megettem s fizetni szándékozáim egy árva hatost kelle adnom.

Három órai járkálás után jól esett a pihenés, melyet, miután a visthtól elkéstem, sokakkal töltöttem a Delej túvel.

Megvertem tisztelt honfi-, szerkesztő-, baj- és kapconctársamat vagy kétszer, még pedig huszár-mattal; a harmadik játéknál aztán megsajnálták lak-társai s mindhárman háta mögé állottak muszkáknak.

Így aztán nekem kelle vesztenem.

Őszhó 10-én minden társam levelet kapott, csak nekem kelle tudósítás nélkül maradnom; tegnap még tréfáltam önmagammal s ma komolyan aggódni kezdek.

Az eső szakad, süt nem csak eső, hanem zuz-móra veri ablakainkat.

A bécsi lap szerint Kapu a és Gaeta elestek volna; noha még nem bizonyos e hír.

Gaeta a Bourbon uralkodóház utósó mentsvára s ennek elestével menthetlenül veszve van hatalma.

Gaeta, legalább midőn e sorokat újra olvasom, még II. Ferenc hatalmában van; de mire e könyv a sajtót elhagyja, úgyhiszem a piemontiak kezében leend.

Ma reggel Festetich Béla gróf volt nálunk. Kire heh el volt holmi szerződéses teendője.

Legalább alkalma volt meggyőződnie, hogy nem azon paradicsomi életet éljük, melylyel a Presse a világot csalni óhajtotta.

A gróf mondja, hogy az egész ország fül volt indulva a méltatlan bánásmód fölött, melynek áldozatai vagyunk s csak ezen általános följjajdulás oka, hogy a kormányzók meg nem töltötték cvingerünket.

A lelkes ifjú főúr biztosított, hogy a mi csak lehetséges, mindent elkövetnek hazánkfiaink kiszabadításunkra; legyünk biztos reménnyel — mondá — hogy talán a legközelebb napok meghozandják visszatérhetésünk hírért; de — tévé hozzá — egész határozottsággal még sem építhetünk a szép reményekre.

A mai Presse ismét oly hirt közöl, melyet először nem értünk, másodsor kiváltjuk, hogy igaz ne legyen. Azt mondja, hogy Szolnokon több tanulót elfogtak s Józsefstadtba küldték őket, hármát kivéve, kik megugrottak.

Szolnokon nincsen oly tanoda, melynek növendékei egyáltalában eléggé megérttek volna ily szigorú büntetésre, azonfölül csak nem akarja a kormány Józsefstadtot tanoncgyermekkel megnépesíteni?

Czord a anyósa a lelkesebb magyar nők közé tartozik; azt írja vejének, hogy büszke leend egykoron gyermeke férjére, ki a szenvedett vértanuság által az ő, családja s az egész haza szemei előtt csak a dicsőség polcára emelkedhetik.

A Grachusok anyjához hasonló nők édes hazánkban úgylátszik e tüneményes korban újra föl-élednek.

Czord a barátunknak sok mindenféle ennivalót küldött felesége; a többi közt a Bácskában szokásos gurabiát, melyet ismerősei móbába sütöttek.

A gurabia mézzel készült jóízű tésztás; a móba pedig bunyevác szokás, melylyel, ha valamely ismerős vagy rokon által fölszóllítatnak, az egész atyafi-

ság vagy ennek hiányában a szomszédok vállvetve végeznek el oly munkát, minő az illetőnek 8—10 napjába és tömérdek költségébe került volna.

E módon hozatja a nagyobb rokonsággal bíró mezei gazda 50—60 szekérről szénáját, szalmáját, fáját, s egyebét a tanyáról a városba s miután lerakodtak, egy meggyilkolt bárány, egy vagy két akó bor elköltése és a vidoran szóló duda hangjai mellett tánc fejezi be a móbát.

Két nap óta országos vásár van J ó s e f s t a d t b a n .

A marhavásárról azt állítják, hogy ez alkalommal rendkívül népességgel bírt; mert 3 ló, 4 tehén és 2 borjú volt kiállítva, hollott egyébkor ennek fele sincsen.

A nagy vásárt 3 edényáros, 4 cserepes, vagy 30 ördöghám (Hosenträger) áruló, 50 kintornás s egy kutyákkal vegyes majomkomédia képezik.

Magam is megnéztem ezt a roppant vásárt és elmosolyodtam; a vámospircsi hetivásár sokkal népesebb s venni is többet lehet ott, mint az itteni várpiacon, mely a pesti városháztérnél jóval kisebb területű.

Néhány mézeskalácsot vettem nőnek és kis fiamnak vásárfiául; eddig bizonyosan egy rabnak sem jutott eszébe, hogy Jósefstadtból vásárfiával kedveskedjék családjának.

Kissé kemény lett, mire megkapták, az bizonyos; de sokkal keményebb harapnivalókkal szolgál különösen nekem s enyeimnek a sors.

A kutyaművészet és majomidomászat temploma előtt megszámlálhatlan sokaságú katonaság ólálkodék

s úgyhiszem a majom- és kajdácsideomász az egyedüli, ki e vásáron útiköltségét visszaszerezni képes.

Barsynak írtam.

Megköszöntem szívességét, lélekemelő szavait, melyek rabtársaimnak is oly jól estek.

Megkértem, hogy ha nem személyesen, mások útján a kiadók körül forgolódjék; mert mi tagadás lenne, pénzem napról napra fogy és nincs forrás, honnét a kiadásokat pótoljam.

Csekonics bárónőnek üdvözletei küldék sajnálatommal betegsége fölött.

E szép szellemű úrnő bizonynyal nem arravaló, hogy betegeskedjék; van elég asszony, kik semmitemvéssel vagy annál rosszabbal pazarolják idejüket, ezek betegeskedjenek helyette.

Délután levelet kapott Kirch Eszterházy Antal gróftól, ki 200 ftot küldött neki azon kijelentéssel, hogy ha szüksége van rá, használja, ha nincsen, azoknak adja társai közül, kik rászorulnak.

A nagylelkű főúr hozzátevésé, ha e pénz nem lesz elég, csak egy szót írjunk s azonnal többet küld ki-segítésünkre.

Levelének vége így hangzik: „A magyarok Istene Önnel és társaival, ezt kívánja tisztelő barátjok s a t.

Eszterházy Antal gróf az, ki üdvözült Jesszenák báró leányát vette nőül s midőn ezt tévé, kijelentette, hogy nagyon tudja, mily kötelezettséget vállal magára a hon iránt az, ki Jesszenák leányá-

nak férje lesz s megesküdött, hogy e kötelességet teljesítendi.

Este Pap Zsigmond gyönyörűn fuvolázott.

A fuvola a szabad embert is elandalítja, annál nagyobb hatással van a szegény rabra, ki eddig a fuvolát pásztor nélkül, ezt nyáj nélkül s a nyáját a szép, nagy, szabad természet hozzágondolása nélkül képzelni sem tudta.

Pap igen jól kezeli, illetőleg szájolja hangszerét; halálos vétek, hogy 12 év óta nem játszott, csak az idén kezdte ismét némileg gyakorolni magát rajta.

Legcsudálatosabb az, hogy soha senkitől nem tanult; a hangjegyeket is egészen jól ismeri s első látásra tisztán játszik belőlök.

Azokat a dalokat játszotta, melyek sziveinkhez legközelebb állnak s magunk is, legalább azok, kiknek a nátha hangját egészen el nem vette, dallal kísértük a fuvola szép mélabús hangjait.

Ez alkalommal meggyőződünk, hogy egyikmások honfitársunknak valóban nem ártott Jóseftadtba jövetnie; itt legalább van elég idejük, hogy legkedvesebb dalainkat, melyek megtanulását hon elmulasztották, kellőleg begyakorolják.

XV.

Károlyi Ede grófot várjuk és még sem várjuk. Kellemes orvosi vevény. Börtöni tilalom a Presse ellen. Üdvözlét Waldstein János gróftól. A jó öreg Vodnyánszky. Nóm levele. Tán engemet is megtanítanak csehül? Sem megfogyva, sem megtörve! Érkövy gyöngédsége. A Presse ismét füllengett. A zsidómámi Prágába megy asztrigaért és lúd-májpástétoméért. Stockinger jókedve. A 999999-ik paragrafus. Növénydegeket várunk. Embertelenség. Sürgöny Bécsbe. Excellenciás császár, eminenciás kormányzó, jaromíri piac és egyház. Közjegyző laka az angol címer föliratával. Törzsorvosom sörödéje. Kacér lányka. Hatodik vasárnap Jósefstadtban. Unom magam. Lekenyerezési kísérletek. Csemléni. Fagygyógyvertyával zsírozott leves. Rágógép. Lámpaolajos sálata. Wanderer.

Őszhó 11-én fontos hír szárnyalt kora reggel a kapcsoneközönségnél.

Valamelyiknek egy csomagot küldtek hazulról; ez a csomag egy újabb Wandererbe volt takarva s ez a Wanderer azt újságolja, hogy Károlyi Ede grófot, midőn Ostend eből hazautazandó vala, S a l z-burgban elfogták.

Ha e hír igaz — gondolánk — úgy aligha szerencsénk nem lesz a grófhöz; ő is azok közé tartozik, ki egynémely vaskalapos ragaszkodás — kon-

servatív — véleménye szerint valamikor akkor netalántán bizonyos körülmények és eshetőségek bekövetkezése esetében, talán veszélyessé válható állapotba kerülhetendne.

A jólelkű törzsorvos meglátogatott s doverporokat irt számomra; azonkívül meghagyta, hogy még köhögésem tart, minden este forró limonádot igyam; miután pedig az általa irt vevényeket a magas kincstárnak méltóztatik legkegyelmesebben kifizetni, azonnal leült s három darab citromot egy fél font cukorral rendelt számomra a latin konyhából.

Ilyen vevénnyel, kivált nyáron, ha nem is forró limonádhoz, minden rab szívesen megelégnék.

Az ablakok rozsaságát látván, kijelenté, hogy csak egy szót szóljunk az igazgatónak, azonnal orvosilag fogja nem csak a téliablakokat, hanem azok lehető legcélszerűbb alkalmazását is elrendelni.

Valami nagyon szabadelvű cikk állhatott a P r e s s e ben; eddig a törzsorvos az igazgató engedelmével mindennap beküldé hozzánk; ma kijelentette, hogy ezentúl nem lesz szabad küldenie.

A folyton szakadó eső valóságos rabokká tett bennünket. Eddig csak kikijártunk a szabadba s ha a velünk járó hajdúkat cselédeinknek néztük, legalább függetleneknek képzeltük magunkat; most egész nap a börtönökben kell ülnünk s egész mozgásunk abból áll, hogy egyik szoba lakói a szomszédokat meg-meglátogatják.

A várparancsnok meglátogatta Gál Páttert, üdvözlét hozva neki Wald stein János gróftól, ki mindenütt eljár az ő s mindannyiunk ügyében.

Őszhó 12-án alig hagytam el az ágyát — megjegyzem újra hogy ez 9 után szokott történni — derék öreg igazgatónk lépett szobánkba.

Arcáról láttam, hogy valakinek örömet hozott; van egy neme a jószívű embereknek, kik előbb szemökkel jelentik a kellemest s csak azután szólal meg ajkuk.

Ilyen az öreg V o d n y á n s z k y.

Még le sem ült, levelet húzott ki zsebéből, s hozzám közeledve átadta.

— Magyarul van írva — mondá — nem akartam Önt vártni, még az az udvariatlan főhadnagy átmegy rajta; meglehet két napig is várakoztatná. Olvassa el, feleljen rá s délután küldje hozzám; majd akkor átadom elolvasásra.

A levelet kedves jó feleségem írta.

Tudatja velem, hogy 30-án Berénybe érkezett szülőihez; hogy mindenki örömmel fogadta és kitüntetéssel s hogy az általános részvét elül csaknem menekülnie vala szükséges.

Nagyon rász nézetben valék bizonyos szempontból a Jászokról, de kezdek eltérni véleményemtől s remélem, kedves angyalom szülőföldre nem lesz utósó ott, hol a honszerelem nyilatkozik.

Jó Flórá m köszöni, hogy az idejövetelt — ha még a kormányzó a szabad szállást megadja — üteg-

engedem neki; a jó lélek köszönetét mond azért, mi neki őszinte szerelme mellett is csak áldozat lehet.

Szép lelke van e nőnek; azok közé tartozik, kik ha egy századdal korábbiul születnek, Eger bástyáin vagy K ö s z e g h fokán karddal kezükben álljak volna férjeik oldala mellett.

A lelke párjával minden sorsot megosztó nő nem csupán családjának őrangyala, hanem ni éllő bálványa nemzetének is.

Az ily nőket mindig nemessé tették cselekedeteik s e nemesség, melyet kortársaik véleményében nyertek, nem egyszer írta arany betűkkel a történelembe is nevöket.

B e n e d e k k e z elküldé nőm a kérvényt, hogy ápolásomra jöhessen.

Társaim közt egy sincs, ki kétkedjék az eredményen; én nem merek biztosan remélni, nehogy keserűnél keserűbb legyen csalódásom.

Addig, míg vagy hozzám jöhet vagy én haza megyek, szülőinél marad, hol igen jól érzi magát, csak Jósefstadtban volna jó dolga; mert — mint írja — itten velem laknék.

„Ugyan édes Győzőm — írja többi közt a lelkem — van-e abban a Csehországban csak egy olyan ember is, ki majd velünk magyarul beszélget? Vagy tán majd engemet is megtanítanak csehül? Minden ember — folytatja — görnyedten jár Jászberényben, csak engem nem tud semmi megtörni.“

Ily szellemű anyák növelnek fiakat a honnak,
minőket Vörösmartink képzelt, midőn éneklé,

Megfogyva bár, de törve nem.

Ezt mi ma így énekeljük:

Sem megfogyva, sem megtörve.

Azonnal feleltem e levélre s egy kis nyalakodni
valót küldtem és a megígért szivarhamut fogmosáshoz.

A német lapokon kivül ma a Magyar Gazdát is magával hozta az igazgató.

E r k ö v y — kit föl sem szólítottam a küldésre —
bizonyosan különös figyelemből indította Jósefstadtba
e számot, melyben olvasom hogy e hó 7-én gazd.
egyleti közgyűlés volt Szegeden, melyben a végleges
tisztválasztás is megtörténik s hogy én akadályozva
lévén, a titkári teendőket helyettem Tarnay Rudolf végzi.

A konyhabeli zsidóurnő ma reggel levelet kapott
fiától, ki Prágában a rabokat tömeti, illetőleg étellel
látja el, melyben tudtára adja, hogy 40 elfogott egyén
van utón Magyarországból.

Furcsa és örökké igaz, hogy vannak emberek,
kiknek örömet szerez felebarátok szerencsétlensége.

A gonosz vén csont, midőn ma reggel az egy-
heti számolás végett nála valék, csaknem ujongva je-
lentette a szerénte jó újságot.

Válj — gondolám magamban — megtréfállak ezért
az alávaló kárörömrért.

Jól tudtam, hogy a hir hamis; a mai prágai új-
ság már meghazudtolta ezen ismét a Pressében volt

hírt s kijelentette, hogy a jósefstadi 20 kapcscon kívül elfogatások sem történtek Magyarországon.

— Igen bizony — mondám a zsidónőnek — úgy hallom, 100-nál többet fogtak el s mind grófok meg hercegek egytőlegyig. Az Es z t e r h á z y a k a t, B a t t y á n y i a k a t, H u n y a d y a k a t, K á r o l y i a k a t, minden háznépestől idehozzák; ezek aztán olyan urak, kik mindennap legalább 50 ftot költenek fejenkint. Még a kis 10—15 esztendős hercegecskéket is mind elfogták, no tudja csak azért, mert az apjuk fiai. Jó lesz, ha még ma berándul Prágába s a legfinomabb ételekkel látja el magát; mert lássa, ezeknek a magyar főuraknak nem is étel, hanem lúdmájpástétom, aztán ha osztrigát, hajvárt meg pisztrángot nem tesz eléjük, nem lesznek ám jó barátok.

Láttam zsidónóm szeméből, hogy olvassa már előre a százasokat, melyek majd feneketlen vagy legalább mélyfenekű zsebébe csuszamlanak.

Annyit hallottam, hogy holnap reggel indul Prágába osztrigáért és hajvárért; majd meglássuk, ki fogja elkölteni e sok enivalót.

Murányinak azt írta neje, hogy legközelebb egész bizonyossággal várja haza; ez annyit tesz, hogy biztosított reménye van kiszabadulásunkhoz.

Stocking Ernő meg arról tudósítja férjét, hogy e hó 25-én sok egyénből álló küldöttség készül Bécsbe, szabadon bocsáttatásunkat eszközlen dö.

Az újvidéki és temesvári ügyvédi kamrák jog; szempontból tiltakozást adtak be a kormányzónál társaik

elfogatása ellen. Mind jó, mind szép; de azért még mindig ott ültünk s holnap már hatodik vasárnapja lesz, hogy engemet kihallgatlanul börtönbe hoztak.

Délután, mint rendesen, visthezénk a temesvári hazafiaknál.

Odajött az öreg úr is s nagy érdekléssel nézte, hogy vernek meg minden játékban engem.

— Bizonyosan a szerelemben van szerencséje — mondá tréfásan s azt hitte, hogy ezzel nagy újságol beszélt.

Legboldogabb közöttünk Stockinger; reggeltől estig nevet akár van oka rá, akár nincsen. Ha más nem mond nevetni valót, mond ő maga s roppant jó-iziieket kacag rajta.

Valaki rosszul játszott s ő a legtermészetesebb hangon az öreg igazgató előtt rárivallt.

— Nem tudja Ön, hogy a polgári perrendtartás vagy a büntető törvénykönyv 999,999-ik paragrafusá ellenzi az ilyen játszást.

Játék után Pap elővette fuvoláját, Kirch a hangorát s eljátszottak néhányat azokból a sirvavigadó magyar dalokból, melyekre minden érző hallgatónak megindul szive.

Vodnyánszky nagy ámulattal hallgatta a zenét; arckifejezésében meglepetés volt olvasható s megmernék esküdni, azon csudálkozott, hogy Magyarországból ilyen művelt emberek is kerülnek.

Ezután énekeltünk neki szózatot és imadalt, hogy a magyar honfi legszebb énekeivel ő is megismerkedjék.

— Akik ily érzéssel énekelnek — jegyzé meg — azok rász emberek nem lehetnek.

— De aki a bélyeget föltalálta — mondá viszonzásul minden gondolatkapocs nélkül K o c i k — az jó ember nem lehetett, mert bort sohasem ivott.

Erre a cifra feleletre mindnyájan nagyokat neveltünk.

Estelire C z o r d a egy hatalmas szabadkai sódaral tisztelte meg az egész társaságot, szabadkai sajt kíséretében.

Fazekas Miksa barátunkra, ki még most is borszeszben tartja májának egy részét, melyet a piski hídnál lőtek ki belőle, nem egy poharat ürítettünk nevenapja emlékéül.

Oszhó 13. Ászt levelet kapott nejétől, melyben tudtára adja, hogy holnapután kihallgatásra megy a császárhoz, hazabocsáttatását szorgalmazandó. Egyúttal jelenti, hogy Bécsből egyenesen Józsefstadtba jön K o c i k nejével együtt, férjeiket meglátogatandók.

Az öreg igazgató tudokra adta, hogy bár igen sajnálja, nem áll hatalmában megengedni a nejeikkel találkozást és igen jó lesz, ha azonnal Bécsbe távira toznak, hogy nejeik az illető minisztertől a kész engedélyt mehozzaák.

Ászt magánkívül volt dühében annyira, hogy az öreg úr egészen megijedt tőle s lejött az udvarba, hol járkáltam, hogy megkérjen, mennék föl és csillapít-nám le a jó bajtársi.

Nagyon megfogható szenvedésem társának fölhevülése; de nem csak megfogható, természetesnek fogja azt tartani minden érző ember.

A nő, kit emberi és egyházi fogalmak szerint szentség köt férjéhez, közel másfélszáz mértföldet utazik tömérdek költséggel, egészsége kockáztatásával s megérkezvén oda, hol férje elítéltetés, kihallgatás nélkül fogva tartatik, nem beszélhet azzal, kihez sorsa haláláig köti; kinek szíve szerelmében fogadta, esküvel ígérte, hogy jó és balsorsában osztályrészesé lesz, — ez borzasztó rendszabály és a legnagyobb bűn által sem volna indokolható.

A sürgöny elment B é c s b e; de noha a küldök azonnali választ kértek, ilyen még eddig nem érkezett.

Nem akarnám hinni, hogy az embertelenséget, mely idehozott, ily undok tilalommal lássam tetézve.

Kocik értesült, hogy az ő leveleit is szintúgy fölbontogatják odahaza, mint Czordáét.

Ez is a gyönyörű eljárások közé sorozható.

A levélben, melyet Kocik egy jó barátjától kapott, nem egy furcsaság olvasható.

A levélíró nem tud németül s csak nagy bajjal hányta, vetette magyar betűit a német sorokra. A t. k. a császárt excellenciás, a vajdasági kormányzót emienciás urnák címezte.

Ma megkaptam a Divatcsarnok 2-ik számát, mióta itt vagyok.

Meg nem foghatom, mi oka, hogy a többi lap nem érkezett; azt nem akarám hinni, hogy szerkesz-

tőtársaim ne küldenek; azt kelle inkább hinnem, hogy járnak, de az öreg úr, a nem igen emberséges főhadnagy tanácsa után indulva, nem adja át nekünk.

Délután a félórányira fekvő Jaromirsban voltunk.

Azt mondják róla, régi huszita város.

A középtér valóban nevezetes. A két kaput kivéve, melyek hozzá vezetnek, csupa 3—4 ölnyi széles két ablakos házakból áll; ezek mind egymáshoz vannak építve köralakban; egyetlenegy sincs, mely nem volna emeletes, sőt az emelet fölött tetőhomlokzat helyett kőfal van, melyen egy ablak mutatja hogy szintén lakosztályul használatik.

Nevezetes az ódon egyház, mely kisebb ugyan a szegedinél, de egészen azon gótidomban épült s ha mindjárt Hollós Mátvás nem tarthatna országgyűlést benne, a huszita harcok idejében a piac kényszerített föladása után biztos védhelyül szolgálhatott.

Egy lengyel herceg nyugszik az egyház alatti sírboltok egyikében; hallomás szerént a Jagellók valamelyikének leányát rabolta el s Jaromirsig futott vele; itt a lengyel király egy megbízottja utóérte, megölte s leányát visszavitte.

A közjegyző háza az angol címer föliratát viseli homlokán. Nevezetes arról, hogy egészen sötét barnára, csaknem feketére van mázolva.

Mind háza, mind kertje azt mutatja hogy Jaromirson a közjegyző a leggazdagabb ember.

A város megtekintése után egy kerti sörödébe vezettek fölügyelőink, melyben, legalább a sörivők tanúsága szerint, igen jó volt az árpalé minősége.

A nemzeti eledelül tekinthető K v a r g l i csakugyan élvezhető volt; ezt mint gyomortanú, magam is bizonyítom.

Ez a sörödé jólelkű törzsorvosom rendes délutáni és esti tartózkodása; egy egy délután tizenkét pint sört iszik meg az orvos úr, mialatt egy igen csinos lánnyal társalog, ki közölünk is a fiatalabbakra igen megérthető pillantásokat vetett.

Hiú nem vagyok, de úgy vettem észre, mint ha magam is e fiatalok közé tartoztam volna.

Őszhó 14-e hatodik vasárnap volt, melyet Jósefstadtban tölték.

Magyarország kormányzója igen hosszúra nyújtotta az egypár hetet, vagy talán nem is páros előtte, mi két egymásmellé irt számmal nincsen jelölve.

Nem mondhatom, hogy unom magamat, irodalmi foglalkozásom s szellemileg műveit társaim sokszor oktató, sokszor föl vidító beszéde siettető az órákat; de untam, még pedig rettenetesen, egyedüliségemet — családomtói elszakasztatásomat értem — s untam betegségemet, mely szerető nőm gyöngéd ápolása hiányában kétszeres teherré, kétszeres gonddá vált rám nézve.

Társaimnak is mind türelmetlenebbé vált helyzetök.

Egyik másik azon jóhiszemű gondolattal jött ide, hogy majd csak megmutatják nekik a börtönt s meg-

mondják, mi szer ént tíz leend lakásuk, ha még ezentúl is ezt vagy amazt, miért rájok gyanakszanak, tenni fogják.

Ma azt hallottuk, hogy a császár még a varsói találkozás előtt szándékozik engedményeket adni különösen Magyarországnak, s hogy ez engedményekkel sorsunk szoros összefüggésben állna.

Azt mondták, az újságból olvasták e hirt.

Szép, — gondolánk — kivált ha igaz.

Ezek a mi szolgálaink, különösen vörösképű Hau er ün k nagyon sokat adnak a szép kifejezésekre.

Ma a többi közt jelentette, hogy a Speisesalon (étterem) be van fütve.

Ez a Speisesalon közönséges börtön, két hosszú puhafaasztallal, néhány kar nélküli lócéval, nagyon kezdetleges idomú hasonló fából készült székekkel. A pamlagokat piszkos szalmazsákok képviselik benne, a csillárt az alig pislogó börtönlámpa.

A konyhakormányzat csábításra adta fejét.

Mert én vagyok a legkevésbé lekötelezett, amennyiben a kedves üzeneteket és küldött virágcsokrokat figyelembe nem vettem; s mert én kelek ki mindenkor, ha valami rász, s mert végre tudja Jebuzine nagysám, hogy szavamnak nyomatéka van az igazgatónál; most azzal akar elejteni, hogy néha néha nekem külön tálalt ételt küld ebből vagy amabból.

Így egyszer befőtt gyümölcsöt küldött a sülthez, tegnap meg külön tésztaadagot, melyhez nevemet is fölírta, hogy a hajdú valamikép el ne téveszsze.

E szó így volt írva: C s e m b e l i n i .

Ügylátom, még most is az olasz nagy urakról álmodozik, kik állítása szerint oly igen meg voltak elégedve ételeivel s oly sokat költöttek nála.

A mai ebéd ismét minden bírálatom alulinak mondható.

A leves bizonyosan fagygyúgyertyával volt megszírozva, még pedig olyannal, mely már meg volt gyújtva; mert hamvának fekete maradványai tiszavirágjaként úszkáltak benne.

A húshoz nem csont, hanem acélfogak lettek volna szükségesek, részemről meg is kérettem az általam egyszermindenkorra J e b u z i n n a k keresztelt P a u l i n e urhölgyet, hogy ezentúl, ha leves helyett csizmatalpot küld, fogaink helyettesítésére valami rágógépre kérjen szabadalmat a miniszter uraktól.

A tészta sületlen volt annyira, hogy egyik asztaltársunk elején azt gondolta, szalonával van töltve.

A pecsenyét pedig olyan fiatal libácska képviselte, mely aligha már a római kapitól megmentésénél tetteleges szerepet nem vitt.

Mi nem ettünk salátát a sülthez; legalább nem kaptunk égett lámpaolajt hozzá, m i n t a bánságiak a 4-ik számban.

Kijelentettük az igazgatónak, hogy ha valamelyünk ilyeledelt adna cselédjének, mindegyiktől megszöknének s nem volna hatóság, mely visszateremthetné őket.

A temesváriak meghozatták a W a n d e r e r t, még pedig az öreg igazgató engedelmeivel; abból legalább majd, kinevezéseken és nyugdíjazásokon kívül egyebet is olvashatunk.

XVI.

Riza névnapja. Rajzón fontossága. Latinovics Vince. Sterzinger bajuszt növeszt. Kis, közép és nagy cím. A magyar nyelv szegénysége. Két nő a cvingerben. Nagy ebéd Jaromirsban. Kettős menyegző. A jaromirsi lelkész. Savanyú burgonya cseh módon készítve. A jaromirsi papok történetkönyve. Az ódon egyház. Régi keresztelőmedence. Sangusko herceg sírboltja. Nagy hallott kis koporsóban. Rejtektut. Faktorony. A jaromirsi roppant bölcs tanács mély belátása. Régi ház. Erős oszlopok. Várta. Beteg nő.

Őszhó 15-én. Üdvözült Rizám névnapja.

Alig van alkalom, mely e szent nőre ne emlékeztetne; ha rá emlékezem, nem lehet a kegyelet és hála kimondhatlan érzelmeivel nem gondolnom életboldogságom átszellemült teremtőjére.

Ászt és Koczik távírdai sürgönyt kaptak, hogy nejeik a császárnál voltak kihallgatáson s hogy folya-modványaikat rajzónnal megjegette.

Ki hitte volna csak 50 év előtt, hogy egy egyszerű rajzónvonás távirati sürgönyre adjon alkalmat valaha.

Gál és Pap a jaromirsi járásbíróhoz voltak idézve tanúvallomás végett Latinovics Vince ügyében.

Az első vallotta, hogy azon gőzös vitte őt Bajára, mely Latinovicsot; de szónokolni nem hallá.

Pap, mint legközelebbi sógor vonakodott vallo-
mást tenni s a járásbíró nem kényszerítette.

A fényűzés a 2-ik számú szobába is elharapód-
zott, amennyiben azok is fénymázoltattak és meszel-
telek.

Szomorú helyzet, midőn a meszelést fényűzésnek
kereszteljük.

Sterzinger, ki sokat tart hajdulétére arra,
hogy nemes, tanácsunkra megnöveszté bajuszát.

Ez a jó filiszteus bajuszával együtt, mely többi
hajzatához hasonlóan egérszínű, olyan gyönyörűséges
látomány, hogy már több ízben gondoltam felőle, nem
lenne-e célszerű magunkkal vinni s azoknak az ép
és egészséges fajta magyar embereknek pénzért mu-
togatni.

Egyik barátunk kieszölte, hogy valamint a leg-
parányibb német hercegnek, sőt még az egy □ mért-
földön parancsoló monakói uralkodónak is három címe
van, jelesen a kicsiny, a közép és a nagy, úgy ne-
künk is ily három nevezetkörülírást kellene használ-
nunk és pedig a következőket:

Kis cím:

Paul v. Koczik, im Suspenso befindlicher Ad-
vokat und Präventiv-Häftling zu Josefstadt.

Közép cím:

Felix v. Czorda; einstweilen aufbewahrter
Advokat und im Suspenso befindlicher Gemeinderath,

ein, bei allenfalls einzutretenden Eventualitäten schädlich werden zu scheinendes, nun aber im Zwinger zu Josefstadt internirtes Individuum.

Nagy cím:

Ferdinand Ast Ritter von Astenberg, emeritirter Praesident eines Zomborer Lesevereins, noch nicht suspendirter, doch in Suspenso befindlicher Gerichtsadvokat, Doktor der Rechte nach altem Style, Bakka-laureatus aller drei Millionen Paragrafe der modernen Civil- und Kriminalgesetze; im Übrigen ein allem Anscheine nach bei alienfall s eintreten dürftenden miszlichen und illoyalerweise behelligenden Eventualitäten möglicherweise schädlich werden zu können scheinendes, nun aber im Zwingerisirungswcge angenommenerweise beunschädlichtes, in präventiver Haft unter Schlosz und Riegel aufbewahrtes, par excellence internirt benamsetes, seiner eigenen unmaszgeblichen Meinung zufolge höchst unglückseliges Individuum.

Magyarul is szerettem volna e cifráságot idétá-lalni; de hála az irgalmas egeknek, nyelvünk gazdag ugyan és nagyon szép, mégis a kifejezési rémedelmek e tiz év előtt föltalált s azóta folytonos gyakorlatban volt netovábbjával megmérkazni nem képes.

Ilyent még tisztán németül sem lehet írni, csak a bürokraták mondattanában akad rá kádencia.

Ha már benne vagyok a németben, ideírom egy barátom német élécét a zsidófőzelemről:

Die Ungern hungern in Böhmen ungern.

Őszhó 16-án. Korán reggel, azaz 8-kor lélekszakadva jött egy hajdú jelenteni, hogy Ászt né és Koczikné megérkeztek.

Az örvendező férjek kiugráltak az ágyakból, igazán, nem tudták, hol fejők.

Az öröm, a kétség, a kíváncs, a vágy mindez oly vegyületét képezte az érzelmeknek, mely a lélek szokott rugékonyságát ellankasztotta.

Kilenc óra tájban jöttek az asszonyok, férjeik az ajtóhoz szaladtak eléjük.

Mind a két kedves nő sírt s a könyek, melyek a helyzet szomorúsága fölötti bánatot s a viszontlátás örömét fejezték ki egyszerre, hasonlítottak a szivárványhoz, mely a tiszta napfény, fölhők borúja közt a válaszfalt képezi.

A nők itt akartak maradni ebéden; de Vodnyánszky állítja, hogy nem engedheti, s előbb Prágába kell kérdést intéznie aziránt is, vajjon egyáltalán tovább itt maradhatnak-e, vagy néhány nap múlva vissza kell utazniok.

Déltájban a hat temesvári hazafi, Czorda és én Jaromirsra mentünk ebédelni.

Az enyhe, hazánk kora tavaszáéhoz hasonló időben jól esett az egyórai séta.

A kíváncs az egyházba vezetett.

Nem bántuk meg.

Kettős menyegzőnek valánk tanúi.

Csehországban az esküvőt istentisztelet közben végzi a pap, s mi épen a mise végefelé érkeztünk meg

A kis városban nem gondoltuk, hogy oly jó és szabatos egyházi zenét találjunk; sok nagyvárosi *egyház* megszégyenelheté vala magát e pontosság előtt.

A két mátkapár, rozmarin koszorúval a menyaszszonyok, hasonló kis füzérrel a vőlegények, karonfogva ünnepélyesen léptek ki az egyházból.

Mindegyik párt kilépésénél harsány trombita és dobszó üdvözölte az énekhelyről.

Az egyház ajtaja elé érve, marékkal szórták az aprópénzt a kis téren tolongó nép közé.

E kegyeletes szokás hazánk vendégnemzetiségei közt is dívik; a magyarok azonban, sajnálom, hogy ide kell jegyeznem, nem gyakorolják.

Az egyház ajtaja előtt egyik fogat a másik után fogadá magába az örömtársaságot s mi szegény rabmagyarok nehéz szívvel néztük a mások boldogságát teljes boldogtalanságunk tudatában.

Az egyházból kimenet a lelkészszel találkozónk.

Bemutattam neki magamat és kapcsontársaimat s ígértem, hogy ebédután meglátogatjuk.

A jarmirsi lelkész igen derék, műveit embernek látszik, nyájas, szelídarcú fiatal férfiú.

A paptól búcsút véve a kék csillaghoz címzett vendéglőbe mentünk, hol Kettner főhajdú már tegnap megrendelte a nagyszerű ebédet, oly nagyszerűt, hogy a vendéglős saját vallomása szerint hozzá hasonlót még nem készített soha, sőt családja krónikájában sem fordul elő említés, hogy ősei, kik mind vendéglősök voltak, valaha ily nagy ebédre megrendelést kaptak volna.

Mióta a jó porkolábnétól nem magam jószántából meg kellett válnom, nincs okom, hogy a cseh konyhaművészetet dicsérjem.

A mai ebéd hosszú is volt, drága is volt; de jónak a legkönyörületesebb szívvel sem lehet mondanom.

Erőtlen leves csirkehússal és mindenféle zöldséggel megtömve, ízetlen mártás, szóval minden a konyhaszat legalsóbb fokán.

Jóízűt neveltünk a főzelék helyett tálalt eledelen.

Kirch bátyánk szereti a savanyú burgonyát sertéssülttel és kolbászszal; s minthogy föltette a jarmirsi vendéglősről, hogy legalább azt a közönséges eledelt el tudja készíteni, megrendelte.

Kaptunk helyette ecetes burgonyasalátát annyi borssal, mennyit a cukorból szoktak a tej befőtt risre a gyermekek szórni.

Ez volt a savanyú burgonya.

Volt azután nem rajta, hanem mellette másik tálon csigaalakra összekarikázott kolbász, melyet nem bírtunk megenni, mert több volt benne a szegfűbors a húsnál, ehez ecetbe savanyított káposzta.

A harmadik tálon a nem annyira sült, mint félig főtt sertéshús hasztalan várta, hogy valaki hozzá nyúljon.

Ez a csehországi főzelék.

Legjobb volt a francia pezsgő, mely az általánosan félt főfájás elmaradásával tőn bizonyosságot valódiságáról.

A nem nagyon jó fekete kávé elköltése után a magyar imadal éneklésével felszenteltük a kék csillagot.

A szoba egyébiránt, melyben voltunk — az igazgató megkívánta, hogy a közébedlőtől távuleső különteremben legyünk — eléggé csinos bútorozattal bírt, s nem csak egy gondolta közölünk, hogy bizony jobb volna Jaromirsban bellebezve lenni, mint a jósefstadi cvingerbe zárva.

Pezsgőzés közben közénk érkezett Vödneyánszky s vele a lelkészhez mentünk, ki a meghalt dékánt helyettesíté.

A derék ember a legnagyobb udvariassággal fogadott; az emeleti termeket éppen tisztogatták, a földszinti cselédszobába kelle lépünk, hol tapasztaltuk, hogy nem csupán Magyarországon nincsen lelkészlak gazdasszony nélkül.

A tisztelendő úr mihelyt azt, mivel az udvariasságnak tartozott, elmondta, az úgynevezett *historia domus*-t (ház története) vette elő, melyből kivilágolt, hogy tisztelendő elődei bizony nem sokat gondoltak a rájuk bízott nyáj múltjával; mert az első, ki az egyházak történetéhez fogott azon kezdé, hogy a Jaromirsba menő lelkésznek elég, ha botot, kalapot és papiöltönyt hoz magával, minden egyébbel hívei látják el.

Az egyház annyira régi, hogy hiteles adatok nyomán a 16-ik század második felében épült föl másodszer.

A keresztelő-medence remek cinköntvény. Két részből áll. Alja 1518-ban, teteje 1664-ben készült, legalább 30 igen jól sikerült alak — szentek és apostolok — vannak rajta.

A lengyel herceg, kit már említettem a Saligens kó családból való; 1554-ben gyilkoltatok meg s temettetek el Jaromirsban.

A szerencsétlen herceg rokonai egy század óta keresik Sanguškó sírját Jaromirsban.

Csak egy év előtt akadtak véletlenül sírkövére s csontjainak maradványaira.

A ma is hatalmas hercegi család, mely egész Lengyelországban a legjobb vért lovakat tenyésztő azonnal intézkedett, hogy a porladozó néhány csont koporsóba tétessék, s egy az oltártól balra építendő díszes kápolnába legyen majd helyezendő, hol emlékkő jelölendi a szerelme folytán elvérzett fiatal herceget.

A testből csupán a koponya s néhány szárcsont maradt meg; ezek a legkisebb gyermekénél is apróbb koporsóba zárva díszesebb helyökre várakoznak.

Nevezetes az egyház legvégén álló roppant támlányokból álló remek faragványú pad.

Ez az egyházgondnokság (syndici) 12 tagja számára készült; munkája több lefolyt viharos századról tesz tanúságot.

Nem messze ettől az egyház hajójának hátsó balsarkában egy szintén százados faragványokkal díszített gyóntatószék áll; ez elmozdítható s alatta ajtó

vezet egy földalatti folyosóra, melyen keresztül a hajdani város kapujáig lehet még ma is jutni.

Ez bizonyítja, hogy erős hely volt hajdan e város s hogy a főerőséget, a végvédelmet az egyház képezte.

A torony alján egyfelől az ország címere, egy oroszlán látható, mely egyszersmind a város címerét képezi, másfelől sz. Vencel másfél életnagyságban, a cseh sassal ellátott ország lobogójával kezében.

1780-ban az egész város porrá égett; ez alkalommal a papiakban állítólag megvolt régibb történetkönyv a lángok martaléka lón.

1782-ben az egyház nagy fatornya ledőlt. A toronyőr vig cimborá volt; jól tudott cimbalmozni s alig volt este, melyet egyik vagy másik vendéglőben vig poharazás közt nem töltött.

A mondott év tavaszán a toronyőr családja, mely — mint ily városokban szokás vala — a toronyban lakott, észrevette, hogy a fazékból kilocschan a viz. A toronyőr azonnal jelentette a nagybölcsességii városi tanácsnak s nagy újítást vagy más lakást kért.

A roppant bölcsességű tanács tövéről hosszáról megvizsgálván a tornyot, azt határozta, hogy még legkevesebb 50 évig főnáll s eszerént a toronyőr kívánsága a szemtelenséggel határos.

Ez 1782-ik évi tavasz hó 19-én délben történt.

Ugyanaznap este a toronyőr szokásszerént valamelyik vendéglőben mulatott, midőn 11 óra tájban iszonyú ropogás ébreszti föl Járomirs alvó lakosságát s az utcára csalja a még ébrenlévőket.

A csaknem 50 öl magas torony a mély belátása tanács határozata ellenére lezuhanni, három házat öszszetörni, s a vigadó toronyőr nejét és leányát agyonzuzni bátorzkodott.

A köralaku téren van egy régi ház, mely sok viszontagságon mehetett keresztül. A tető — mint mondják — nem egyszer égett le; a gerendákat többször kelle megújítani, csupán a falak maradtak meg s az ajtó fölött ma is azon fölíratot olvassuk, melyet ajtatos építője egy hosszudad négyszögű köre vésetett-

Initium sapientiae est tiraor Domini 1568.

(A bölcsesség kezdete az Úr félelme 15 68.)

Az egyház küloszlopai, melyek mintegy támogatják, rendkívül erősek és izmosak. Mindegyiken olvassuk az évszámot, melyben állítólag készült.

Egyiken 1581, másikon 1584, másikon ismét 1664 áll.

Ez évszámok hihetőleg csak az oszlopok újításának idejét jelentik; az építésnek az egyházzal egyidőben kelle történnie.

A gótszerkezetű egyházak egyáltalán mind ily oszlopzatokkal építvék.

Ez oszlopok legmagasbja a középső, legalább 16 öles, a gótidomú ablakok 8 ölnyi magasak.

Az egész várost az Elba folyja körül; hajdan bástyákkal, sáncokkal volt körülvéve; vonóhidak vezettek hozzá s az egyház mögötti külváros elején volt az őrtorony, melynek cseh nyelven v á r t a a neve.

Mindezek megnézése közben a nép csoportosan kísért házról házra, helyről helyre.

Estefelé jól esett a séta hazafelé; a pap csaknem Jósefstadtig kísért s elválásunkkor megígértem, hogy legközelebb ismét meglátogatandom.

Hazaérve a nőket még férjeiknél találtuk.

Hazulról kérdezősködvén náluk, mondták, hogy államéleti szempontból teljes szélcsend uralkodik a szép magyar hazában; hogy szegény Pap Zsigmond nője halálos beteg, de férjének nem szólnak, nehogy elviselhetlenné tegyék állapotát.

Jobb is valóban, ha nem tudja, hogy ismét egy leendő gyermekétől fosztá meg idejekorán nem a sors, nem a véletlen balság; hanem a földök kiszámított gonoszsága.

A szegény nő, ki különben is hajlandó vala e bajra s már egyszer átszenvedte az élethalál harcot egy koraszülés alkalmával, annyira megütődött félje elfogatásán; a Bécsbe, kiszabadítása ügyében tett utazása alkalmával annyi rázkódáson ment keresztül, hogy a gyöngye test megtört az erősebb lélek tettszomja alatt s új élethalál állapot lőn következménye a menthetlen törvénytelenységnek.

Vissza fogják-e adni az atyának gyermekét, s ha meghal, gyermekei édesanyját????!!

XVII.

Jó hírek. Pester Lloyd. Ost-Deutsche Post. Presse. Büttner jó kedve. A nők nálunk ebédelnek. Malaga. Szózat. Clam Gallas. Vastag szabadkai úr. Kétezerre elviszem. Kora látogatás. Czorda aggodalmi-Magyar győzelmek emlékszobra a jósefstadi temetőben. Rabmagyarok sírja fejfa nélkül. Szerencsétlen ember. Jebuziné nem ad étszereket. Emlékezés gyöngyvirágomra. Levelet hasztalan várok. Miniszterleköszönések. Nők megszorítása. Az öreg dida szeszélyes. Bandi bácsi. Esküdt uram aktái. Kalitka tágulás. Lakhatom, ahol tetszik, csak ott nem, ahol akarok. Választási vajúdasok. A csongrádmegyei gazdasági egyesület szilárdsága és nagylelkűsége. Még a nagy kalitkában leszek társaimnál, a kis kalitkában lakom.

Őszó 17-én az általános öröm s megifjadott remények napja.

Kora reggel hozták a hírt a zsidónőtől, hogy Prágában tudakozódott, tegyen-e vásárlásokat egész télre s válaszul azt nyerte megbízottja a kormányzótól, hogy semmi esetre. Szerénte egy pár nap alatt jobbra fordul sorsunk.

Az Ost-Deutsche Post, a Presse és a Pester Lloyd egyegy cikkét kaptuk kezünkhez, melyek mindnyájan egyhangon kárhoztatják a kormány jogtalan eljárását irányunkban.

A Presse világosan kimondja, hogy erre az osztrák törvénykönyveknek különben roppant sok cikkei közt sem talál paragrafust; mert szerénte vagy bűnösök vagyunk vagy ártatlanok. Első esetben bíró elé kelle vala állítatnunk, a másodikban befogatásunk és elzáratásunk teljes jogtalanság.

Az O. D. P. nem csak szintén jogtalannak mondja az irányunkban követett eljárást, de egyszersmint kijelenti, hogy ha továbbra is fõntartatik a rendszabály, ez veszélyes az államra nézve s ezenkívül Ausztriát a legnagyobb mértékben lealacsonyítja a külföld előtt.

Büttner, a két olasz pap rettenthetlen lepuskázója bolondkint ugrált az udvaron s midõn kérdeztük Öröme okát, kijelenté, hogy kedve volna mindent összetõrni a cvingerben, mert hallotta, midõn egy alezredes egy más tisztnek mondá az utcán, hogy legkésõbben egy hét múlva kiszabadulunk.

Mind e hírek természetesen a legjobb hangulatot idézték elõ a kapcsontársaságnál s nem csudálnám, ha valaki már csomagolni kezdené ruháit s készülne az indulásra.

Megkértem az igazgatót, hogy e szép remények megünneplésére a nõk nálunk ebédelhessenek, s valóban reményemen fõiül megengedte.

Megízlelték tehát a derék bácskai magyar asszonyok a csehországi zsidóasszony rószt fõzeményeit; azt mégis kieszközöltük, hogy tiszta asztalruhát kaptunk, nagy virágbokkrétát és a nõknek néhány foglyot.

A temesvári urak, kik igen jól élnek, malagát küldöttek nekik.

Ebédután szózattal s a jajnótával tisztelegtünk a vendégeknek.

Ma Clam Gallas csehországi főparancsnok volt a várban, az újonszervezett tüzérezredet megtekintendő.

Este tovább utazott.

Jó adomát mondott ma valaki egy vastag szabadkai úrról, ki egyébiránt már meghalt.

Annyira kövér volt, hogy midőn egyízben Temesvárra kelle mennie, a szekeres, kit meg akart fogadni, ajánlkozott beszállítására, de csak ha kétezerre hagyja bevitetni magát; mert egyszerre — úgymond — teljes lehetetlen.

Ezt a jó urat forradalmi tettekért a haditörvényszék idézte volt Temesvárra. De midőn meglátták e roppant zsírtömeget, minden kihallgatás nélkül hazaküldték; mert — mondák — ily szalonaburokkal a legszilárdabb akarat mellett sem tehetett semmit.

Őszhó 18-án már 9-kor reggel nálunk voltak az asszonyok; az ágyból ugráltunk ki s hamarjában hálóköntöseinkbe bűvá más szobákba szaladgáltunk öltözködni.

Szegény Czorda barátom szívszaggató aggodalommal várja minden reggel a tudósítást nője állapótáról, ki, mint már íram, napról napra lebetegedésnek néz eléje.

Ismételve lelkem egész erejével tiltakozom az összes emberiség nevében ez iszonyú rendszabály ellen,

mondom az összes emberiség nevében; mert van-e élet és vagyonbiztosság ott, hol az önalkotta törvényt nem tartja meg az, ki megváltoztathatja ugyan önkényleg, de megtörésével rossz példát adnia erkölcsileg nem volna szabad.

Rendezett államban ily eljárás bizonyosan az erkölcsi lehetlenségek közé tartozik.

Délután a temetőben valék.

A kőfallal körített nyugalom tanyája tiszta és sok tekintetben díszes.

Nem egy várparancsnok tetemei nyugszanak a fölöttök siró márványoroszlán vagy teljes fegyverzetben álló kövitéz szobra alatt.

A temető közepén szép emlék van, melyet valamelyik német ezred tisztikara az 1848—49-ben Magyar- és Olaszországban elesett társaiknak emelt. A csatatérek közt olvastuk K á p o l n á t, Szolnokot, Bicskét, Nagy-Sarlót, Pusztá-Herkádot.

Egy másik csinos emlék áll ehez nem igen nagy távulságra; ezt szintén a közkegyelet emelte két katanatisztnek, kik 1843. nyárutó 13-án tüzérgyakorlaton lévén, a megvadult lovak elragadta ágyúszekér által agyonzúztak.

Minket leginkább honfitársaink sírjai érdekeltek.

Az öreg temetőcsősz, ki oly süket, hogy csak a legnagyobb megerőtetéssel kiáltott szavakat hallja meg, állítja, hogy öt rabmagyar teteme nyugszik a jósefstadi sírkertben.

Hasztalan kereste szemünk a legegyszerűbb fejfát is; még a földet sem domborította föl a kegyelet a hármás bérc övezte, hajdan oly hatalmas bon fiai fölött.

Ama 700, kikről társaim beszéde nyomán említést tevék, körülbelül hat év előtt itt állomásozó magyar ezred tagjai valának.

Két év lefolyta alatt áldoztak életökkel; valami ragályos nyavalya vitte őket idegen országban a sírba.

Szomorítón hat a szívre a hideg kegyeletlenség, melylyel a szép magyar haza fiaitól a fejfa, a sirdomb is megvonatik e nyomora földön.

A temetőből hazajövet egy nyomorulttal találkozónk, kihez hasonlót soha nem csak nem láttunk, de ember nem is képzelhet.

A szerencsétlen ép egészséges 24—25 éves fiatal ember; mindkét lába egészen tövében van elvágva oly közel a testhez, hogy az embernek gondolkodnia kell, miként tud csak egy óráig is megélni.

Az esteli alkalmával ismét kitüntette magát Jebuziné amúgy istenigazában.

Mindenkinek volt idehaza mit ennie, részint a nők hoztak valamit, részint a városból hozatták s Jebuzine, mivel ezáltal jövedelmének egy részétől elesett, sem tányért sem evőeszközöket nem adott.

Föltettük magunkban, hogy ezután semmitsem hozatunk tőle estelire.

Mindenesetre ő húzta a rövidebbet.

Megkértem az igazgatót, hogy holnap, mint Ast barátom névnapján, a nők ismét nálunk ebédelhessenek.

Kis gondolkozás után megígérte, hogy holnap reggel fog felelni kérésemre.

Isten látja lelkemet, irigy sohasem voltam s nem is hiszem, hogy ez undok érzélem valaha helyet találjon szívemben; azt meg kell vallanom, hogy elszorul lelkem, midőn a két nőt mindennap látom férjükkel s hasonló boldogságra vágyom.

Ha még hoszabb ideig tart fogságom — gondolám — úgyis hozzám jön Flórám, kire oly sokszor gondolok s kiről szívem dalának utósó versszakát a Józsefstadi börtönben már nem egyszer énekeltem.

Visszatűztek keblemre gyöngyvirágom,
Üdvösségem, boldogságom
Én szerelmem,
Világom!

Őszhó 19-én ismét nem kaptam levelet. Aggudalmam kifejezhetlen.

Ha tudnák a postahivatalnokok, mennyi fájdalmat, mennyi kint okoznak egyegy levélnek bár nem szánszándékos visszatartása által, sokkal lelkismeretesebben kezelnék hivatalukat.

A reggel posta meghozta a Wanderer számait e hó elsőjétől tegnapig.

Az utósó szám olvasása — a többire nem volt időm — némileg színvonalára emelt az eseményeknek.

Azon alig néhány hét alatt, melyekben a jó lapokat nélkülöztük, sok és fontos dolgok történtek,

A mi legközelebb érdeklő hazánkat s vele minket, Nádasdy és Thun miniszterek leköszönése; ez a kormány szorult állapotát jelenti.

A birodalmi tanács az igaz, olymódon festette ez emberek eljárását, hogy a csak féligmeddig pirulni képes arcbőrrel bíró rég megszökött volna tárcájától helyzetükben; de ez nem fogott rajtok, hisz Tinin még a híres protestáns ügy diadala után sem tudott megválni a miniszterségtől.

Nem a miniszterek jóindulata tehát, hanem a fejedelemnek az állapotok változtából eredt kívánata lehetett az aligha önkényes lemondásnak oka.

A múlt napokban szünet nélkül tartott miniszteri tanácskozások is odamutatnak, hogy fontos rendszabályoknak nézünk eléje.

Reggel azt a hirt hozta egyik hajdú az igazgatótól, hogy addig, míg Prágából utasítást nem kap, csak egy órára engedheti meg a bejövetelt a nőknek s ekkor is csak egy hajdú jelenlétében csak németül beszélhetnek férjeikkel.

Szegény Ászt, kinek ma névnapja van, annyira megilletődött e megszorításon, hogy szinte beteg lett bele; minden vigasztalás hasztalan volt.

A nők könyezve jöttek egy órájukat a különben illemt ismerő hajdú jelenlétében lemorzsolandók.

Ha holnap kedvezőbb utasítás nem érkezik, Becsbe mennek a nők, hogy Májláthhoz és Szécsénhez forduljanak ügyünkben.

Az öreg dida, mint a kapcsoncnök (így kereszteltük A színét és Kociknét) nevezék, csakugyan roszkedvii ma; mert egy nekem szélé levelet a főhadnagyhoz küldött és én holnapig vagyok várni kénytelen, miután a főhadnagy urnák ma délután és este mulatni méltéztatik.

Anyám, nőm, gyermekem élete, ügyeim jó vagy rász fordulata, mindez semmi, csak a főhadnagy urat multságában meg ne zavarjam.

Ó ha tudná az a kormány, hány vérkönyet sajtol ki ok nélkül az emberek szívéből!

Megmondta a történetíró: „Egy nép története sem bizonyíthatja világosabban s tanulságosabban, mint a zsidóké azt, hogy a bűn minden örvényének s a pokol minden szörnyiségének van odadobva az, ki a népek történelmileg kifejlett jogaiban s erkölcsiben kijelölt utat elhagyja.“

Türelem holnapig.

Nagyon furcsán vette ki magát, hogy levelem olvasása előtt alig néhány perccel moiulá az igazgató, miszerént a bizonytalanság gyilkosa a léleknek s mégis holnapig bizonytalanságban hagy.

Kezdem hinni, hogy az, mit jóságnak tekintettünk, nála nem egyéb szeszélynél.

Estelinél néhány igen jó adomát mondtak bizonyos B a n d i bácsiról, a bácskai általános urambátyámról.

Midőn neje el akart válni tőle, a szentszékhez lévén idézve, minden zsebéből egy olvasót ejtett a földre

s midőn fölvette, legalább húszszor megcsókolta, mielőtt zsebébe visszadugta.

Az ájtatos szentszéki ülnökök azonnal elítélték a nőt, bogy továbbra is a különben részeges, korhely és kicsapogó emberrel éljen.

Egy ízben a főispán a megyeházát vizsgálván, B a n d i bácsi ekkor megyei esküdt volt és egy hivatalnoktárssal bírt, ki soha tájára sem nézett a megyeháznak, sőt ha épen bejött a szállásról, vásárolt egvetmását hivatalszobájában szokta lerakni.

A főispáni látogatás alkalmával épen néhány eke guggolt az esküdti hivatal egyik sarkában.

— Hát ezek mifélék? — kérdé haraggal a főispán.

— Ezek méltóságos Uram — felelt el sem mosolyodva B a n d i bácsi — ezek esküdtársam a k t á i .

A főispán, noha ma is emlékeznek szigorára, elmosolyogta magát s tovább ment.

Őszhó 26-án alig keltem föl, egy hajdú lépett be s tudatta velem, hogy V o d n y á n s z k y igazgató hivatal magához.

Hozzá érkezvén, értesített, hogy a B e n e d e k -hez küldött törzsorvosi bizonyítvány alapján szabad láb-
ra állíttatom, de hazámba vissza nem térhetek, hanem a német-szláv tartományokban szabadon választhatok lakást magamnak, az országok fővárosait kivéve.

Azonnal táviratoztam nőmnek, jöjjen Jósefstadtba hogy innét aztán odamehessünk, hová mindkettőnknek kedve leszen.

Következtek több rendbeli vajúdasok leendő tartózkodási helyem választásánál.

A cseh atyafiak, kikkel már most kényem kedvem szerint beszélgethettem, olyan cifranevű városokat tanácsoltak, hogy hallásukra is borsózott hátam.

Jaromiers, Bömisch Trübau, Leutumis, Jungbunclau, Csaszlau, Pardubic, Leitmeric s hasonlókkal ostromolták fülemet untalan.

Fogolytársaimmal is tanácskoztam, s ezekkel végre abban egyeztem meg, hogy a Styriában fekvő Maarburgot választandom.

Magyarország határán fekszik; a tengerhez sincsen messzire.

Délután meglátogattam a várparancsnokot, ki mód nélkül udvariasan fogadott s csaknem jobban örvendett szabad lábra állíttatásomon, mint magam.

Azt hitte a jó öreg úr, hogy engem boldogít az, ha kalitkámot bővebbre szabják.'

Még hazámba vissza nem térhetek s nemzetem szent ügyét minden tehetségemből és egész erőmmel elő nem mozdíthatom, szerencsétlen vagyok.

Kaptam leveleket anyámtól, Nagy Sándortól, Vargánétól és Bakay Nándortól.

Anyám a gazdasági egylet erélyét és egyszerűsmint nagylelkűségét tudatja velem.

Erélye abban ált, hogy a jelenlévő hivatalnok tiltakozása dacára s nem tekintve börtönben léteemet, titkárrá megválasztott.

Nagylelkűséget azáltal tanúsított, hogy múlt évi fáradságomért 400 ftot utalványozván, ezutáni működésem díjául 500 frtot határozott.

Nagy Sándor azon nagy részvétről ír, melyet a szegediek irántam tanúsítanak, különösen honmaradt családomnak mutatnak.

Bakay a politikai helyzetet ügyes köpeny alatt ismerteti meg velem.

Meglátogattam a derék főorvost is, ki a szabadlára állításomat eszközlő bizonyítványt adta.

A főügyelőt megkértem, hogy addig, még Josefstadban leszek, társaimnál lakhassam és alhassam a cvingerben; az öreg úr, noha állítása szerént utasítása ellen van, megengedte.

Midőn este rabtársaim szabadlára állításom alkalmából a szózatot elénekelték, ez oly nagyszerűen hangozott, mint még eddig soha.

XVIII.

Egy kis szerelmi nyilatkozat. Vodnyánszky megbikacsolta magát. Jaromírsi séta. Szabadság, Alaptalan gyanú. Nemes meghazudtolás. Útikészületek. A Mindszenthó 20-ki császári nyilatkozvány. A kapcsolatok alapos ítélete. Jósefstadi magyar halottak. Hajdúkaplár és szeretője. Két hatosért egy forintára fa. Két halálra ítélt sógora. Pápai önkényesek babér nélkül. Rittcrgutsbesitzerek. Podiebrád vára. Adlerthal. Adamsthal. Mazucha és Szláva. Dalanchini alagutjai. Gyászoló nő. Szózatot fűtyürésző morva sógor. Egy kis előíze a szász kormány szabadelviiségének. Látogatás Széchen miniszternél. Távirat Varsóba. Horváth László. Thann Károly és Ferenc. A haza édes földén. Pesti vérontás és sétáltatások. Élelmes kiadó. Ut Jászberény-be. Viszontlátás örömei. Találkozás a jósefstadi bajtársakkal. Fogadtatás Szegeden. Éljen a haza!

Őszhó 21-én szabadon járkálhattam már a várban és a városban tetszésem szerint.

Reggel Flórámtól levelet kaptam, melyben írja, hogy mindennap várja az engedélyt, mely hozzám jövetelét lehetővé tegye.

A hosszadalmas börtönélet elfásítja az ember szívétét; sokszor, nagyon sokszor gondoltam égő vágygyal szép nőmre, kedves gyermekemre; de most, midőn közel a viszontlátás órája, százsorosán érzem

mily mélyen, mily igazán, mily végtelen szenvedélyvel szeretem e nőt s viszontlátására mennyire vágyom.

Vodnyánszky nem engedi Ászt és Koczik nejeinek, hogy naponkint két óránál többet töltsenek a börtönben, sem férjeiknek nem szabad a zsidónőhöz ebédre és estelire menni, hogy nejeikkel találkozzanak.

Közbevetésem mitsem használt, az öreg nem akar engedni.

Délután Jaromirsra mentem a papot meglátogatni.

Az öreg Vodnyánszky hozzám szegődött.

Jaromirsban búcsú volt s vettük észre, hogy a csehországi lelkészek konyhája sem üres.

Visszaérkezvén, Vodnyánszky búcsút vett tőlem, hogy szokása szerint három adag kávéját elköltvén, álmra hajtja fejét.

Mily nagy volt meglepetésem, midőn alig egy óraegyed múlva visszatérve a börtönbe, hol társaim kedvéért még mindig laktam, a hajdukáplár szobájába hivat, s tudatja velem, hogy Benedek kormányzó távirati sürgönye nyomán teljesen szabad vagyok s hazámba visszatérhetek.

— Azért kérttem Önt ide — mondá — hogy társai előtt ne kelljen szabadulását hirdetnem, kiknek bizonyosan roszul fog esni, hogy Ön kiszabadult, míg nekik itt kell maradniok.

Rabtársaim nemes öröme meghazudtolá e gyanút.

Azonnal táviratoztam nőmnek, hogy ne jöjjön, hanem otthon várja be megérkezésemet.

22-én az útra készülék. Egész nap tükön ültem.

Nagyon rosszul esett a rabság; de az is kissé furcsa volt ám, midőn teljesen szabadon még mindig a cvingerben laktam.

Reggel meghozta a bécsi hivatalos újság a Mindszent-hó 20-ki császári nyilatkozványt.

Amint elolvastuk, mindnyájan egyhangon mondanék, mit utánunk az egész haza mondott, hogy ez Magyarországot ki nem elégítheti s hogy csak az 1848-ki törvényes alap visszaállítása ama sarkpont, melyből kiindulhatunk.

A jősefstadi temetőben nyugvó honfitársaink neveit megtudandó, a kórházi lelkészhez menék, kivel a halotti könyvekben utánnézvén, a következő rabmagyarok nevére akadtam.

Finta Márton balkányi, szabolcsmegyei főszdő 27-én 1853-ban.

Bányay Antal, hosszufalusi, erdélyi f télhó 21-én 1855-ben.

Magas Ernő, pozsoni ftelelő 9-én 1855-ben.

Sassy József, tabajdi, fehérmegyei f őszhó 10-én 1856-ban.

Bereczky Sándor, pesti f tavasz hó 12-én 1857-ben.

Ez öt hazafi a legnémaább börtönben, a sírban nyugoszszák örök álmukat azon idegen ország földén» melyre honfikötelességeik melletti buzgózkodásukért hurcoltatának.

Föltettük magunkban, hogy ödes hazánkba visszatérve, jobb körülmények közt díszes síremléket készíttetünk számunkra s ráírandjuk:

Az üdvözült magyar raboknak

A megszabadult rabmagyarok.

Rabtársaimnak megígértem, hogy a fejedelem magyar tanácsosainál szót emelendek ügyökben Bécsben, s ha szükséges, G o l u c h o v s z k y t is sarkalandom.

Este minden börtönszobát meglátogattam, hogy szomorú napjaim nemesszivii társaitól búcsút vegyek.

Azután a börtön udvarán összeállva a szózatot énekeltük s a hazabani édes viszontlátás reményében elváltunk.

Másnap 23-án reggel, nyugtalanul átvirasztott éj után útrakeltem.

Nagyon megkönnyebült lelkem, midőn a jósefstadi utósó vonóhídon átrepült velem a postaszekér.

Az indóházhoz érve, Kettner hajdúkáplárt találtam ott egy gyönyörű szép 18—20 éves leánykával, ki Prágából jött utána, néhány szerelmi csókot váltandó vele.

Az indóház étterme a kiállhatlanságig hideg volt, kétszer, háromszor kívántam, hogy intsenek minden eredmény nélkül, végre a pincérnek adott két hatos azt eredményezte, hogy gazdájának legalább egy forint értékű fáját rakta a kemencébe.

Egy vonatvezetővel reggeliztem, ki megtudván kilétemet, gondos körültekintés után vallomást tőn előttem, hogy nagyon szabadelvű ember s hogy a

cseh forradalom után két sógorát halálra ítélték és 16—20 évi börtönre kegyelmezték. Egyik, mint mondá, még mindig be van zárva.

Néhány pápai önkénytest is láttunk egy Bécs felől érkezett vonatból kiszállni teljes, noha már kissé foszlányos egyenruhában.

Megkérdeztem nevüket s hogy hovávalók. Csupa Macsekek, Klopácsekek, Kuravecsek s hasonlók voltak, szülőhelyök Csaszlau, Trübau, Jungbunclau s hasonló csehországi városok.

Harcban egyszer sem voltak, hanem — mint mondák — igen sokat kelle éhezniök és szomjazniok.

Babért semmi esetre sem hoztak magukkal.

Végre csengettek s én azon óhajjal hagytam el Jófesztadtot, hogy jószántomból se tévedjek többé vidékére.

Pardubicon, hol vagy egy órát kelle várakoznunk, néhány cseh főúr jött a váróterembe.

Vadászatról beszélgettek, jelesen a legközelebbi napokban egy szarvast hogyan úztek egy erdei tóba, honnét az ebek többé ki nem kaphatták.

E három Rittergutsbesitzer, mint környezetemtől hallám, Clam, Sternberg és Svarzenberg valának.

Pardubictól tovább utazva, a hajdan oly hatalmas Podiebrádnak romba dőlt várát nézegettük; nemso-kára Uherszko falu mellett haladtunk el, melyről azt mondják, hogy lakói valamikor magyarok valának.

Az Adlerthal gyönyörű vidéke élvezet nyújtott oly régen a börtön négy fehér falára szorított szemeknek.

Brandeisz mellett, gazdag fenyőerdővel benőtt meredek hegyormon váromladék áll, mely az ököljog élő maradványának büszkén letekintő emlékéül mutatkozik.

Az Adamsthalt el nem feledi senki, ha egyszer látta s ki Csehországot akár önjószántából, akár menetve meglátogatta, bizonyosan emlékezni fog e páratlan szép vidékre, melyet csak havasaitok! múlhat fölül nagyszerűségben, regényességben.

A legnagyobb csúcson B r é d a gróf messzelátót építtetett, melyről a Kárpátokig lát az ember.

Blanszkónál a Mazucha (mostoha) barlang arról nevezetes, hogy egy szívtelen mostoha férjének, terhére vált leányát megölte benne.

Egy másik barlang Szláv a arról híres, hogy a néphagyomány szerint ebben tartattak hajdan az istenítéletek.

A Blanszkótól Brünnig három mértföldnyi területen lévő 10 alagút, építőjének, az olasz Dalanchininek becsületére válik.

Brünnben rosszul ettünk, egy darab nagy nehezen lenyomtatott sütemény kemény voltát még Pesten is éreztem gyomromban.

A kocsiban, melybe vetődtem, egy szívvel és öltönnyel gyászoló szomorú asszonyság ült kis gyermekével; egy morva úr, ki minduntalan a szózatot fü-

tyüreszte és egy száz úr, kit kiutasítottak hazájából s jelenleg Berlinben lakik.

Akkor csudálkoztam e kiutasításon; most, midőn a Teleky Lászlóval történeteket ismerem, a száz kormányférfiak szellemnyomorúságán nincs többé megütközésre vagy meglepetésre okom.

Bécsbe érve, azonnal Széchen miniszterhez mentem, társaim sorsa felől tudakozandó s kiszabadításukat sürgetendő.

A gróf igen udvariasan fogadott; tudatta velem, hogy báró Vay korlátnokkal együtt minden követ megmozdítandanak rabtársaim szabadságának visszaállítására.

Táviratozott is ez ügyben azonnal Varsóba, hol a császár tartózkodott.

Még azon éjjel sürgönyt küldtem jósefstadi bajtársaimnak s tudattam velők, hogy minden percben várhatják kiszabadulásukat.

Másnap 24-én reggel Pestnek vettem utamat.

A bécsi indóháznál már tudták a pesti vérengzést, noha csak előtte való este történt.

Utazásom kellemes volt, egy kocsiban jöttem Horváth Lászlóval, ki első helyre váltott jegyet, de hogy együtt maradjunk, velem jött a második helyen. Ugyan-e kocsiban jött Thann Károly, jelenleg egyetemi tanár Pesten.

A vegytanban oroszlanerős utóbbi barátom sok szépet és tanulságost mondott külföldi utazásairól és

sok szomorút lelkem barátjáról, Ferenc testvéréről, kit azóta elmebetegsége a sírba vitt.

Midőn tudtam, hogy hazám édes földén megy már a vonat, ki nem fejezhető öröm fogta el szívemet.

Úgy éreztem magamat, mint a hullámokkal hosszasan küzdő, miután a partra érve, biztos talapot lát lábai alatt.

Pesten Barsy barátom fogadott s elmondotta ama mészárlást, melyet Neuwirth tábornok az alkotmányos élet beköszöntőjéül készített s melyről azon időben oly sokat írtak a lapok.

Este a színházba mentemkor a főutcák lőfegyver nélküli katonasággal voltak ellepve.

Az oldalkarddal ellátott, 10-ével 20-ával karonfogva járó vitézek igen kihívón viselték magukat, s hogy e sétáltatás újabb vérontást nem eredményezett, csupán a pesti ifjúság és lakosság higgadtságának köszönhető.

Színház után a Komlóban az irodalom embereivel találkoztam.

Egy kiadóféle is volt jelen, ki egy sarokba szólítván csekély személyemet, arcképemet kérte; föltételei jutányosak valának, de mivel a Hölgyfutár és Napkelet poétáinak érdemeivel még nem bírok, az ajánlatot visszautasítottam.

Pesten két nap alatt elvégezve legsürgösb teendőimet, szeretett nőmhez siettem Jászberénybe, hol rabságom idejének nagy részét szülőinél töltötte.

Minek írjam le a viszontlátás édes örömét, elképzelheti ezt minden olvasó, ha csak annyit mondok egészen őszintén, hogy szívvel, lélekkel szeretjük egymást.

Három napi pihenés után Szegedre indultam, e nagy magyar városba, melynek népét annyira szeretem s melynek lakói nem mindig akarnak megérteni.

Cegléden, hol vasútra szálltam, a Pestről érkező vonat egyik kocsijából Stockinger rabtársam örökvidor arcát láttam kitekinteni.

Volt öröm, zaj, kézszorítás, még újongás is a viszontlátás fölött.

Vele voltak a temesvári jó barátok mind, azonkívül László Imre és Czorda Bódog.

Szegeden sokan, igen sokan fáradtak ki elénk a vasúti indóházhoz, hol a rákóci varázshangjai és éljenezések közt hagyók el a vonatot, hogy a számunkra rendezett lakomaasztalnál foglaljunk helyet.

Molnár lelkes színigazgató dalárdája a legszebb hazafias énekekkel gyönyörködtető a hazájokba viszatértteket.

Miután édes kis fiamat örömkönyek közt szivemre szorítám, s jó anyám áldásos kezét megcsókolám, sok, sok jó baráttal és ismerőssel fogtam kezét, kik elfogadásunkra kifáradni szíveskedtek.

Lakoma közben Tury Soma barátom a megvendégelttek nevében fejezte ki köszönetét az elfogadásért és megvendégelésért.

Én épen felelni akartam neki, midőn a csengető az egész örömnepnek véget vetett.

Társaimat nyílsebesen tovavitte a vonat, én visszamaradtam enyéimmal, hogy szívem szünet nélkül visszahangozza ama szavakat, melyekkel őket útnak eresztettük, s e szavak:

Élj en h a z a !